

VESZPRÉMI SZEMLE Városthörténeti folyóirat

10. ÉVFOLYAM, 1—2. SZÁM

13.

2008.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

A veszprémi képeslap-kiadás története 1897-1944 között	3	Pethő Csongor
A veszprémi Szent Miklós-szeg és temploma	27	Rainer Pál
A veszprémi vár „szerencsés” visszafoglalása (1566. június 30.)	32	Veress D. Csaba
Zichy Domonkos püspök történelmi öröksége	40	Farkas Gábor
Száz éves a veszprémi mentőállomás	50	Hogya György
Veszprém meteorológiai viszonyai 2007-ben	59	Kovács Győző Gyula
„A magyar bimbó” Kopácsy József, a magyar nyelv apostola	84	Sebő József
A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola könyvtárainak története (1895–1945)	94	Csiszár Miklós

KÖZLEMÉNYEK

A veszprémi vár 18. századi vízműve	105	Csete Zoltán
A veszprémi Petőfi Színház. A falak egy évszázadról mesélnek	109	Varga Róbert
KÖNYVISMERTETÉSEK	113	Sebő József Bándi László
Tájékoztató a Veszprémi Szemle Városthörténeti Közhasznú Alapítványról	118	

E lapszámunk Veszprém Város Önkormányzatának támogatásával készült.

Várostoprténeti folyóirat
VESZPRÉMI SZEMLE

---

10. évfolyam, 1–2. szám 13. 2008.

Várostoprténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Főszerkesztő:
Tölgyesi József

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai

Szerkesztőségi titkár:
Zsarnóczai Erika

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostoprténeti Közhasznú
Alapítvány
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1
Tel.: 06-30-600-9186
E-mail: tolgyesi.jozsef@upcmail.hu

Nyomda:
Faa-Produkt, Veszprém
Felelős vezető: Faa Zoltán

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, elnök, Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém; CSETE ZOLTÁN Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; DR. FARKAS GÁBOR ny. levéltárigazgató, Székesfehérvár; HOGYA GYÖRGY helytörténeti kutató, Veszprém; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, meteorológia történész, Veszprém; PETHŐ CSONGOR Veszprém; RAINER PÁL régész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF tanár, irodalomtörténész, Padányi Gimnázium, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens, Veszprém; VARGA RÓBERT Petőfi Színház Veszprém, Veszprém; VERESS D. CSABA történész, Veszprém.

Illusztrációk:

reprodukciók és archív felvételek

A borító képei: Veszprémi képeslapok (Pethő Csongor írásához Balogh Gyula gyűjteményéből)

TANULMÁNYOK

A veszprémi képeslap-kiadás története 1897-1944 között

PETHŐ CSONGOR

Az első képeslapok

Nehéz meghatározni azt, hogy mikor adták ki az első veszprémi képeslapot. Az eddig ismert legkorábbi keltezésűt 1897. szeptember 17-én adták postára. Kiadója Krausz Ármin fia könyvkereskedés. Krausz Ármin szeptember 26-án halt meg, tehát még láthatta a képeslapot.¹ A cégvezetést már a fia, Krausz József végezte. Az ő nyomdájuk adta ki a Veszprém című újságot. Bár ennek a felelős kiadója volt, mégsem írta meg, vagy reklámozta első képeslapjukat. A képeslap Eperjesen Divald Károly műintézetében készült. A legkorábbi kiadáson nem tünteti fel a nevét, de a későbbi lapon már szerepel. Méretei nagyobbak a hagyományos látképes levelezőlapokhoz képest: 146x88 mm. A második kiadás csak a méretekben nem egyezik: 141x91 mm.² A harmadik változat a kísérletezések után nyerte el formáját, már jobban látható piros feliratokkal (az előzőkön zöld volt). Méretei már a hivatalos 140x90 mm, és Divald Károly nevét is feltüntette a képen. Ez a lap az 1898. év elején már használatban volt. Az ország több más városáról is ilyen virágdíszes képeslapok készültek, legelőször pl. Kassán, Besztercebányán stb., szintén 1897-ben.

Cholnoky Viktor 1899 júliusában egy kézzel rajzolt képeslapot küldött Cholnoky Lászlóné részére.³ Elképzelhető, hogy ez a legrégebbi képeslap, és még a nyomdai kiadásúak előtt jelent meg a város látképével, vagy Cholnoky Viktor 1899-ben csak maga rajzolta. Más településről is ismertek hasonló képeslapok, mert amíg nem jelentek meg a magánkiadású látképes levelezőlapok, a leleményes feladók a levelezőlapra rárajzolták a településük látképét. A világ legelső képeslapjai is így keletkeztek. A nyomdászok, látva, hogy van igény ezekre a képekre, elkezdtek ilyen látképes levelezőlapot készíteni. A legkorábbi magyar kiadású képeslapok többképmozaik lapok voltak.

A Köves és Boros könyvkereskedés 1898 májusában adta ki könyomatú⁴ képeslapját. Ez a legkorábbi képeslap, amelynek kiadási időpontját ismerjük. Május 15-én már kapható volt. (Darabja öt krajcár.)⁵ Drágább volt a többinél, hiszen a litográ-

fiai eljárás időigényesebb volt. (A gyűjtők körében ma is magasabb ára van a könyv-
matis képeslapoknak.) Veszprémről ez az egyfajta litográfia készült a korai időszak-
ban. (Győr városáról 35 féle ismert.⁶) Minden településen más volt a kiadott pél-
dányszám: még a közeli Balatonfüred is több ilyen képeslappal büszkélkedhet,
pedig sokkal kisebb település volt.⁷ Pápáról is öt különböző lap ismert.⁸ A veszpré-
mi külföldön, a W. S. E. Kiadó nyomdájában készült 1403-as sorszámmal. Köves és
Boros az 1897-ben készített fényképeit küldte ki. Ezek alapján kőlapra vészték és
nyomtatták ki. A bal felső képe a legelső képeslap fényképe alapján készült, de a 10
darabos sorozat hatos számú lapja is ez. A jobb felső kép az ötös számú képeslap
után, a középső a négyes számú fénykép szerint, a bal alsó az egyes számú alapján
készült.

Köves és Boros 1899 júliusában adta ki tízdarabos sorozatát, először mindegyi-
ket 1625-ös sorszámmal, fekete felirattal.⁹ Az újabb kiadások már 1-től 10-ig szá-
mozottak és piros feliratúak. Mindkét sorozat ugyanazokat a képeket tartalmazza. A
fényképek viszont 1897 szeptemberében készültek (kivéve a négyes számú képes-
lap). A Köves és Boros cég 1896. áprilisban Veszprémről kiadott egy képeskönyvet
tizenkét fényképpel.¹⁰ Lehet, hogy a négyes számú képeslap fényképe ebből szár-
mazik. Ez a kép különbözik a többi kilenctől. Más időszakban készült, késő ősszel
1895-ben vagy 1896 kora tavasszal.

A városházától balra állt egy acetiléngáz-lámpa (amely 1897. május 29-től műkö-
dött).¹¹ A városháza homlokzatán az acetiléngáz-karlampát október elején készítik
el.¹² A kettes számú lap felvétele is 1897 szeptemberében készült, mert a tízes számú
képeslapon már látható a Polgári és Felső Kereskedelmi Iskola épülete, ami viszont
csak 1897. augusztus 14-re készült el kívülről.¹³ Ez a sorozat zöld fénynyomat.¹⁴

Krausz Ármin fia 1899. október 2-án kelt képeslapja delft (kék) fénynyomat
11180 sorszámmal. 1899. november 1-jén szerepel a Képes Levelezőlap újságban
még további 12 veszprémi lappal (holdas és mozaik), mind Krausz-kiadások. Virág-
díszítésű az 11181-es számú platinanyomatú¹⁵ képeslap. Köves és Boros folytatta
sorozatának kiadását: a 11-es számtól a 20-ig Balatonalmádiról készített képeslapo-
kat.¹⁶ A 21-32. sz. lapok balatonfürediek.¹⁷ A 33-as számú ismét veszprémi még
1899-ből, majd a 34-es számtól már a későbbi kiadásokon a feliratok betűtípusa is
más, mint az eddigi veszprémieké. Krausz Ármin fia 1898. május 26-án feladott
képeslapja Divald Károly műintézetében készült. A fényképfelvétel 1897 szeptem-
beri (ekkor járt Veszprémben Divald Károly fényképésze). Több holdvilágos fénny-
nyomatú képeslaphoz is Divald adta a fényképeket. Krausz Ármin fia 1898 nyarán
adott ki háromképes mozaik lapot. (Ez a Divald műintézet zöld fénynyomata.) 1898.
augusztus 29-én írták Körössy Paula úrhölgynek veszprémi képeslapgyűjteménye
gyarapítására. (Egy későbbi változata már piros feliratokkal készült.)

Pósch (Pósa) Endre legelső képeslapjai egyikét 1898. szeptember 29-én Cseres-
nyésné Véghely Sarolta küldte Németországba képeslapgyűjtő-társának. Ez M. W.
ph monogramú gyártó autotípus¹⁸ (klisé) nyomata. (Ennek az eljárásnak gyenge a
képminősége.) Néhány évvel később egy barna színű változat is készült.

Köves és Boros 1898-ban is forgalomba hozott egy képeslapot. Ez Bécsben D. Halberstadt nyomdájában készült. Az első kiadáson „Verlag von” német felirat szerepel, de a következő változaton áthúzták a külföldi szöveget, majd a harmadik kiadáson már nem is szerepeltették, csak a Köves és Boros Veszprém felirat került rá. Nagy Margit képeslapgyűjtő írta a lapot 1898. november 17-én.

Pósch (Pósa) Endre zöld fénynyomatú háromképes képeslapot adott ki 1898. végén. (1898. december 31-én adták postára a lapot.) Ekkor hirdeti olcsó képeslapjait is.¹⁹ Ugyanezt a lapot kiadta fekete fénynyomatban is 1899 elején, majd zöld fénynyomatban és piros feliratokkal az 1899. év második felében. Pósch (Pósa) Endre képeslapja zöld fénynyomatú cinkográfia²⁰ 24389 sorszámmal. A lap keltezése: 1900. október 1.

A veszprémi könyvnyomatos lap W. S. E. monogrammal és 1403-as sorszámmal készült. Balatonfüreden is ugyanaz a gyártó készített litográfiát 1406-os számmal.²¹ (Kiadója Steiner Jenő veszprémi divatkereskedő. Veszprémről nem ismert képeslapja!)

Veszprémi képeslapok 1897-1905 között

Veszprém első megjelent képeslapja 1897-ben nem előzmény nélküli, hiszen Köves és Boros könyvkereskedése már 1896 áprilisában kiadott a városról egy képes albumot a település tizenkét fényképével.²² Krausz Ármin fia Könyvkereskedés adta ki az első képeslapot 1897 szeptembere körül. 1898. február végéig piros számú, kétkrajcáros bélyeget használtak a képeslapokra, ezután tértek át a fekete számúra. Ez alapján be lehet azonosítani az időszakokat.

Az elkészült épületekről hamar készítettek képeslapokat, pedig belülről még nem is végeztek a munkákkal. Ezeket még fel sem avatták, de a képeslap már forgalomban volt. A Károly-templomról már 1905-ben adtak ki képeslapokat, bár a felavatása csak 1907-ben volt. A Polgári és Felső Kereskedelmi Iskoláról 1897-ben készültek fényképek, pedig az átadási ünnepségére csak 1899-ben került sor. Veszprémben is népszerű lett a képeslap-gyűjtés, számtalan nevezetes személyiség is szenvedélyes „anzix-kártya”-gyűjtő lett. Az elsők között kell említeni Paur Ödönt, a Veszprémvármegye felelős szerkesztőjét és a Veszprémvármegyei Gazdasági Egyesület titkárát, aki az első magyarországi Képeslapgyűjtő Egyesületnek, a „Hungáriá”-nak a tagja volt, és szaklapjukban rendszeresen írt szakmai cikkeket a képeslap-gyűjtésről. Felcsapott gyűjtőnek, mert nem volt szíve eldobni a sok szép képeslapot, amiket küldtek neki. 1901-ben így ír a szaklapban: „Hogy én minek köszönöm a boldogságot, kérdezzék meg a feleségemet! Ő is szenvedélyes anzixkártya gyűjtő, én is!”²³ A másik nagy veszprémi gyűjtő Cseresnyés Józsefné Véghely Sarolta (Véghely Dezső alispán leánya), aki az 1899. december 8-án megalakult Hungária Képeslapgyűjtő Egyesületnek az alapítók utáni első tagja lett (1900 január). Ő csak városképes lapokat cserélt (művészi nem); küldeményeket a Fő utca 61. szám alá várt.²⁴

Már 1899 márciusában szerepel a szakújságban a képeslap-gyűjtők névsorában.²⁵ Több általa írt képeslapja is megmaradt (gyűjteményemben).

Cholnoky Lászlóné szintén nagy gyűjtő volt. A számára küldött veszprémi lapok nagy része a szerencsi Zempléni Képeslapmúzeum gyűjteményében található. (Néhány darab az én gyűjteményemben is van.) Cholnoky Lászlóné is képeslap-albumba gyűjtötte lapjait. (Férje 1900-ban írt lapot neki, hogy biztosan van helye az átrendezett albumban ennek a képeslapnak.) Nagy Margit több képeslapja is ismert.

Körössy Paula részére számtalan veszprémi képeslapot küldtek gyűjtőtársai. Gyűjteményemben tőle van a legtöbb lapom. Akkor Siófok is Veszprém vármegye része volt. 30-féle könyvnyomatos képeslap ismert a településről, ellenben Veszprém csak egyféleképp büszkélkedhet 1908-ig. Hiába volt vármegye-székhely, a fürdőváros messze megelőzte. Az első siófoki képeslapot is korábban adták ki. Pósa Endre veszprémi könyvkereskedő is adott ki képeslapokat Siófokról.²⁶ A Veszprémi Egyházmegyei Könyvnyomda is készített balatoni lapokat már 1908-ban, de Veszprémről csak az 1920-as években. Az 1905 előtti időszakban is gyártottak 30 darabos sorozatot, vannak még tizenhatos, tizenkettes, tízes, sőt, hármassok is.²⁷ Gyűjteményemben sok olyan sorozat található, ami csak két-három példányos, és nem tudható, hogy még mennyi hiányzik a sorozatból. Lehet, hogy csak hét példány, de huszonzét is elképzelhető. Veszprémből a legtöbb képeslapot honvédek küldték, elsősorban laktanyáikból, ahol tartózkodtak. Sok esetben bejelölték azt az ablakot, amelyik az ő szobájuké volt. Nagyon sok diák is postázott „anzix-kártyákat” szeretteiknek. Az átutazók a vasútállomáson vették meg képeslapjaikat, esetleg éppen az „indóházi”²⁸ készült lapot, bár Veszprémről nagyon ritkán látni ilyet. Gyűjteményemben háromféle van, de még háromfajta ismert.

A legkorábbi veszprémi képeslapok méretei eltérnek a hivatalos szabványtól. (Hosszméretük nagyobb.) A legkorábbi lapokat arról ismerhetjük fel, hogy a hátoldalukon szerepel a „Magyar Kir. Posta” felirat is. (A veszprémiek között nem ismert ilyen.) A magyar postaigazgatóság 1898 augusztusában figyelmezteti a képeslapokat kiadó magánvállalatokat, hogy képeslapjaikon ne használják a „Magyar Kir. Posta” feliratot, illetve a magyar címet. Ezeket húzzák át, mert enélkül nem részesülnek díjkedvezményben. Csak a „Levelező-lap” felirat szerepelhet, idegen nyelvű szöveg nem.²⁹ A veszprémi kereskedők részére 1903 körül készült egy sorozat kétrészes képpel: az egyik a város valamilyen nevezetességét, a másikon pedig egy-egy üzlet látképét mutatták be. Az egyik Hárich János fűszer- és csemegekereskedő üzlete látható, a másikon Steiner Mór fia és Szenes Izidor boltja. Képeslap útján is reklámozták üzleteiket. A látképes levelezőlapokra a kétkrajcáros bélyegek helyett 1900. január 1-jétől négyfilléresek kellettek a bérmentesítéshez. Ha az évszám nem látható, ez alapján is meghatározható egy lap keltezése. 1902. január 11-jétől öt fillérre emelkedik a díj, és így is marad az első világháborúig.

Krausz Ármin fia is készített egy sorozatot 1900 körül, amelynek a 14-15-ös számú Sch és a 25-26-os számú Sch jelzésű lapjai veszprémiek. A sorozatban van-

nak a környező települések képeslapjai is. Pósch (Pósa) Endre egyszerre küldte be legújabb képeslapjait 1899-ben a Képes Levelezőlap újságnak: az egyik 6128b jelű, a következő 6158b! Nincs közte hiányzó veszprémi képeslap.³⁰ Előfordult, hogy ugyanazt a képeslapot többféle változatban is kiadták. (Zöld-kék fénynyomatban, színesben, más színű és formájú szöveggel.)

E képek megörökítettek olyan eseményeket, épületeket, utcákat, szobrokat, templomokat, malmokat, hidakat stb., amelyek csak ezeken a felvételeken maradtak meg, ezért pótolhatatlan kultúrtörténeti dokumentumok. Ha nagyítóval nézzük meg ezeket a fényképeket, meglepő térhatással találkozhatunk. Olyanok, mintha magunk is belekerülnénk az ábrázolt utca forgatagába. A mai nyomdatechnikával már nem készíthető ilyen képeslap! Kivehető a városképeken, hogy száz éve még komolyan vették a városrendezést³¹, úgy tervezték meg az épületeket, hogy azok harmonikusan illeszkedjenek bele a környezetükbe.

A fényképészek nevét ritkán lehet tudni.³² Nagyon kevés esetben nyomtatták rá nevüket a képeslapra, csak a kiadó neve szerepel a lapon, de előfordul, hogy ez sem. A gyártó neve sem látható mindig, csak esetleg a monogramja. A monogram azonban sok esetben a gyártó nevének kezdőbetűit takarja, ám nagy részüket nehéz ez alapján beazonosítani.

Vannak olyan épületek, amelyek egyedül maradtak meg a régi utcaképből, de vannak, amelyek utcástól, városrészestől eltűntek (pl. a Cserhát), és szinte csak a régi képeslapokon lehet látni³³, hogy milyen volt száz évvel ezelőtt. A háborúk és a pusztító modernizálás tüntetett el számtalan szép épületet, szobrot, sőt, egész utcákat, városrészeket.

Éveken keresztül ismeretlen személyek irkáltak sértő, durva szövegű képeslapokat Veszprém előkelő hölgyeinek és urainak. Beszámoltak erről a helyi újságok 1900-ban és 1903-ban is.³⁴ A képeslap kiválóan alkalmas volt erre a célra is. A postán nem tudtak minden lapot ellenőrizni, még Takács Szilveszter, a veszprémi Népakarát újság szerkesztője is kapott becsmérlő látképes levelezőlapot.³⁵ 1904-ben is küldtek durva szövegű képeslapokat a városban.³⁶

1900-ban már olyan mennyiségben voltak képeslapok, hogy háttérbe szorították a leveleket is, a postahivatalok sokkal később tudták kézbesíteni a másfajta küldeményeket a sok aniz-kártya miatt.³⁷ A veszprémi posta 1899-ben 606 ezer darab levelet és képeslapot kézbesített ki!³⁸

A képeslap-gyűjtők nemcsak a szaklapokban hirdettek, kerestek cserepartnereket, hanem a veszprémi újságokban is. Egy fiatal lány szórakozás céljából szeretett volna képeslapot váltani egy szellemes fiatalemberrel. Egy vidéki fiatalasszony apróhirdetésben keresett veszprémi gyűjtőtársakat „Balatoni özvegy” címen.³⁹ Cseresnyés Józsefné és Paur Ödön mellett 1900-ban a Képeslapgyűjtő Egyesület tagjai voltak Veszprémből Szalay László (piarista) és Németh László (convictus).⁴⁰

A képeslap-gyűjtés fejlődése töretlen maradt 1901-ben is. A veszprémi katolikus kör és a legényegylet nemzetközi világposta rendezvényt szervezett 1901 júliusában. Levélszekrényből széthordták Pósa Endre képeslapjait a hölgyek részére, akik-

nek az volt a feladatuk, hogy minél több képeslapot eladjanak. Éjjel 2-kor lezárták a „postahivatalt”.

Az alábbi hölgyek adták el a legtöbbet:

Csernyi Ferencné 231 képeslapot,

Kátai Juliska 100 képeslapot,

Landler Ilona 94 képeslapot.

A legtöbbet vásároltak:

Lipták Szendi 133 képeslapot,

Szlotta Mariska 88 képeslapot,

Tósoki Mariska 72 képeslapot.

Az első helyezett Pósa Endrétől egy képeslap-albumot kapott.⁴¹

A képeslapok népszerűsége egyre nagyobb volt, mindenkit megérintett. Veszprémben is képeslap-gyűjtési láz volt. Egy férfi szerelmes lett egy szép lányba, akit udvarlói elárasztottak látképes levelezőlapokkal. Ki nem állhatta ezt a divatos hóbortot, de rákényszerült. Így ő is elkezdett képeslapokat küldeni a lánynak, de nem helyi lapokat, hanem budapestieket, amit fővárosi bélyegzéssel szerzett meg bátyjától. Számtalan esetben az ilyen képeslap-cseréből végül házasság lett.⁴²

A legtöbb képeslap Veszprémben a várról készült látkép formájában annak minden oldalát bemutatva, ezzel szemben még a városházáról is alig néhány képeslap ismert, a kis utcákról, városszéli épületekről pedig alig bukkant fel képeslap. Nem láttunk még lapot a bútorgyárról, a tisztviselő-telepről, a téglagyárról, Fenyvessy Ferenc főispán beiktatási ünnepségéről, az országzászlóról, a korcsolyapályáról, a tenispályáról, a futballpályáról, a járványkórházról, az Erzsébet-szállóról, a posztógyárról, a szövőgyárról, a szegényházzal, a csendőrség épületéről, a Kiskúti-csárdáról, az 1904-es mezőgazdasági kiállításról és megnyitási ünnepségről, nincs cukrászda- és Otthon Kávéház-belsőkép. Nem láttunk még képeslapot a gyógyszerárkról sem. Nem ismert képeslap a köztávhídról, a régi püspöki jószágkormányzó-ság épületéről és a régi postáról, valamint a veszprémi vasútállomás mellett felállított Ferenc József király-émlékműről.

Pótolhatatlan kultúrtörténeti dokumentum a képeslap, mert számtalan olyan építményt ábrázol, ami nyomtalanul eltűnt, és csak így ismerhetjük (Rab Mária-forrás, tüzérbarakkok, Elite-kávéház, Hungária, régi kórház, régi tűzoltó-laktanya, zsinagóga, kápolnabelsők, strand, laktanyák, malmok, Kossuth u. házai, Kaszinó, vízmű, villanytelep, zsidó iskola, Szarvas-, Erzsébet-vendéglő, Bagolyvár stb., evangélikus templom torony nélkül, barokk székesegyház, Ferencstemplom-torony stb.)

Veszprémi képeslapok 1906-1920 között

1906-tól már osztott hátoldalakkal jelentek meg a képeslapok, minden szöveget ide kellett írni. De készültek olyanok is, amelyek fényképoldalán még hagytak keretrészt. Ezután már csak ritkán írtak a képoldalra. Szébbek is lettek a képes oldalak,

nem zavarta ezeket az üzenet szövege. A legszebb új épületeket rögtön megörökítették képeslapokon (pl. a színházat, a tűzoltó-laktanyát). (1909 januárjában még mindig előfordult sértő szövegű képeslap Veszprémben.⁴³) Belső felvételek nagyon ritkán készültek a rossz fényviszony miatt. Egy-egy lap ismert az Elite-kávéházról vagy a Davidikum hálóterméről, néhány darab a templom belső teréről, az irgalmas nővérek és az angolkisasszonyok intézeteiről.

Alig készültek képeslapok Veszprém vármegye vidéki településeiről. Nem készült a bándi Essegvárról sem, pedig a községben több száz levelezőlapot lehetne eladni belőle.⁴⁴ A veszprémi képeslapok minősége fokozatosan romlott, 1918-ban már nagyon rossz minőségűek.

Az első világháború kitörés után szigorú rendeletet hoztak a képeslapok forgalmára. Korlátozták a külföldre küldhető képeslapokat, amelyek magyar városokat, városrészeket, katonailag fontos épületeket, emlékműveket ábrázoltak.⁴⁵ Sok esetben az 1916-19 közötti időszakban már nem készítettek új felvételeket, hanem a régi – akár tíz évvel korábbi – fényképet használták fel a képeslapokhoz. Előfordult, hogy egy 1907-ben készült fényképet alkalmaztak, és a székesegyház barokk tornyát egyszerűen kézzel árajzolták román stílusúra.

Veszprém katonasága számottevő volt a környéken folytatott rendszeres hadgyakorlatok miatt, több laktanya is létezett a városban, és az itt tartózkodó honvédek számtalan képeslapot küldtek az ország minden részére. Kálmán István 1918 körüli fényképet használt fel az 1930-as években kiadott képeslapjain. (Van olyan képeslapom, amit 1903-ban adtak ki, és csak 1973-ban adták postára!) Ha az eredeti fényképet összehasonlítjuk a képeslapokra került fotókkal, akkor kitűnik, hogy sok esetben retusálták a személyeket a képeken és így kerültek a levelezőlapra.⁴⁶

Veszprémi képeslapok 1920-1944 között

A két világháború közötti időszakban az 1920-as évek elején technikailag még hasonló képeslapok készültek, mint korábban, de rosszabb minőségben. Az 1920-as évek közepétől megjelennek a fotószerű képeslapok. Sok esetben nehéz őket megkülönböztetni: fényképről vagy képeslapról van-e szó? Ezek a képeslapok már hitelesebben, életszerűbben adják vissza ezt a korszakot. A 30-as években megjelent az ofszetnyomás.⁴⁷ Még ma is készülnek így képeslapok.⁴⁸ Még ritkábban készültek kevésbé fontos épületekről képeslapok, mint azelőtt. Nagyon kevés volt az eseményt, tömeget ábrázoló kép. Érdekesnek mondható az Egyházmegyei Könyvnyomda többnyire templomokról készített sorozata. (Ez a belső tereket is ábrázolja.)⁴⁹ Legérdekesebbek talán az angolkisasszonyok képeslap-füzetei, amelyben az egész belső életüket bemutatják a betegszobától elkezdve az ebédlőn keresztül az osztálytermekig. A képeslapokon a város legnagyobb és legfontosabb épületeit örökítették meg, de megjelennek a sporteseményekről, a bálokról készült fényképek is. De ezek többsége nem igazán képeslap. A korszak legkülönlegesebb lapjai a Szent

István-völgyhíd építése fázisait bemutató képeslapok. Az eseményeket ábrázoló a legritkább, pedig egész sorozatok készültek a Hősi kapu felavatásáról, vagy az 1925-ben avatott új református templomharangokról. Mégis, alig ismert egy-egy példány ezekből. Van olyan esemény, építmény, amiről egyáltalán nem láttunk képeslapot. Ilyen például az 1944 tavaszán felavatott veszprémi országzászló, amiről csak fényképek vannak. (A Laczkó Dezső Múzeumban található.) A pápai országzászlóról képeslap is készült, így valószínűen a veszprémiről is adhattak ki, de még nem került elő.⁵⁰ A második világháború végével lezárul egy újabb korszak a képeslap-kiadás történetében.

Különleges képeslapok

Köves Béla 1903 körül adott ki egy háromrészes panoráma-képeslapot a város látképeivel. Három fényképet illesztett össze a Füredi útról fotózva a várost. Kivehető a László-templom, és még nem kezdték el a gyermekmenhely és a Károly-templom építését, látható még az 1901-ben felépült postapalota. 1905-ben postázták el a lapot, de a fénykép 1902 késő őszén készült. A képeslapot Országh mester írta, ő készítette báró Hornig Károly püspök orgonáját a kórház mellett épülő Károly-templomban. (Tévesen jelölte helyét a képeslapon!)

Pósa Endre 1907 körül adott ki egy háromrészes panorámalapot a vasúti útról (Jutasi út) a vár látképeivel.

Még három panoráma-képeslap ismert, de ezek már kétrészesek. Pósa Endre kiadásában 1905 körül a vár látható a református templom tornyából. Az S. D. M. Modiano Triesti lapja 1904-ben került kiadásra. A fénykép 1903-ban készült, balra az 1902. szeptember 8-án felavatott László-templom és a Dávid Árvaház még kétszintes, a kép jobb részében a Hosszú utcai fahíd a Séd patak felett, a káptalani kormányzósági palota, mögötte a Benedekhegy kereszt nélkül és jobbra a vár láthatók.

Krausz Ármin fia panoráma-lapja 1905 körül készült, rajta a püspökkert és az angolkisasszonyok zárdája szerepel. Ugyanő 1909-ben adott ki egy sorozatot lakkozott képoldallal. A képeslapon az épületek ablakai aranyozottak. A főispáni laktól látható a püspöki jószágkormányzóság épülete, középen az angolkisasszonyok zárdája.

Fodor Ferenc lakkozott fantázialapja 1910 körül kiváló nyomdatechnikával készült. Az egész ország településeiről jelentek meg ilyen képeslapok, Veszprémről négyféle változata ismert. Így képzelték el a várost 100 év múlva a függővasúttal, villamosokkal.

Két-két kiadvány ismert Klaudinyi és Bernáth rajzaival. 1940 körül adta ki Barasits Budapesten. A leporellós képeslapon a város tíz kis fényképe látható. Ezeket különálló képeslapokként is kiadták.

Fodor Ferenc 1910 körül készített lakkozott, dombornyomású sorozatot, körben a lap szélén szép barna famintázattal.

Az angolkisasszonyok zárdájáról készült füzetet 1930 körül Monostory György utóda adta ki Budapesten. A 10-10 kép a veszprémi és csopaki intézeteket mutatja be.

Események képeslapokon

Nagyon kevés képeslapon örökítettek meg konkrét eseményeket. Az első ilyen ismert képeslap 1899 áprilisában készült. Korábban a főispán, Fenyvessy Ferenc 1898. június 13-i beiktatási ünnepségéről még csak fénykép készült. Erdélyi császári és királyi fényképész 16 darabos fényképsorozatot jelentetett meg.⁵¹

1899. április 9-én a Veszprémi Hírlapban arról írnak, hogy a veszprémi Jótékony Nőegylet műkedvelő estélyt rendez április 30-án és május 1-jén, és a szereplőkről fényképek készülnek. Remélik, a résztvevő hölgyek sokat fognak eladni ezekből a képeslapokból. Köves és Boros könyvkereskedők tíz változatot készítettek Divald Károly műintézetével darabonként 10 krajcáros áron, ami nagyon soknak számított (egy átlagos lap két krajcárba került). Az egyetlen eddig látott képeslapon az árusító leányok szerepelnek. Sorszáma: 1453. Nagy Margit írt a kedvesének, és meg is jelölte magát a képen. Ő is nagy „anziksz” kártyagyűjtő volt, és sokfelé küldte az országba lapjait. Az álló sorban balról jobbra látható: Becsák Teréz pezsgős leány, Takács Malvin levélhordó, Tulok Alice „kucséber”⁵², Nagy Margit pircébus, Balog Margit képes kártyákkal, Köves Margit, balról ülve Vaskó Gizi virágárus, jobbra pedig Véghely Flóri (az 1897. áprilisban meghalt Véghely Dezső alispán leánya.)⁵³

1901. szeptember 4-én Ferenc József király megtekintette a Hajmáskér melletti tüzérhadgyakorlatot, ennek emlékére készült képeslap Freistadt M. nyomdájában, Pozsonyban. A király Zircen volt elszállásolva a ciszterciek apátságában.⁵⁴

1901. október 28-án Csenkey Géza törvényszéki elnök tízéves évfordulójára is készült képeslap. A törvényszék nagytermében délelőtt tartották az ünnepi beszédet, majd díszebéd, este színházi díszelőadás volt.⁵⁵

1901. november 19-én avatták fel Zala György szobrász Erzsébet királyné mellszobrát. Krausz Ármin fia képeslapján megörökítette ezt az eseményt. A talapzatot tiroli márványból a helyi Veltly Ferenc kőfaragó mester, a vasrácsot Fata János veszprémi lakatos készítette. A királyné az 1867-es koronázási díszben látható. 11 órakor díszközgyűlés volt a Vármegyeházán.⁵⁶ A Himnuszt a polgári iskola ifjúsági énekkara énekelte. Az ebéd 13 órakor volt a Korona Szállóban, végül pedig Veszprém hölgyei díszes koszorút helyeztek a királyné szobrához. Ott voltak Fenyvessy Ferenc főispán, Kolozsváry Dezső alispán, Szeglethy György polgármester, országgyűlési képviselők, az iskolák diákjai és Veszprém polgárai.⁵⁷

Ismeretlen kiadó képeslapja az, amely 1902. május 14-én Ányos Pál emléktáblájának felavatási ünnepségéről készült. Az emléktáblát a ferencesek templomának falára helyezték fel; jelen volt a főispán, az alispán és a polgármester is.⁵⁸

1902. szeptember 8-án szentelték fel a Szent László-templomot. Ez év május ele-

jén kezdtek bontani a régi Szent László-kápolnát. Az új templom üvegfestményeit Róth Miksa művész készítette.⁵⁹ Az eseményre nemcsak Veszprémből jöttek el, hanem sokan megjelentek a környező településekről is. Megjelent br. Hornig Károly püspök, a főispán, az alispán és a polgármester is. Az eseményről Krausz Armin fia kiadásában jelent meg képeslap.⁶⁰

1906. március 24-én a veszprémi Színművészpártoló Egyesület műkedvelői előadást tartott a színházalap javára. Molnár Ferenc A doktor úr című bohózatát adták elő a város lelkes személyei, többek között Naményi Zsigmond honvéd százados neje. Erről külön sorsjegyes képeslap is készült.⁶¹ Cholnoky Mariska a kép jobb szélén mint szobalány látható. A képeslapok darabja 20 fillérbe került. Minden képeslapnak külön sorszáma volt. (Eredetileg 1907. július 15-én lett volna a sorshúzás, de október 14-ére halasztották.) A teljes bevétel 1018 korona volt, a költségek után a tiszta bevétel 648 korona 84 fillér⁶².

1906. június 24-én tartották a vásárbazárt a veszprémi Színművészpártoló Egyesület szervezésében. A Plosszer sétány játszóterén és a korcsolyapálya területén állítottak fel tíz sátozt. (Nyolcat ingyen adott a Budapesti Operaház, kettőt a helyi kárpitos, Király mester készített.) Este táncmultságot tartottak a sétány pavilonja előtt és a korcsolyapályán. Az összbevétel több mint 3000 korona a színház javára⁶³.

1906. június 24. Vásárbazár. Az 1848-as honvédek sátra még élő személyekkel Veszprémben. A felső sor balról jobbra: az első három Kürtli Károly őrmester, Szemerey János huszár, Kerényi Károly őrmester, utolsó: Kovács Antal tüzér, középső sor: Lép Ádám, Ditmayer Antal tüzér, Neimejer József, név nélküli, Garay Mihály, ismeretlen, alsó sor: Herczeg János, név nélküli, név nélküli, Nesneva Béla tisztt, Barát Ferenc tüzér, Simon János tizedes, Nedvárdi Sándor tizedes, legelől: Klementz Józsefné Antal Anna markotányosnő.

1908. szeptember 15-18. között Veszprémben tartózkodott Ferenc József király. Több képeslap is készült az eseményről. Veszprém környékén voltak a hadgyakorlatok. A könyvomas képeslapon középen felül a király, alatta Hötendorf Konrád magyar vezérkari főnök, közöttük balról jobbra haladva: Schönaich Ferenc közös hadügyminiszter, gróf Üxküll Ghyllenband lovassági tábornok (csapatfelügyelő), Ferenc Ferdinánd főherceg (trónörökös), Frigyes főherceg (táborszernagy), Steininger altábornagy, Gerba táborszernagy. A képeslap kiadója M. G. Pozsonyból⁶⁴.

A királylátogatáson fényképezni csak külön hatósági engedéllyel lehetett. Somogyi Sándor veszprémi fényképész minden fontos jelenetet megörökített. (1911-ben fotóit elküldte a császári és királyi udvari hitbizományi könyvtár részére. A király megköszönte⁶⁵.)

Tizenkét fehér ruhás lány a vasútállomáson dízsátorban üdvözölte a királyt. Szeglethy Sárka (a veszprémi polgármester lánya) virágcsokrot adott át Ferenc Józsefnek, aki viszonzásul aranykarperecet adott a lánynak⁶⁶. A király ezután végigvonult a városon fel a várba, a püspöki palotához. (Itt lakott a hadgyakorlat idején.)

1911. június 2–5. között rendezték Veszprémben az Országos Tűzoltó Kongressz-

szust. Több mint ezer vendég érkezett a városba. Június 4-én felavatták az elkészült új tűzoltó-laktanyát, majd napközben tűzoltó-gyakorlatokat hajtottak végre.⁶⁷ Más településeken a bemutatókról mindig készítettek képeslapokat is, de Veszprémből nem ismeretesek ilyenek, mert egész nap esett az eső, és a fényképészek nem tudtak megfelelő felvételt készíteni.⁶⁸

1925. november 7-én avatták fel a veszprémi református templom új harangjait. 1916. szeptember 14-én, az I. világháború idején vitték el a régi harangokat. A református nőegyletnek és leányegyletnek köszönhetően új harangokat készítettek. (Szlezák László budapesti harangöntő alkotásai.) A három harang felkoszorúzott kocsikon érkezett a templom előtti térre. Képeslapok is készültek az ünnepségről. Az egyikben a harang látható a háttérben a jutasi altisztképző református növendékeivel. A fotót vitéz Mészáros István készítette.⁶⁹

1935. augusztus 3.–szeptember 3. között rendezték meg a Veszprémi Hetek ünnepségsorozatát. Állandó ipari kiállítások voltak (háziipar, festészet, fénykép, nyomda stb.). Az ünnepi hét augusztus 11-18-a között volt.⁷⁰

Streit József fényképész képeslapjai a Bakonyi Ház előtt készültek. Több fényképet készített a tájházról. Összesen ötezer darab képeslapot adtak ki.⁷¹ Mindegyiken Streit József piros színű bélyegzője látható.

A Szent István-völgyhíd építését 1936 októberében kezdték el, először a nagy ív betonozásával, de a fagyok miatt csak 1937 tavaszán folytatták. Kisebb munkálatokat leszámítva már ez év októberében készen állt a viadukt. 1937. december 22-én adták át a forgalomnak. Ünnepi avatása 1939. június 18-án volt.⁷²

Téves kiadványok

Gyakran előfordult, hogy a képeslapokra tévesen került a felirat vagy a fénykép. Van olyan veszprémi lap, amelyen több felirat látható. A főteret ábrázolja és a veszprémi Takarékpénztár helyett Káptalan Alapítványi Hivatal felirat szerepel. (Fordítva kerültek fel a szövegek.) Egy másik képeslapon a Fő utca helyett „Fa utca” került a lapra (Rákóczi u.). Pósa Endre 1907 körüli kiadásán pedig a Polgári és Felső Kereskedelmi Iskola látható a „Vármegyeház” felirattal. A későbbi kiadásokon ezt a szöveget áthúzták, és a jó került melléje. Pongrácz Andor 1915 körül adott ki egy képeslapot a ferencesek templomáról, melynek téves felirata a következő: „Kegyesrendiek temploma” (piarista). Gyakran előfordult, hogy a neveket helytelenül használták a képeslapokon. Pl. Óváry Ferenc (Óvári helyett) vagy Rákóczky Ferenc.

Fodor Ferenc 1914-ben adott ki egy tízdarabos sorozatot. Egyik lapján a felirat: „Várrészlet a Davidikummal”. A fényképen viszont nem ez szerepel. A G. G. J. monogramú nyomdavállalatnál készült a képeslap. Ez a kiadó az egész ország területéről készített képeslapokat, s így előfordult, hogy egy-egy fényképet vagy feliratot összecseréltek egy másik településével. Készült olyan veszprémi képeslap is,

amely a várost ábrázolja, de a felirata más településé. A képeslap Körmenden a Vida utca elejét ábrázolja! (Személyesen azonosítottam be a helyszínt, miután láthattam ugyanezt a képeslapot körmendi felirattal.)

Ismeretlen kiadó 1906 körül készült képeslapján a felirat: „Temetőhegyi-kápolna”. A Szt. László-templom helyett viszont a Szekszárdon található katolikus templomot ábrázolták. (A szekszárdi templomról készült képeslapról felismertem.) Fontos, hogy egy gyűjtőnek ne csak az adott településre legyen rálátása, vagy kizárólag csak a megyére, hanem az egész országra, sőt, nem túlzás Európa területét emlegetni.

Híres veszprémi személyek képeslapjai

1898. szeptember 29-én Cseresnyésné Véghely Sarolta, a veszprémi társadalmi élet egyik fontos tagja Pósch (Pósa) Endre legelső lapjai egyikét küldte Németországba. (Német nyelven írta, egy másik lapja is ismert 1899. február 5-ből francia nyelven.) Véghely Dezső alispán leánya volt, férje dr. Cseresnyés József, aki 1904-től a veszprémi gyermekmenhely igazgató-főorvosa.⁷³

Cholnoky Viktor különleges grafikai rajzos képeslapját 1899 júliusában Cholnoky Lászlónéknak küldte, aki gyűjtötte a képeslapokat. (Az 1899-1926 közötti időszakból sok képeslapja megmaradt, a legtöbb a szerencsi Zempléni Képeslap-múzeum anyagában.) Cholnoky Viktor hírlapíró volt a Veszprémi Hírlapnál és a Pesti Naplónál. Ő Cholnoky Jenő és László bátyja.⁷⁴

Cholnoky Jenő 1900-ban írta Cholnoky Jenónéknak holdas képeslapját azzal, hogy biztosan akad még hely a képeslap-albumában ennek a szép veszprémi lát képes levelezőlapnak. Cholnoky Jenő földrajztudós neje is „lázasan” gyűjtötte a képeslapokat.

1905. szeptember 3-án Békefi Remig írta a Krausz Ármin fia által kiadott képeslapot, amikor Veszprémben tartózkodott néhány napig, mert adatokat keresett a káptalani levéltárban Lóczy Lajos könyvéhez.⁷⁵ Békefi ciszterci apát volt. 1900-ban a király kinevezte a budapesti egyetemre a művelődéstörténet rendes tanárának. Hatalmas történelmi munkát hagyott hátra számtalan kiadványában.⁷⁶

1926. június 26-án Cholnoky László veszprémi képeslapot küldött nejének Budapestre (1904-ben S. D. M. Modiano Trieste kiadásában megjelent veszprémi képeslap.) Cholnoky László író volt, Cholnoky Jenő földrajztudós öccse.⁷⁷

1905. június 18-án írt veszprémi képeslapot Zircre Laczkó Dezső, aki piarista tanár volt a veszprémi gimnáziumban. 1903-ban megválasztották a vármegyei múzeum igazgatójává. 1920-ban tankerületi főigazgató.⁷⁸

1906. december 22-én Cholnoky Jenő földrajztudós, aki Veszprémben született, Erdélyből küldött képeslapot. A Magyar Földrajzi Társaság titkára, majd elnöke. 1905-től a kolozsvári egyetemen tanár. 1921-től a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem földrajztanára.

1913. január 2-án írta Csányi Agiulin veszprémi ferences szerzetes, hogy orszá-

gos gyűjtést szervezett és sikerült felépíttetnie a templomuk tornyát. 1912-ben Becske Adolf készítette a fényképet.

1915. szeptember 15-én a Dornay Béla (veszprémi kegyesrendi tanár, 1912-1918 között a múzeum őre, a tatai múzeum megalapítója) által feladott képeslapon az alábbi szöveg található: „*Örömmel jelentem, hogy a tatai múzeum ügye nagy lendülettel halad előre, Veszprémben a nyáron sok szép tatai vonatkozású tárgyat gyűjtöttünk. Gyűjtjük a háborús vonatkozású dolgokat is.*” (Képeslapokat is gyűjtött, lapjai a Laczkó Dezső Múzeumban láthatók.)

1928. február 12-én dr. Csete Antal ügyvéd írt képeslapot. A lap saját házáról készült ismeretlen kiadótól. 1901-ben megválasztották Veszprém főügyészévé. 1928-ban Budapestre költözött.⁷⁹

1937. szeptember 3-án Eberhardt Béla volt piarista gimnáziumi tanár, tankerületi igazgató küldött egy Kálmán István kiadásában megjelent képeslapot.

A legszebb képeslapok

Az 1901 márciusában kiadott korszakalkotó heraldikai képeslap nem csak Veszprém, hanem az egész világ egyik legszebb látképes levelezőlapja. A budapesti Athenaeum Rt. kiadásában jelent meg. Litográfia és dombornyomású technikájával készült a legtöbb (a veszprémi nem dombornyomású), 16 féle színnel az ország 64 vármegyéjéről. Rajta van Magyarország címere, az illető vármegyéé és székvárosáé.⁸⁰ Először csak tizenegy vármegyéé jelent meg: Arad, Baranya, Esztergom, Fejér, Győr, Moson, Pest, Pilis, Kiskun, Pozsony, Sopron, Vas, Veszprém⁸¹. (Kereskedelmi értékük kb. 30 000 Ft.)

Pósa Endre 1905-ben készített sorozata gyönyörű, narancssárga-rózsaszín színhatású. Ez a kiadás átmenetet képez a hosszúcímzésű és az osztott lapok között. A képoldalon még van keretrésze, ahová írni lehetett, de már a hátoldalra is, de ez még nem volt vonallal kettéosztva. Ismert olyan képeslap 1905-ből, amelyet már vonallal szétválasztottak a hátoldal. Magyarországon ekkor tértek át a ma is használatos formára. Országonként ez a megoldás változó volt, pl. Angliában 1902-től, az USA-ban 1907-től lettek ilyenek a képeslapok.

Az S. D. M. Modiano Trieste képeslapjai 1904-ben készültek Veszprémről a 2260. számtól 2290-ig. Egész Európában adtak ki képeslapokat. Ez a 30 darabos sorozat ötféle változatban készült. Az egyik panorámalap.

1. Fekete felirat elől, hátul barna.
2. Fekete felirat elől, hátul zöld.
3. Piros felirat elől, hátul barna.
4. Piros felirat elől, hátul fekete.
5. Barna felirat elől, hátul fekete.

A fényképfelvételek 1903. szeptember 20. előtt készültek. Az egyik képen a Fő út végénél a piactéri házakon látható a Veszprémvármegye újság kiadóhivatala (Fő tér

31. szám). Később itt nyitja meg Dózsa József a virágüzletét⁸². A város több részéről is készítettek felvételeket vagy ugyanarról a helyről pár perc időközzel, például erről a részről is. Egy honvéd huszár mindkét felvételen szerepel! A tömeg közben közlekedhetett a vásárforgatagban. Balra Bakos Kálmán fűszercsemege-üzlete látható, a szemközti épület bal szélénél pedig ifj. Jákói Sámuel lisztkereskedése. (1901. november 10-től hirdeti üzetét, Hajmáskéren volt főmolnár a Kemó-féle malomban.)⁸³

Az 1899-ben színes virágokkal megjelent képeslap Krausz Ármin fia kiadása. A Veszprémi Takarékpénztár épületében az emeleten a bank volt, a földszinten pedig az Elite-kávéház. A platinanyomattal⁸⁴ készült képeslapon a virágok a bal oldalon láthatóak. A szövegben már szerepel az Elite-felirat. Ez a lap 1902. március 4-e után készült, amikor már Ludasi Mór volt az új tulajdonos, aki Vég Izidortól vette át.⁸⁵ Ötféle változata ismert. Az 1899-ben készült lapokon a virágok a jobb oldalon vannak; a szövegben a Vég-féle kávéház szerepel. Egy későbbi kiadáson a virágok a bal oldalon találhatóak, de még Vég felirattal. Vég Izidor kávéházát 1898. november 5-én nyitotta meg.⁸⁶ Mindegyik képeslapon ugyanaz a kép és sorszám szerepel: 11181. (Csak a virágminták különböznek.)

Krausz Ármin fia 1901 körül kiadott képeslapját ötletesen rajzolták át: a grafikus téli képet készített az eredeti fotó alapján. Az eredeti fényképről eltüntette a legtöbb személyt, másokat tett helyükbe. Nagy hőmennyiséget rajzolt az útrészre és az épületek tetőzetére. A veszprémi Takarékpénztár előtti petróleumlámpának látványos fényt adott, még a fák közül is áthelyezett párat. Egyedül szinte csak a lovaskocsit hagyta meg. Köves Béla ugyanezt a fényképet használta fel 1901 körüli képeslapján. Meghagyta az Alapítványi Hivatal előtti petróleumlámpát, a piaci „bódékat”, de a kisebb elemeken ő is változtatott.

Krausz Ármin fia 1902 körül kiadott zászlós lapjának minden változata külföldön készült. Veszprémről kétféle ismert, magyar zászló az Erzsébet-szoborral zöld, illetve piros kerettel, egyforma sorszámmal (KG 576). Különleges, hogy mindkét képeslapon azonos a kép. Más településeken a három különböző lapon más-más fotó szerepel. Magyarország egész területén megjelent ez a sorozat. Van olyan város, amelyről húsz különböző lap ismert ebből a szép sorozatból, Veszprémről azonban csak ez az egyfajta zöld és piros színben.

1911. július 12-én postázták Fodor Ferenc képeslapját. Ötletesen egy honvéd látható rajta írás közben, háttérben a vár fényképével. Több száz katona tartózkodott Veszprémben a laktanyákban, illetve folyamatosan érkeztek egységek hadgyakorlatra. A legtöbb képeslapot ők küldték ismerőseiknek, szeretteiknek. Ez az ő részükre készült.

Kálmán István 1913 körül színes képeslapot adott ki a püspöki jószágkormányozóság kertjéről. A hetvenhatos sorszámu képeslap Divald és Monostory műintézetében készült. (A püspöki jószágkormányozási palotát 1902 februárjában szentelték fel.⁸⁷) Előtérben a rendezett püspökkert, amely Schön József főkertész munkáját dicséri,⁸⁸ jobbra a háttérben az angolkisasszonyok intézetének 1905-ben elkészült

épületrésze,⁸⁹ jobbra lent a színház teraszán az Apolló mozgóképszínház felirata láthatók. 1908-ban, a színház megnyitása után megkezdődött a filmvetítés is.⁹⁰

Kálmán István 1939-ben kiadott képeslapja Weinstock műintézetében készült Budapesten. A fényképet Nagy Miklós készítette. A lap sorszáma 3901. Az 1930-as évek végén gyönyörűen kivilágították a várat. Ma, a 21. század elején ismét szükség lenne erre.

Az Egyházmegyei Könyvnyomda 1925 körül adott ki egy nagyon jó minőségű sorozatot. Ez Knöpfmache J. nyomdájában készült Budapesten. Bal oldalon a városháza épületében Winter Sándor divatüzlete, szemben a drogéria mellett Deutsch Izidor szövetposztó-kereskedése a Korona Szállóval, a szemközti saroképületben fodrásüzlet, a Korona-épület legszélén Punka Ferenc fűszer-csemege kereskedése, felette Fodor Ferenc könyvkereskedő hirdetése mellette Pongrácz Andor dohánytőzsdéje, majd az Egyházmegyei Könyvkereskedés látható.

Szöveges dokumentumok a képeslapokon

1898. november 17-én Nagy Margit kisasszony írja kedvesének, hogy „kártyát küldj, mert dühösen gyűjtöm”. Nagy veszprémi képeslap-gyűjtő volt, még egy képeslapja ismeretes: 1899. május 2-án küldte. (Az árusító lányok csoportképén perces leány volt.)

Két, 1899-ben postázott lapon is arról írnak, hogy Veszprémben még elmaradott állapotok voltak: „A képen szépek tűnik a város, de a valóságban annál komiszabb.”

Köves János is gyűjtötte a képeslapokat. 1899. május 23-án feladott lapján látható Köves Béla és Boros János könyvkereskedők cégbélyegzője. „*Igen kérem szíveskedjék viszonzásul tartózkodási helyéről egy pár anzix-kártyát küldeni.*” A választ a Köves és Boros címére várta.

1899. március 28-án Pósch (Pósa) Endre képeslapján: „*Édes társnőm! Nagyon lekötelezne, ha más kártyát is küldene, én mindig a legpontosabban viszonznám sokkal szebbel, mint most. Gyűjtőtársnője: Matild.*” A magyar képeslap-kiadás kezdetétől 1899-ben érte el a csúcspontját a gyűjtőszennvedély. Megérintette az egész társadalmat olyannyira, hogy szinte nem volt olyan család, ahol ne lett volna ott egy képeslap-album a gyűjtők részére. Képeslap-szakújságok, egyesületek alakultak.

1899. augusztus 26-án Tóth tizedes megírja, hogy a budapesti honvéd huszárezred tagjaként a Dávid Árvaházban szállásolták el. Több laktanya is volt a városban, de kevésnek bizonyult, ezért épült fel a tüzér-barakk-tábor.

1900. június 4-én írják: „*Bocsáss meg, hogy több levelezőlapot nem küldtem, de az egész városban csak ezt kaptam.*” Olyan nagy volt a kereslet, hogy képeslap-hiány keletkezett, s szerencsére így a megmaradt, nem annyira szép vagy nevezetes lapokat is megvették és elküldték. Ezek a mai gyűjtő számára sokkal értékesebbek.

1900 júliusában küldik: „*Innen Veszprémből már csak egy órányira van a Balaton lovaskocsival.*”

1900. augusztus 19-én egy képeslap-író ismerteti, hogy a Korona Szállóban 4 forint 70 krajcár a szállás. Azért ilyen drága, mert csak ez az egy szoba volt üres. Budapesten a Metropole Szállodában 1 forint 20 krajcárért is volt már szállás.⁹¹ Egy egész csirke ára 90 krajcár volt a piacon. Beszámol még arról is, hogy három kerületre volt osztva a város.

1902. január 28-án írják: „*Ha valaha idetévedne, kívánom, hogy ilyen palota (a főispáni várja, különben megfagyhat.*” Egy másik képeslap-író a város legszebb részeként említi a vármegyeháza és a főispáni lak környékét.

Az 1903. augusztus 8-án keltezett lapon: „*Jól mondja a nóta, hogy szép helyen van a város, csak az esték keservesek 20.00–22.00 óra között.*”

1904. június 28-án írja egy honvéd, hogy valami főherceg van a tüzéreknel, tele van osztrák honvédekkel a város, mindenhol németül beszélnek. 1904. június 28. – július 6. között báró Hornig Károly püspök vendégei voltak Lobkovitz herceg (hadtestparancsnok), Kropatchek tábornagy, Cerna altábornagy, Schreiber tábornok és még sok ezredes és százados Veszprémben voltak elszállásolva és Hajmáskér mellett az új ágyúkat tanulmányozták.

1910. június 6.: „*A város elég jó benyomást tesz, mindamellelt elég piszok is, és Pozsonnyal össze sem hasonlítható.*” (Nem is lehet összehasonlítani a két várost, hiszen Pozsony lakossága sokkal több volt: Pozsonynak 78 223, míg Veszprémnek 14 792 fő.⁹²)

1912. július 23.: „*A kongresszus ügyében Veszprémben jártunk.*” 1912. augusztus 25-29. között rendezték a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlését.

1914. május 26.: „*Az összpontosítást három 3 napos gyakorlattal fejezzük be Veszprém és Zirc felé, ma itt alszunk a vasúti raktárban...*” – írja egy tizedes a veszprémi 17-ik honvéd gyalogezred 4-ik századából.

1919. május 24. „*Rettenetesen üresek a boltok, még most sem kaptam ruhafestéket és lámpabelet. Ma állítólag kapunk Frank kávé...*” A lapot Berzsényi Gusztávné (Körössy Paula) részére írták, aki szinten képeslap-gyűjtő volt. Gyűjteményemben tőle van a legtöbb képeslapom 1898-tól kezdődően 1930-ig. (Ezeket követni lehet életét: 1905-ben még hajadon, 1911-ben már férjnél volt, 1913-ban pedig már özvegy.)

1919. október 10.: „*Mostanában nemigen lehetett írni, mert mi Veszprémben román megszállás alatt voltunk. A napokban indult meg a posta. Én ismét katona vagyok a magyar nemzeti hadseregben.*” 1919. augusztus 16-án érkeztek Veszprémbe a román megszálló csapatok, majd október 6-án távoztak. Aznap bevonult a Horthy-féle Nemzeti Hadsereg egyik zászlóalja a városba. A képeslap írója ezután lépett be a kötelékükbe.⁹³

1930. december 30. Képeslap az irgalmas nővérek zárdai kápolnájának belsejéről: „*Itt esküdtünk ebben a kápolnában.*” (Kápolna volt még az angolkisasszonyok zárdájában és a püspöki papnevelő intézetben is. Ma már egyik sem létezik: az egyik iskolai osztályterem, a másik kollégiumi hálószoba.)

A veszprémi képeslap-kiadás

Képeslap-kiadók, nyomdászok, fényképészek, illusztrátorok

Veszprémi kiadók

1. Angolkisasszonyok intézete (1930-as évek)
2. Auer fényképész (1898–)
3. Becske Adolf fényképész (1906–)
4. Brandl Rudolf fényképész (1925–)
5. Credo Katolikus Férfi egyesület (1930-as évek)
6. Egyházmegyei Könyvnyomda (1924–)
7. Fodor Ferenc könyvkereskedő (1906–)
8. Glázer Dezső fényképész (1936–)
9. Hárich János fűszer-, csemegekereskedő (1902–1912)
10. Kálmán István könyvkereskedő (1913–)
11. Kollár Adolf fényképész (1920–)
12. Korona Szálló (1930-as évek)
13. Köves Béla könyvkereskedő (1901–1906)
14. Köves Béláné könyvkereskedő (1904–)
15. Köves és Boros könyvkereskedők (1898–1900)
16. Krausz Ármin fia könyvkereskedő (1897–)
17. Ludassyné hírlapáruda (1914–)
18. Magyar királyi Dohány és Különlegességi Áruda (1930-as évek)
19. Mészáros István fényképész (1922–)
20. Ifj. Neu Jakab vegyeskereskedő (1902–)
21. P. A. (Pongrácz Andor) dohánytőzsde (1913–)
22. Pósa Imre (1915 !?)
23. Pósch (Pósa) Endre könyvkereskedő (1898–)
24. Püspöki papnevelő intézet (1930-as évek)
25. Református egyház (1940)
26. Regényi József rádió- és fotószaküzlet (1931–)
27. Rimpek (Vetróczy) Sándor fényképész (1930-as évek)
28. Római katolikus egyházközösség (1930-as évek)
29. Somogyi Sándor fényképész (1908–)
30. Streit József fényképész (1934–)
31. Szabó Bakos János fűszer- és csemegekereskedő (1919–)
32. Városi Idegenforgalmi Hivatal (1930-as évek)
33. Weisz Sámuel fényképész (1934)

Becske Adolf fényképész: 1902 januárjától hirdette, hogy épületfelvételeket is készít.⁹⁴ Több ilyen képeslapja ismert. Az 1906-ban kiadott, a színház javára

készült sorsjegyes képeslapokhoz is készített fényképeket, valamint később Szemerey János üzletéről, aztán 1912-ben a ferencesek templomáról.

Brandl Rudolf fényképész: Az irgalmas nővérek zárdájának kápolnája belsejéről készített felvétele ismert az 1920-as évekből.

Egyházmegyei Könyvnyomda: 1897. május 1-jétől az Egyházmegyei Alapítványi Hivatal épületébe költözött.⁹⁵ Húsvéti képeslapokat már 1922-ben árusítottak.⁹⁶ Veszprémi kiadású képeslapjai csak az 1920-as évekből ismertek. (Balatonfüredről már 1908-ban adtak ki lapokat.)⁹⁷

Fodor Ferenc könyvkereskedő: 1906 szeptemberében vásárolta meg Köves Béla könyvnyomdáját és könyvkereskedését. Korábban a szombathelyi nyomdavállalat igazgatója volt.⁹⁸ 1906 novemberében már hirdeti az új képeslapjait és a legszebb képeslap-albumjait.⁹⁹ 1907 februárjában „ezerféle” képeslapját reklámozta.¹⁰⁰ 1907 május végén könyvkereskedésében már Balatonfüredről, Balatonalmádiról, Hajmáskérről, Siófokról árulta legújabb lapjait 50 féle változatban.¹⁰¹ 1907. október 20-án ajánlotta első veszprémi képeslapjait 30 féle teljesen új felvétellel. Viszonteladónak magas árengedményt adott.¹⁰² 1908 júliusában már százféle mintában hirdeti képeslapjait Veszprémről, Balatonfüredről, Balatonalmádiról, Hajmáskérről, Öskürről és Siófokról.¹⁰³ Ezerféle háborús képeslapot is árusított 1914 októberében.¹⁰⁴ Meseszép balatoni képeslapokat kínált, még színeseket is.

Hárich János fűszer- és csemegekereskedő: Üzletében 1901-től postai gyűjtőhely is volt, fel lehetett adni a képeslapokat, leveleket.¹⁰⁵ 1902 körül már képeslapot is adott ki üzletéről, és később 1907-ben, de nemcsak erről, hanem Veszprémről is, egészen 1912-ig. 1913 januárjában halt meg.¹⁰⁶

Kálmán István könyvkereskedő: 1913-ban már Pósa Endre könyvkereskedőnek a cégvezetője, képeslapjai saját nevével ekkor kerülnek forgalomba.¹⁰⁷

Kollár Adolf fényképész: Az 1920-as években jellegzetes képeslapokat készített Veszprémről. Többdarabos sorozatot készített a várbeli Dubniczay-ház belsejéről. Ez a szerencsi Zempléni Képeslapmúzeum gyűjteményében látható.

Köves Béla könyvkereskedő: 1901-ben már egyedül vezeti cégét. Nemcsak veszprémi képeslapokat árult, hanem például az 1900-ban megrendezett párizsi világkiállítás lapjait is.¹⁰⁸ A környező településekről is adott ki képeslapot, valamint az ünnepek közeledtével húsvéti levelezőlapokat is hirdetett.¹⁰⁹

Köves Béláné könyvkereskedő: 1905 körül adott ki néhány darab képeslapot.

Mészáros István fényképész: Az 1920-as, '30-as években készített képeslapokat, legtöbbet a jutasi altisztképző iskoláról és a különböző veszprémi társadalmi eseményekről, pl. bálokról, sportrendezvényekről.

Köves és Boros könyvkereskedés: 1898. május hónapban adták ki könyvmatos veszprémi képeslapjukat, ettől kezdve folyamatosan jelentkeztek újabb képeslapokkal. 1900 decemberében Boros János kilépett a cégből, ezután Köves Béla Könyvkereskedés lett a neve.¹¹⁰ 1901 januárjának elején rövid ideig Paur és Köves Dunántúli Könyvnyomda nevet veszi fel a cég.¹¹¹

Ifj. Neu Jakab vegyeskereskedő: A gabonapiacon a Politzer Miksa-féle házban volt az üzlete (képeslapot is készített róla). 1902 januárjában hirdeti először veszprémi látképes levelezőlapjait.¹¹² Képeslap-nagyraktárat tartott fenn. 1906-ban árult gyöngyös lapokat is négy, és hajás lapokat húsz fillér összegért.¹¹³

P. A. (Pongrácz Andor) dohánytőzsde: 1905-ben hirdeti először az ingatlanügynökségét a Kossuth u. 236. szám alatt. Ekkor még nem árult képeslapokat, csak birtokokat, házakat.¹¹⁴ Dohánytőzsdéjét csak később nyitja meg és képeslapot csak 1913 körül ad ki. Külön iparendélyt kellett kiváltania a képeslapok árusítására.¹¹⁵ A legnagyobb veszprémi képeslapkiadók egyike, pedig jóval később kezdte el a képeslapok kiadását, mint a többi nagy: Krausz Ármin fia (1897-től), Pósa Endre (1898-tól), Fodor Ferenc (1906-tól). 1911-ben már az Óvári utcában a Korona Szálló épületében van az üzlete.¹¹⁶ Képeslapjait, húsvéti fényes, matt vagy színezett lapjait már 1914-ben árulta. Ezeket hat filléres darabon kínálta.¹¹⁷

Pósch (Pósa) Endre könyvkereskedő: 1894 decemberében alakul meg a könyvkereskedése, korábban csak könyvvarus volt.¹¹⁸ 1898-ban adta ki első veszprémi képeslapjait. 1902-ben nyomdája és háza a Petőfi utcában volt.¹¹⁹ 1900 júliusában már Pósch helyett Pósa névvel szerepel.¹²⁰

Somogyi (Sándor) testvérek: Fényképészek. 1904. május hónapban nyitják meg fényképész műtermüket az Elite-kávéház melletti épületben.¹²¹ 1908-ban a Veszprém környéki hadgyakorlatra érkező királyról készített fényképeket Somogyi Sándor.

Streit József fényképész: A veszprémi Bakonyi Tájékról készített több képeslapot az 1935-ös Veszprémi Hetek ipari kiállítás alkalmából. Lapjai hátoldalára piros színű bélyegzőjét nyomatta.

Szabó Bakos János fűszer-, csemegekereskedő: Az 1910-es évek vége felé vette át Hárich János Kossuth utcai üzletét. Erről készített több képeslapot, illetve a város más részeiről is – gyenge kivitelben.

Magyarországi kiadók:

1. Aigner Lajos Budapest (1930-as évek)
2. Athenaeum Rt. Budapest, (1901–)
3. B. J. Budapest (1930-as évek)
4. Barasits Budapest (1930-as évek)
5. Bethania (1930-as évek)
6. Divald Károly Eperjes (1897–)
7. Divald és Monostory Budapest (1910–)
8. Dobay János Gyula (1918)
9. Dretlef József Nagyszében (1915–)
10. Farkasfalvi Kornél (1930-as évek)
11. Filszekker Miklós Várpalota (1914–)

12. Forrás Nyomda Budapest (1930-as évek)
13. Forte Budapest (1930-as évek)
14. Freistadt M. Pozsony (1901)
15. G. G. J. (1913–)
16. Gárdonyi és Fenyvesi (1930-as évek)
17. H. T. Gy. (1914–)
18. Herbst S. Budapest (1906)
19. Holló Budapest (1930-as évek)
19. a R. E. (1930-as évek)
20. Jeróme Róbert fényképész (1913–)
21. K. J. Budapest (1919–)
22. Karinger Budapest (1930-as évek)
23. Katz Adolf (1908–)
24. Károlyi György Budapest (1900.)
25. Lengyel Sándorné (1930-as évek)
26. Leonar (1930-as évek)
27. M. G. Pozsony (1908)
28. Magyar Automata Gyár Rt. Budapest (1900–)
29. Magyar Királyi Állami Nyomda Budapest (1937)
30. Magyar Királyi Állami Térképészet Budapest (1930-as évek)
31. Magyar Fénynyomdai Rt. Budapest (1909–)
32. Magyar Filmiroda (M. F. I.) Budapest (1930-as évek)
33. Magyar Sokszorosító Műipari Rt. (M. S. M.) Budapest (1910–)
34. Mercur (1930-as évek)
35. Mesterházy (1930-as évek)
36. Monostory György Budapest (1928–)
37. Nagy Miklós fényképész (1930-as évek)
38. Németh Sándor fényképész (1900–)
39. Pallas Nyomda Budapest (1920-as évek)
40. R. S. Budapest (1930-as évek)
41. Reform Budapest (1930-as évek)
42. Rösler Károly Győr (1930-as évek)
43. S E B (Erdélyi császári és királyi fényképész) (1900–)
44. Vasúti Levelezőlap-árusítás Budapest (1918–)
45. Weinstock E. Budapest (1930-as évek)
46. Weisz Lipót Budapest (1907–)

Athenaeum Rt.: 1901-ben adta ki a könyvatos Veszprém vármegye és képeslapját a város látképével, címerével.

Divald Károly: A legkorábbi veszprémi képeslapok gyártója. Az egész ország területén működött. 1877-ben Eperjesen berendezte az ország legelső, fénynyomatok készítésére is alkalmas gyorssajtóját.^{CXX}

Dretlef József: A legelső magyarországi képeslap készítője 1885-ben. Veszprémi képeslapokat is állított elő, és Magyarország más vidékein is dolgozott.

K. J. : Az ország szinte minden területéről adott ki képeslapokat az 1910-es évektől kezdve.

Károlyi György: 1900-ban az összes vármegyéről készített térképes levelezőlapokat kétféle változatban.

Filszeker Vilmos: Pósa Endre veszprémi könyvkereskedő apósa volt. 1914-ben a veszprémi és a várpalotai várról készített képeslapot az 1593-as metszet alapján.

Magyar Királyi Állami Térképészet: Nagyon ritka légi felvételek láthatóak képeslapjaikon Veszprémről az 1930-as évek végén.

Vasúti Levelezőlap-árusítás: Az 1910-es évek vége felé többnyire a települések vasútállomásain forgalmazta képeslapjait. Ezek gyenge minőségben készültek.

Weinstock E.: A „képeslapkirály” minden képeslapja sorszámozott. Az 1930-as, 40-es években százezerszámra gyártotta képeslapjait. Ezek pontosan, időrendben követhetők. Magyarország teljes területén működött.

Weisz Lipót: Veszprémről 1907-ben és 1912-ben készített képeslapokat. A történelmi Magyarország minden nagyobb településéről adott ki látképes levelezőlapokat.

Külföldi kiadók:

1. Halberstadt D. Wien (Bécs) (1898–)
2. Klein J. Sándor Wien (Bécs) (1901)
3. S. D. M. Trieste (1904–)
4. Schubert D. Wien (Bécs) (1900 körül)
5. Schmidt Edgar Dresden (Drezda) – Budapest (1900–)
6. Scolik Wien (Bécs) (1908)
7. Weeser Krell Linz (1910-es évek közepe)

Halberstadt D.: H. D. monogrammal ellátott veszprémi képeslapokat adott ki 1898-tól.

Klein J. Sándor: Elsősorban katonai lapokat készített Veszprémről. 1901-ben „új ágyú próbatüzelésről” adott ki 75. számmal szürke fénynyomatban lapot.¹²³

Schmidt Edgar: Több millió képeslapot forgalmazott egész Európa területén. Magyarországról is sok képeslapot készített. Veszprémről 1900 körül adott ki egy sorozatot.

Schubert D.: A Szabadi úti honvéd-laktanyáról ismert egy lapja 1900 körül.¹²⁴

Scolik: Az 1908-as veszprémi hadgyakorlat alkalmából készített katonai képeslapot.

S. D. M. : Egyedi jellegzetességeket tartalmazó képeslapjait Istriától Erdélyig mindenfelé kiadta Közép-Európában még az 1900-as évek elején. Kitűnő minőségű képeslapjai gazdag témaválasztásúak.¹²⁵

Weeser Krell: A Linz-i püspökség papja volt. Az 1910-es évek közepén egyházi

témájú képeslapokat készített Veszprémről. Rajzolt lapjain a vár és a Károly-templom belseje látható, de a püspöki szeminárium hatalmas épületét is illusztrálta, ami nem is létezett. (Tervekben létezett csak, de később sem épült meg.)

JEGYZETEK

- ¹ Veszprémi Független Hírlap, 1897. október 2. 3. p.
- ² Veszprém Megyei Levéltár Képeslevelezőlap-gyűjteményének I. sorozatának a 31. számú lapja.
- ³ Szerencs. A Zempléni Képeslapmúzeum Veszprémi gyűjteményének lapja.
- ⁴ A kölapra vésett képeket nyomtatták a képeslapra.
- ⁵ Veszprémi Hírlap, 1898. május 15. 5. p.
- ⁶ Kamondi Miklós személyes közlése.
- ⁷ *Elek Miklós – Németh Ákosné* (2003): Üdvözet Balatonfüredről. 11-14. p.
- ⁸ *Ürmös Loránt* (2003): Üdvözet Pápáról. 6. p.
- ⁹ Veszprémi Ellenőr, 1899. július 29. 3. p.
- ¹⁰ Veszprémi Független Hírlap, 1896. április 25. 2. p.
- ¹¹ Veszprém, 1897. május 29. 3. p.
- ¹² Veszprém, 1897. október 2. 2. p.
- ¹³ Veszprémi Független Hírlap, 1897. augusztus 14. 3. p.
- ¹⁴ Fénynyomat: az eredeti fénykép másolata.
- ¹⁵ A képeslapra platinalamezzel nyomták rá a képet.
- ¹⁶ *Schildmayer Ferenc* (1998): Balatonalmádi régi képes-levelezőlapokon. 20. sz. kép.
- ¹⁷ Képes Levelezőlap, 1899. december 1. 2. p.
- ¹⁸ Autotípia: a kép árnyalatait pontokra bontó eljárás.
- ¹⁹ Veszprémi Hírlap, 1898. december 18. 4. p.
- ²⁰ Cinkográfia: klisékkel fotómechanikai eljárással való készítése.
- ²¹ *Héjjas Pál* (1998): Tihany a Balaton partján. 169. p.
- ²² Veszprémi Független Hírlap, 1896. április 25. 2. p.
- ²³ Látóképes Levelezőlapok, 1901. április 15. 1. p.
- ²⁴ Képes Levelezőlap, 1900. február 1. 4. p.
- ²⁵ Képes Levelezőlap, 1899. március 1. 2. p.
- ²⁶ *Tóth-Baranyi Antal* (2001): Siófok. 109. p.
- ²⁷ *Csepreghy András–Csepreghy Henrik* (2002): Üdvözet Marosvásárhelyről. 43. p.
- ²⁸ Így nevezték abban az időben a vasútállomást.
- ²⁹ Veszprémvármegye, 1898. augusztus 24. 4. p.
- ³⁰ Képes Levelezőlap, 1899. december 1. 106. p.
- ³¹ *Jalovszky Katalin – Tomsics Emőke* (1992): A tegnap világa, 5. p.
- ³² A régi Magyarország képeslapokon. 2003. 5. p.
- ³³ *Becherer Károly – Kovács András* (1996): Üdvözet Bajáról régi képeslapokon. 12. p.
- ³⁴ Veszprémi Hírlap, 1900. március 4., 7. p., illetve Veszprémvármegye, 1903. november 1. 4. p.
- ³⁵ Népakarat, 1903. január 10. 3. p.
- ³⁶ Veszprémvármegye, 1904. január 7. 3. p.
- ³⁷ Veszprémi Hírlap, 1900. január 14. 5. p.
- ³⁸ Veszprémvármegye, 1900. január 7. 5. p.
- ³⁹ Veszprémvármegye, 1900. április 1. 16. p.
- ⁴⁰ Képes Levelezőlap, 1900. szeptember 15. 16. p.
- ⁴¹ Veszprémi Hírlap, 1901. július 14. 4. p.

- 42 Veszprémi Ellenőr, 1901. február 16. 2. p.
- 43 Népakarat, 1909. január 9. 4. p.
- 44 Veszprémi Hírlap, 1912. december 15. 6. p.
- 45 Veszprémvármegye, 1915. november 14. 4. p.
- 46 *Praznovszky Mihály*: Veszprém Anno 2000. 45. p.
- 47 Gumival borított hengerről történő síknyomás.
- 48 *Kovács András–Kovács Andrásné* (2000): Üdvözet Zalaegerszegről régi képeslapokon. 7. p.
- 49 Veszprémi Hírlap, 1930. június 8. 6. p.
- 50 *Ürmös Lóránt* (2003): Üdvözet Pápáról. 11. p.
- 51 Veszprémi Hírlap, 1898. augusztus 2. 4. p.
- 52 Tálcán gyümölcsöket árusító személy.
- 53 Veszprémi Hírlap, 1899. május 7. 4-5. p.
- 54 Veszprémi Hírlap, 1901. szeptember 8. 4-5. p.
- 55 Veszprémi Hírlap, 1901. október 27. 4. p.
- 56 Veszprémi Hírlap, 1901. október 27. 4. p.
- 57 Veszprémi Hírlap, 1901. november 17. 4-5. p.
- 58 Veszprémi Ellenőr, 1901. április 27. 4. p.
- 59 Veszprémi Hírlap, 1902. április 27. 4. p.
- 60 Veszprémi Újság, 1902. szeptember 9. 4. p.
- 61 Veszprémi Hírlap, 1906. március 18. 5. p.
- 62 Veszprémi Hírlap, 1906. április 1. 4. p.
- 63 Veszprémi Hírlap, 1906. június 17. 4. p.
- 64 Veszprémvármegye, 1908. szeptember 13. 3. p.
- 65 Népakarat, 1911. április 22. 4. p.
- 66 Veszprémvármegye, 1908. szeptember 13. 4. p.
- 67 Veszprémvármegye, 1911. április 30. 10. p.
- 68 Veszprémvármegye, 1911. június 11. 1-2. p.
- 69 Veszprémi Hírlap, 1925. november 15. 3. p.
- 70 Veszprémvármegye, 1935. június 16. 3. p.
- 71 *V. Fodor Zsuzsa* (1989): „Isten áldja a tisztas ipart!” Veszprém: Veszprémi Múzeumi Értesítő. 76-77. p.
- 72 *Lakó István* (1988): A veszprémi völgyhíd ötven éves. Veszprém. 12-15. p.
- 73 *Sziklay János* (1931): Veszprém város az irodalomban. 188. p.
- 74 Sziklay, 1931. 187. p.
- 75 Veszprémvármegye, 1905. szeptember 3. 5. p.
- 76 Sziklay, 1931. 187. p.
- 77 Sziklay, 1931. Uo.
- 78 Sziklay, 1931. Uo.
- 79 Sziklay János, 1931. Uo.
- 80 Veszprémi Ellenőr, 1901. március 16. 3. p.
- 81 Képes Levelezőlap, 1901. március 15. 14. p.
- 82 Veszprémvármegye, 1903. október 18. 5. p.
- 83 Népakarat, 1900. november 7. 6. p.; Veszprémvármegye, 1899. augusztus 13. 4. p.
- 84 Platinából készült lapokról készítették ezeket a képeslapokat.
- 85 Veszprémvármegye, 1902. március 2. 2. p.
- 86 Veszprémvármegye, 1898. november 6. 5. p.
- 87 Veszprémi Hírlap, 1902. február 9. 4. p.
- 88 Veszprémvármegye, 1904. február 4. 2. p.

- 89 Veszprémi Hírlap, 1905. október 29. 1 p.
90 Veszprémvármegye, 1908. október 18.
91 Veszprémvármegye, 1899. november 12. 3 p.
92 Történelmi Magyarország atlasza és adattára, 2001.
93 Múzeumi Diárium, 1989. Veress D. Csaba: Román zászló Veszprém felett. 43–45. p.
94 Veszprémvármegye, 1902. január 12. 6. p.
95 Veszprémi Hírlap, 1897. április 18. 4. p.
96 Veszprémi Hírlap, 1922. április 6. 3. p.
97 *Elek Miklós – Németh Ákosné* (2003): Üdvözlét Balatonfüredről. 9. p.
98 Veszprémvármegye, 1906. szeptember 30. 4. p.
99 Veszprémvármegye, 1906. november 11. 11. p.
100 Veszprémvármegye, 1907. február 17. 5. p.
101 Veszprémvármegye, 1906. május 26. 4. p.
102 Veszprémvármegye, 1907. október 20. 6. p.
103 Veszprémvármegye, 1908. július 5. 6. p.
104 Veszprémvármegye, 1914. október 4. 3. p.
105 Veszprémi Hírlap, 1901. november 3. 3. p.
106 Veszprémi Hírlap, 1913. január 12. 4. p.
107 Veszprémi Hírlap, 1913. szeptember 21., 6. p.
108 Veszprémi Ellenőr, 1901. március 16. 3. p.
109 Uo.
110 Veszprémi Ellenőr, 1900. április 28. 4. p.
111 Veszprémi Hírlap, 1901. január 6. 4. p.
112 Veszprémvármegye, 1902. január 5. 7. p.
113 Népakarat, 1900. december 8. 8. p.
114 Veszprémvármegye, 1905. április 2. 5. p.
115 Veszprémvármegye, 1902. január 26. 3. p.
116 Népakarat, 1911. március 25. 3. p.
117 Veszprémi Hírlap, 1914. április 12. 13. p.
118 Veszprémi Független Hírlap, 1894. december 22. 4. p.
119 Veszprémi Ellenőr, 1902. január 19., 1897. április 18. 4. p.
120 Népakarat, 1900. július 28., 6. p.
121 Veszprémvármegye, 1904. május 22., 4. p.
122 *Balázs Károly* (1992): Régi tátrai képeslapok. 18. p.
123 Képes Levelezőlap, 1901. november 20. 46. p.
124 *Balogh Gyula* (2002): A régi Veszprém képeslapokon. 129. p.
125 *Balázs Károly* (1995): Fiume és a magyar tengerpart. 54. p.

A veszprémi Szent Miklós-szeg és temploma

RAINER PÁL

*„Légy most segítség Szent Miklós minékünk,
Kik idnepedet és téged tisztelünk,
Légy te Szent Miklós tanuló
ifjaknak Mi segedelmünk.”*
(Péchy Ferenc, 1529)

Rhé Gyula kutatása (1929-1931)

Rhé Gyula 1929-1931-ben Veszprémben, a Veszprémvármegyei (a későbbi Bakkonyi, jelenlegi Laczkó Dezső) Múzeum épületével szemközti Kálvária-dombon, amelynek Ny-i lábánál a 13. században már említett Komakút máig is – jóllehet betemetve – fennmaradt, egy középkori templom maradványait tárta fel. A kérdéses területre több apró momentum irányította rá a figyelmét. Ugyanis itt már a legesekélyebb földmunkáknál is emberi csontokat találtak. Ugyancsak „feltűnő”-nek és „csakis valamely az emlékezetből kivesszett régi okkal magyarázható”-nak tartotta, hogy „e terület az úrnapi körmenet útjába beleesett és hogy a legutolsó időig magántulajdonokba beékelt egyházi terület volt”.

1929 késő őszen egy próbaárokkal vágta keresztül a dombtetőt. Ebben rögtön sírok és egy alapfal jelentkeztek. A közbejött tél miatt az érdemi kutatásra csak 1930. május 20. és június 24. között került sor.

A feltárt templomnak szinte csak az alapfalai maradtak meg, sőt, helyenként (így a sekrestye ÉK-i sarkánál, a román és gótikus szentélyfal találkozásának D-i oldalán) az újkorban ráépített kálváriastációkkal és kőbányászattal (a torony Ny-i és a szentély K-i fala) még ezeket is elpusztították. A kutató szerint az egyhajós templom eredetileg egyenes szentélyzáródással, Ny-i végén toronnyal épült. Bejárata a hajó D-i oldalán lehetett. A torony DNY-i sarkát támpillér erősítette. A román hajó D-i külső falán 2 db-ból álló vörös homokkő párkányrészlet még eredeti helyén állt. Alapozásmaradványok nyomán a hajó ÉK-i sarkába a szószéket, a DK-ibe a keresztelőmedencét feltételezte. Később – Rhé szerint valószínűleg a 13. században –, a templom támpillérekkel erősített gótikus szentéllyel bővült. A román szentély É-i oldalához sekrestyét, ennek Ny-i oldalához – több fázisban készült – csontházat építettek. A hajó D-i falának a szentélyhez közelebb eső felét kívül két eltérő méretű és a hajófalba nem bekötött pillérrel támasztották meg. A padlót 18x18x4 cm-es téglalapokkal burkolták, de ezekből már csak igen kevés – főként a sarkoknál – volt fel-

tárható. A templomból a színek egész skáláját mutató freskó- és ablaküveg-töredékek is előkerültek. A hajó belsejében, az É-i fal közepénél, egy, a padló alá süllyesztett, kőből épült kis fülkére találtak, amelyben 46 db késő középkori fém tárgyát rejtettek el.

Az ásatás során sírokat is feltártak. A gótikus szentély falai alá nyúló két sír egyikéből Kálmán király (1096-1116) obulusa került elő. Találtak 2 Salamon (1063-1074) érmet is. Ezek alapján, s mert úgy vélte, hogy „a temető az előbb épült templom körül fejlődik ki”, Rhé a templom építését a 11. századra feltételezte, kijelentve, hogy „a Szt. Miklós-plébánia egyházának alapfala korban közvetlenül a veszprémi székesegyház után következik”. A feltárt templomot ugyanis helyesen, az oklevelekben a 13. századtól emlegetett Szt. Miklós-templommal, a középkori Veszprém azonos nevű szegének (városrészének) névadó intézményével azonosította. Rhé Gyula ásatása tehát régészetileg igazolta Gutheil Jenő kanonok okleveles adatokra alapozott feltevését. Gutheil szintén ide helyezte e templomot. Ezzel megdőlt Békefi Remig elképzelése, aki korábban a közeli Temetőhegyre lokalizálta e városrészt.

A Rhé-féle kutatását követően Laczkó Dezső múzeumigazgató 1930. június 28-án kelt 70/1930. számú beadványában kérte dr. Berky Miklós veszprémi polgármestert, hogy tereprendezéssel, restaurálással és parkosítással egybekötve, a feltárt romot tegyék bemutathatóvá. A kérvényhez csatolta az ásatás rajzait is. Egyúttal emlékeztette a polgármestert korábbi ilyen irányú ígéretére, melyet szóbelileg tett.

1931-ben a város által végzett terepegyengetéskor további sírok kerültek elő, s ettől függetlenül is feltártak sírokat. Sajnos, ezeknek sem a pontos számát, sem a pontos elhelyezkedését nem ismerjük. Ugyanakkor igazolódott a D-i oldalra feltételezett bejárat.

A későbbiekben ismertető 1978-as ásatás megfigyelései szerint megtörtént a romok – korabeli gyakorlatnak megfelelő – állagvédelme is.

Rhé Gyula kutatásától Kralovánszky Alán ásatásáig (1931-1978)

Rhé Gyula kutatása a templomra korlátozódott, a temető sírjaiból csak a falak közelébe esőket tárta fel. A kutatást ismertető publikációjának alaprajzán fel sem tüntette ezeket. A Laczkó Dezső Múzeum Műemléki Adattárában azonban fellelhető egy fénykép, amely Rhé alaprajzának egy olyan változatáról készült, amely a sírok egy részét – 6 számozottat és 6 számozatlant – is feltünteti. A templomtól távolabbi sírok feltárására azonban nem került sor. Így ezeket azóta különböző földmunkáknál többször is megbolygatták.

1947 októberében, városrendezéssel kapcsolatos földmunkáknál, a templomalapfalak közelében egy olyan sírt találtak, ahol a csontváz halánték részén S végű hajkarika, mellén pedig Szt. László király (1077-1095) denárja feküdt.

1953. december 22-én a Kálvária-dombon a tető alatt 2 m-re, a Bakonyi-háznak a múzeum felé néző keskeny (É-i) oldalával egy vonalban, árokásáskor találtak a munkások 2 csontvázat.

1970. január-februárban Scherer János és Hadnagy László, a veszprémi múzeum munkatársai kelta és római kerámiatöredékeket gyűjtöttek a Kálvária-dombról. Ugyanezen évben a Kálvária-domb és a Vegyipari (ma: Pannon) Egyetem közti földmunkánál figyelte meg a temető bolygatott csontanyagát Dax Margit veszprémi régész. Ugyanekkor római kori hulladékgyűjtő is előkerült II. századi kerámiával.

1971 májusában az egyetem építése során a domb DNy-i részén folytattak földmunkát. A Schönherz (ma Egyetem) utcai – akkor még álló – első ház hátsó (K-i) fala mellett, pincékkel bolygatott területen figyelt meg csontváz töredékeket Palágyi Sylvia régész. Május 3-án Varga Sándor építésvezető egy bronz- és egy ezüstgyűrűt – nyilván sírmellékleteket – hozott be innét a múzeumba.

Az egyetem I-épülete építéskor azóta elhordták a Kálvária-domb D-i részét. A fenti adatokból mindenesetre annyi megállapítható, hogy a Szt. Miklós-templom temetője D-i irányban némileg túlterjedhetett a ma is fennálló dombrészen.

Kralovánszky Alán és Éry Kinga ásatása (1978)

Mivel Veszprém város tanácsa az egyetemi építkezésekkel kapcsolatban parkosítani kívánta a Kálvária-dombot, ezt megelőzően 1978. május 15-július 15. között Kralovánszky Alán régész és felesége, Éry Kinga antropológus vezetésével sor került a templomrom újbóli feltárására, egyúttal a Rhé Gyula-féle ásatás hitelesítésére. Ennek során ismét kibontakoztak az 1929-1931-ben már megismert falak.

A környezetéből mintegy 10 m-re kiemelkedő dolomitmagaslaton a helyszínen kitermelt dolomitból törtköves technikával épült a templom, amelynek jóformán csak az alapfalai maradtak meg. Egyedüli felmenő falrészlet szinte csak a román hajó D-i falából maradt – 3 db permi vörös homokkőből faragott lábazat –, amelyekből 2 eredeti helyzetében, 1 pedig feltehetően Rhé Gyula másodlagos elhelyezésében került elő.

A román és gótikus jegyeket mutató épület – ahogyan arra már Rhé Gyula is rámutatott –, fokozatosan érte el a végső alakját. Mindez egészen természetes, hiszen – az Árpád-kortól a török hódoltság koráig – több évszázadon keresztül folyamatosan használták.

Az egyes részletek építési koráról vallott nézeteit maga a feltáró régész, Kralovánszky Alán is idővel változtatta, finomította. A templom Rhé által vallott 11. századi eredetét egyértelműen elvetette. Ennek semmiféle nyomát nem találta. A 11. századi – Salamon, I. László, Kálmán királyok pénzeivel keltezett – temető sírjaira, véleménye szerint feltehetően a 13. században építették fel az első templomot. Ez egyhajós, a hajónál valamivel keskenyebb, egyenes szentélyzáródású templom volt, Ny-i végében toronnyal, a szentély É-i oldalán sekrestyével, a hajó D-i oldalán bejárati csarnokkal. Ezen első templom habarcs kötőanyaga kevés meszet tartalmazott. Megjegyzendő, hogy a torony az ásatási naplóban még mindenütt mint Ny-i előcsarnok szerepelt. Ugyanígy említette Koppány Tibor is 1963-as publikációjában. A torony keltezése szintén kérdéses, utóbb már Kralovánszkyknál is gótikus bővítésként fordult elő. Később ugyanígy gótikusnak tartotta a D-i előcsarnokot is.

Kralovánszky az építés idejét néhol a 12.-13. századra bővítette, majd végül a legvalószínűbbnek a 13. század I. negyedét tartotta. Ennek az első templomnak a szerkesztési módjáról az alábbiakat írta:

„Bár az első periódusú templom enyhén szólva csámpás, silány kivitelű és zömmel csak alapozásában vizsgálható, mégis a határozottan észlelhető tendenciák miatt, meg kellett kísérelni a tervezés rekonstrukcióját:

Mint ismeretes, egy templom arányaira többnyire a szentély a meghatározó. Mivel esetünkben a 110 cm-es falvastagság és a szentély belső szélesség 630 cm-e, a számításba vehető lábméretek közül a 31,38 század-centiméteres rajnavidéki láb-bal látszik összefüggésben lenni – a fal így 3,5 láb, a szentély szélessége 20 láb. A hajó szélességét a szentély szélesség fél falszélességgel bővült mérete határozta meg. A hajó hosszát pedig az antik, vitruviusi elvnek megfelelően a diagon, tehát a hajó szélességéből képzett négyzet átmérőjének köríve határozta meg. Ugyanez a diagonális szerkesztés mutatható ki a toronynál is. Feltételezésem szerint európai tanultságú mester tervezte, szerkesztette a templomot...”

Kralovánszky a templom építőjének Robertus veszprémi püspököt (1209-1226) feltételezte. A vallon származású, Liége (Lüttich) környékéről Magyarországra került főpap előbb székesfehérvári prépost és királyi kancellár (1207-1209) volt. Részt vett az 1215-ös 4. lateráni zsinaton. Veszprémi szereplése után az esztergomi érseki székbe került (1226-1239), s a korszak egyik legjelentősebb főpapjának bizonyult, aki nem habozott II. András királyunkat sem interdictummal sújtani. Ő alapította a milkói kun missziós püspökséget. Fontos szerepe volt az Aranybulla egyházellenes pontjainak visszavonásában.

Kralovánszky a Szt. Miklós-templom építése mellett a Veszprém várbeli, ún. Gizella-kápolna építését és a székesegyház É-i oldalán álló Szt. György-kápolna 13. századi átépítését is Robertus püspöknek tulajdonította. Ez az építési időszak jól illeszkedik hazánk legkorábbi, Szt. Miklós patrocíniumú templomainak sorozatába: Esztergom (1156), Sárospatak (Imre király alatt, 1196-1204), Nagyszombat (1211), Székesfehérvár (1244), Eperjes (1255), Selmecebánya (1260), Bács (1291), Pozsony, Brassó, Nagyvárad, Eger (szintén 13. század).

Veszprém e középkori városrészének névadója a kisázsiai Myra IV. században élt szent püspöke volt, akinek életéről bizonyosat nem tudni. Legendája a bizánci egyházban a VI. században bontakozott ki, s miután ereklyéi 1087-ben az itáliai Bari városába kerültek, kultusza a nyugati egyházban is gyorsan elterjedt. A középkorban általánosan tisztelt szenthez számos hagyomány, legenda kötődött, számtalan ábrázolása maradt fenn. Miklós püspököt több szakma és foglalkozás (ügyvédek, diákok, hajósok, halászok, révések, vízimolnárok, hídépítők, rabok, zarándokok, pékek, vászonszövők, eladólányok stb.) tartotta védőszentjének, mégis, elsősorban az iparosok és a kereskedők patrónusának tekintették.

Hazai kultuszát valószínűleg a latin-vallon kereskedők honosították meg (Esztergom, Székesfehérvár). Így – Kralovánszky szerint – aligha véletlen, hogy veszprémi temploma az Itáliát Fehérváron és Budán keresztül Kijevvel összekötő fő kereskedelmi út közvetlen szomszédságában található.

A 14.-15. században a templomot támpillérekkel ellátott, boltozott, gótikus szentéllyel bővítették ki. Ezt követően a sekrestye Ny-i oldalához toldva, a hajó É-i oldalán csontház épült. Az osszarium ÉK-i falvége nincs bekötve a sekrestye falába, ez is mutatja, hogy később építették hozzá. A D-i oldalon pedig bejárati előcsarnok készült. (Ez esetenként koraiaként szerepel.)

Végül a 15. században vagy a 16. század elején a hajót két oszloppal kéthajóssá alakították, és hatszakaszos boltozattal látták el. Hasonló megoldású templomok főként a Szepességből és a Csallóközből ismertek az 1430-as évektől kezdve.

Lehetséges, hogy a 16. században alakították ki a hajó K-i pillérének D-i oldalán azt a sziklába vájt, 2 m mély, L alakú rejtékhelyet, amely a Rhé-féle ásatás során még nem vált ismeretessé, bár végső soron bármely korszakban készíthették.

A templom eredeti járószintjét – amelyet Rhé Gyulának még nyomokban sikerült „megtalálnia” –, az 1978-as ásatás során már sehol sem lehetett megfigyelni. Egykor nyilván magasabban volt a kinti terepmagasságnál.

A korai templomtól eltérően a későbbi bővítések habarcsa erősen meszes anyagú.

A templomban és közvetlen közelében 1978-ban 48 sír került feltárára. Vizsgálatukat – a Rhé-féle ásatás megmaradt csontanyagával együtt – antropológiai szempontból Éry Kinga végezte el. A 48 sírből 13 tartalmazott szerény, 14.-16. századi leletanyagot, főként az egykori ruházat és viselet tartozékait.

Az ásatáshoz kapcsolódva még 1978 júliusában Koppány Tibor építészmérnök, Koppány Tiborné, Gáspár László, az OMF székesfehérvári építésvezetője és Stahl József OMF-kőműves útmutatása, illetve helyszíni megbeszélése nyomán a veszprémi 303. sz. MŰM Szakiskola 9 kőműves tanulója Kemény Géza technikus, tanár vezetésével megkezdte a romok konzerválását.

Az 1978-as ásatást többször is meglátogató, a konzerválás munkájához műleírást is készítő Koppány Tibor 1993-as véleménye a templomról a következő: „Nyugati tornyos, egyhajós, egyenesen záródó szentéllyel és annak északi oldalán sekrestyével, dél felől előcsarnokkal épült a 13. században. [...] A következő században sokszögű és támpilléres, gótikus szentéllyel bővítették, a szentély mellé csontházat építettek. A 15. században két középpillér építésével kéthajóssá alakították és beboltozták.” Így Koppány – Kralovánszky utolsó publikációival (1984, 1990) ellentétesen – a torony és az előcsarnok építését újból az Árpád-kor utolsó századához kötötte.

IRODALOM

- Regenye Judit szerk. (2000): Kralovánszky Alán Veszprém megyei kutatásaiból... Veszprém – Szt. Miklós templom... Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság és Veszprém Megyei Múzeumok Baráti Köre, Veszprém.
- Rainer Pál (2006): A veszprémi Szt. Miklós-szeg és temploma. In: *Bándi László szerk.: A veszprémi Szent Miklós-szeg (volt Kálvária-domb) feltárási és felújítási dokumentumai.* – Veszprém. (Veszprém városi füzetek 2.)

A veszprémi vár „szerencsés” visszafoglalása (1566. június 30.)

VERESS D. CSABA

A TÖRÖK BIRODALOMHOZ TARTOZÓ „ÜNGÜRÜSZ VILÁJET” („Magyar Tartomány”) török csapatai a „vilájet” katonai kormányzójának, Hadim Ali pasa beglerbég (központja Buda vára – Budini káleszi) személyes parancsnoksága alatt 1552. június 2-án kb. kétheti ostrom után elfoglalták Veszprém várát. Miután a török tüzérség – a későbbi jeruzsálemhegyi állásokból – rést lőtt a vár nyugati falán (kb. a közelmúlt nagy börtönépülete helyén), a vár magyar őrsége nem várta be a török csapatok végső rohamát, hanem – előzetes kapitulációs tárgyalások után – szabad elvonulás feltételével átadták a várat a török csapatoknak.

A várat megszálló török katonaság élére egy Dzsfar nevű bég (ezredesnek megfelelő rang a török hadseregben) került. A török műszaki csapatok a nyugati várfal mintegy 150 méteres szakaszán leomlott (szétlőtt) falat – beleértve a nyugati falon lévő két félkör alaprajzú ágyútorony közül a délit is –, újra felépítették. A munkát nagyon silány módon végezték el, mint azt a későbbi (1566. június 26-27-i) események tragikus módon bebizonyították.

A török főcsapatok 1552. június közepén visszavonultak (Drégely, majd Eger alá), csak a kijelölt várórség maradt Veszprém várában. Az 1552-1553. évi török zsoldlajstrom szerint a vár parancsnoka (dizdarja) a budai pasa beglerbég parancsára Ali bin Szülejmán bég lett, helyettesévé Hüszein bin Szülejmán agát nevezték ki. A veszprémi vár őrségét 113 müsztahfiz (várvédő gyalogos), 202 ulufedzsi (könnyűfegyverzetű lovaskatona), 29 topcsi (tüzérkatona) alkotta, összesen 344 ember. A szertopcsián (tüzérségi parancsnok) hivatalát Haszán Szemendre aga (kapitány) vezette, a lovasság első agájává Yvadh agát, második agájának Musztafa Divanét nevezték ki.

Veszprém vára (település csak szórványosan volt a várhegy körül) ezzel – 1552. június 2-től tizennégy éven át, 1566. június 30-ig – a török hadsereg birtokába került, s mintegy másfél évtizedre a Török Birodalom legnyugatibb erőssége volt.

A keresztény csapatok – elsősorban a pápai és a tihanyi várak magyar őrsége – több alkalommal megkísérelték Veszprém várának visszafoglalását (pl. 1556. június 24-én, 1557. április közepén), de valamennyi támadás kudarcot vallott. A Veszprém vára körüli völgyekben számos esetben összevont török csapatok (kivéve a vár állandó őrségét), ugyancsak több támadást hajtottak végre – szintúgy sikertelenül – a közeli magyar végvárok (Palota, Tihany, Devecser, Pápa, Csesznek, Vázsonykő)

ellen. Egyetlen átmeneti sikerük volt a Veszprém vára alatt gyülekező török hadaknak: 1561-ben rövid időre elfoglalták Hegyesd várát és Tapolca templomerődjét.

A Veszprém várban állomásozó török őrség belső életéről jóformán semmit sem tudunk. Ismerjük, hogy volt imaházuk is a várban két papi személlyel (1553): Mohammed volt a koránolvasó és a müezzin, Musztafa bin Iszmáil volt a koránmagyarzó és Medlána Abdurrahman viselte az imaház-felügyelői hivatalt. A törökök temetője a Benedekhegyen volt. Több parancsnokváltásról is tudunk, s azt is tudjuk, hogy 1560-ban a török várparancsnok-helyettesnek (khiája) magyar nő volt a felesége, aki többször kémkedett is a magyarok javára. Arról is tudunk, hogy 1558-ban két magyar ember is szolgált a török várőrségben. Egy katonai lázadásról is van tudomásunk: 1564 augusztusában az egyik lovasszakasz katonái kegyetlenkedései miatt megölték Gazanfer nevű tizedesüket („szermájéjüket”). Mivel Memy és Juszuf lovassági agák tehetetlenek voltak az ügy kivizsgálásában, a budai török katonai bíróság vizsgálta ki az ügyet, s a parancsnokukat meggyilkoló török lovaskatonákat mind kivégezték. Ekkor a vár török parancsnokát (dizdar) Tor Alinak hívták és bégi rangot viselt. Arról is tudomásunk van, hogy a veszprémi török őrség ellátására a környéken húsz falu és négy pusztá adózott.

1566 áprilisában újabb „nagy háború” robbant ki a Habsburg Birodalom és a Török Birodalom között: az Isztambul körzetében gyülekező török főhadssereg május 1-jén megindult Magyarország – pontosabban a Habsburg Birodalom – felé. A hadsereget személyesen I. Törvényhozó Szulejmán szultán vezette. Ez volt utolsó magyarországi hadjárata, mert Szigetvár ostroma során 1566. szeptember 6-án meghalt.

A török főszereg még valahol a Balkánon menetelt, mikor Arszlán budai pasa beglerbég, hogy „bevágódjon” az új, háborús kormányzat két vezetőjénél: a bosnyák származású janicsárkatonából feltört Szokollu Mehmed nagyvezérnél és Szokollu Musztafa pasánál (későbbi budai pasa) és kegyeiket elnyerje, 1566. június 6-án ostrom alá fogta Palota (Várpalota) magyar erősséget. Ez a támadás lett a veszte Arszlán pasának, mert a Palotánál elszenvedett kudarc miatt a szultán és a nagyvezír augusztus elején a Harsány-hegy alatt lévő táborban kivégeztette.

A török támadás hírére a császári-királyi hadvezetés hatalmas keresztény haderőt (állítólag 80 000 katonát) vont össze Győr alatt. Közben Arszlán budai pasa beglerbég 1566. június 6-án megindította Palota ostromát, melyet Thury György várparancsnok és a vegyes magyar és szlovák várőrség rendkívüli vitézséggel védelmezett. Annak ellenére, hogy az ostrom során Arszlán pasa beglerbég „fél szemmel” figyelemmel kísérte a Győr alatt gyülekező keresztény (osztrák, német, cseh, horvát, olasz, magyar stb.) hadakat, két német gyalogosregiment: a Helfenstein- és a Halbertstat-regimentek egy éjszaka megjelentek a Bakony erdősegein átvezető úton Palota várától északra. A német csapatok éjszakai támadása iszonyú pánikot váltott ki a török ostromseregben, amely fejvesztetten Székesfehérvár (Usztolni Belgirad) felé vonult vissza. Arszlán pasa nem tudott rendet teremteni csapatai között. (Ezért végezték ki, miután a szultán és a nagyvezér maga elé rendelte őt a Harsány-hegyi, Siklós közelében lévő táborba.)

A két német gyalogosregiment (kb. ötezer katona) és a lovasság, valamint a Pápa és Győr váraiból érkezett magyar lovasság június 16-28. között Palota váránál táborozott. A parancsnokok – Eck Graf zu Salm und Neuburg generális, Győr végvidéki főkapitány vezetésével – azon vitatkoztak, hogy Székesfehérvár vagy Veszprém török várakat támadják-e meg. Veszprém várának visszafoglalása volt esélyesebb, ugyanis megtudták, hogy a veszprémi török katonák egy része részt vett Palota ostromában, s a nagy zűrzavarban ezek is Székesfehérvárra vonultak vissza.

Mindenekelőtt felderítőket küldtek Veszprém vára alá. Két felderítő csoportról tudunk. Az egyik huszárcsapat – Major Bálint parancsnoksága alatt – Veszprém közvetlen közelében hatvan török lovassal csapott össze, akiket szinte a veszprémi vár kapujáig üldöztek. Több török ulufedzsi-lovast levágtak, kettőt pedig elfogtak. A foglyok is azt vallották, hogy Veszprém várában valóban csak kétszáz török katona van. A többiek Palota ostromában vettek részt, s Székesfehérvárra vonultak vissza. Ugyanakkor egy másik – Pápa várából jött – magyar huszárcsapat Csokonay Demeter nevű hadnagyuk vezetésével a Veszprém várától nyugatra emelkedő Jeruzsálem-hegyre nyargalt. Innét fürkészték a mély völgyön túl emelkedő Veszprém várának nyugati falait. A várbeli török katonák is észrevették a huszárokat. Azonnal a vár nyugati falán álló ágyúhoz rohantak, s kilőtték az ágyúkat a szemben lévő dombon nyargalászó magyar huszárokra. Az eldőrdülő ágyúk robajától berezonáltak az 1552 júniusában silány módon visszarakott várfalak, s a nyugati várfal (a mai börtönépület szakaszán) mintegy 150 méteres szakaszon leomlott, s a meredek hegyoldalon lezúdult a völgybe. A várfal omlásai a következő napokban is folytatódtak, s ezzel a vár nyugati falának a középső szakasza szinte nyitottá vált.

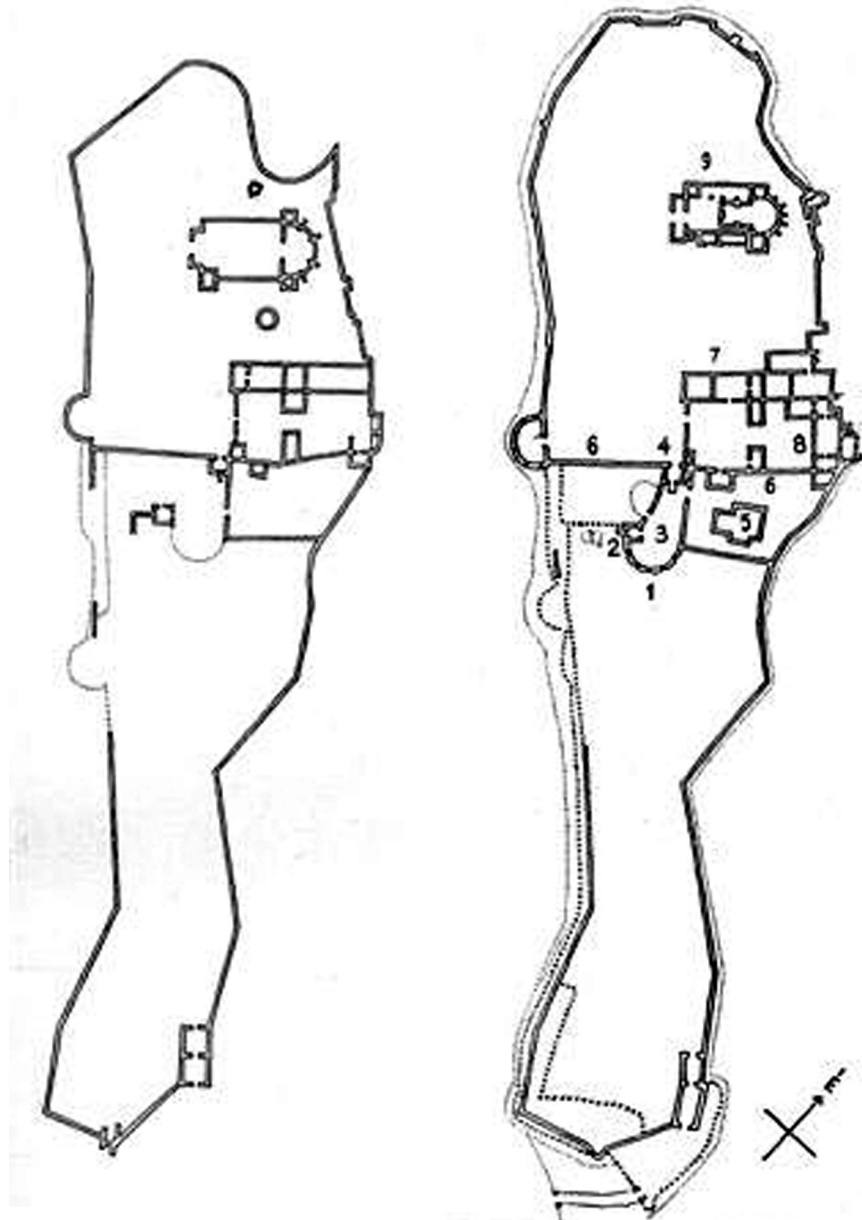
Csokonay Demeter és huszárai elváltattak a Palota vára alatti táborba és jelentették a történeteket. A várfal leomlásának híre eldöntötte a vitát, s Salm generális parancsot adott ki, hogy másnap, 1566. június 29-én, szombaton hajnalban induljon el Georg von Helfenstein ezredes regimentje, a szekerekre rakott német gyalogság („landsknecht”-ek) Veszprém vára ellen. Parancs ment Tihanyba is, hogy Gyulaffy László kapitány is gyalogságával menjen Veszprém ostromára.

* * *

1566. június 29-én, szombaton hajnalban Palota vára alól megindult a magyar-német sereg. Az elővédet Hannsen Rüeber ezredes parancsnoksága alatt egy zászlóaljnyi lovasság alkotta. Mögötte egy mérőfölddel vonult a Helfenstein-gyalogosregiment szekerekre rakodva.

Június 29-én délután Veszprém vára alá érkezett a német lovasságból álló elővéd, majd a szekerekre rakott német gyalogság, illetve beérkeztek a tihanyi hajdúk is. A várbeli török katonák felgyújtották a külsővár (a mai Óváros tér) házait és kazlait, s a várból szakadatlanul lődöztek az ágyúkból. A jelentések szerint a nyugati falon újabb darabok szakadtak le a völgybe. Lezuhant két török ágyú is tüzeireivel együtt.

A lovas elővéddel érkező Salm generális, amint megpillantotta Veszprém várának

Veszprém várának 1569. és 1572. évi felmérési rajzai. A két vázlat baloldali – nyugati – szélén jól látható kipontozott vonal az 1566. június végén leomlott várfal nyomvonala. In: Korompay Gy. i. m. 35. p.

leomlott nyugati falát, örvendezve kiáltott fel: „Ej, az Úristen is azt akarja, hogy Veszprém a kezünkbe kerüljön!”

Miközben június 29-én délután és éjszaka a német és magyar csapatok megkezdték Veszprém várának rendszeres körülzárását, a várbeli kétszáz török katona kétségbeesett elszántsággal megkísérelte, hogy eltorlaszolja a várfalon megnyílt szakadást. Amint leszállt az éjszaka, hatvan török katona elszántan kitört a várból, hogy megzavarja a német és magyar csapatok felvonulását. A németek visszaverték a török katonákat, s az éjszakai harc során egy eltévedt török katonát elfogtak. A fogoly vallomásában megerősítette, hogy a várban tényleg csak kétszáz török katona van, és készül a végsőkig való harcra.

* * *

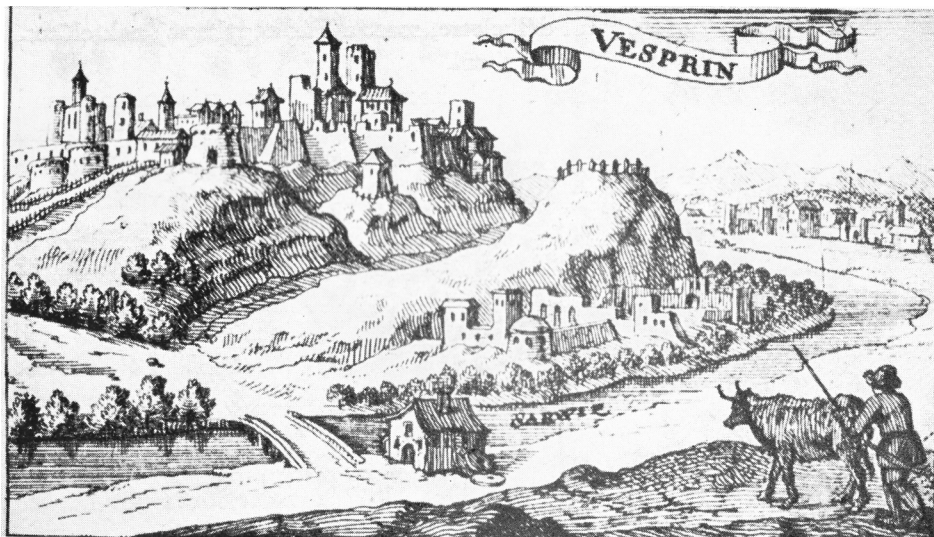
Az 1566. június 29-ről 30-ra forduló éjszaka a német gyalogosregiment ötezer katonája közül két zászlóalj, kb. 1600 katona a vár keleti oldalán vonult fel, hogy megossa a várbeli török katonák figyelmét. A további négy zászlóalj 3200–3500 főnyi katonája (a magukkal hozott két darab sugárgyúval) a mai Jeruzsálemhegyen vonult fel a mai református templom és parókia, valamint a mai Kopácsy tér, Bem, Festő, Templom, Szarvas és Harmat utcák térségében, szemben a leomlott nyugati várfallal. Közben a magukkal hozott két sugárgyúból lövéseket adtak le az omláson dolgozó török katonákra.

1566. június 30-án, vasárnapra virradóra a német csapatok befejezték felvonulásukat Veszprém vára körül, a tihanyi és győri magyar gyalogos hajdúk pedig a külsővár, a mai Óváros tér felől közelítették meg a vár déli főkapuját, melyet a mai várkapu helyén egy hatalmas torony védett. Akkor még a mai napig álló nagy, délnyugati fülesbástya nem volt meg, hanem a máig álló Vigyázótorony (Tűztorony) egy tompa ék alakú védmű csúcsát képezte.

Június 30-án, vasárnap lévén, reggel 7 órakor szentmisét celebráltak mind a német, mind a magyar csapatok előtt, s Eck von Salm und Neuburg generális kihirdette a roham előtt álló katonáknak: az a katona, aki elsőnek tüzi ki a császár-király zászlaját a váron, nemesi címet és jutalmat kap.

Ezt követően megindult a roham Veszprém vára ellen. A négy német zászlóalj mintegy 3500 katonája – három ágyúlövés után – a völgyön át az omlásnál, a meredek várhegy oldalán felkapaszkodva támadott. A támadást a két ágyú és a mögöttes sorokban felvonuló muskétások sortüzei fedezték és támogatták. A várbeli török katonák – várparancsnokukat (a dizdar-t) nem említik –, elszánt vitézséggel védekeztek, s újra és újra visszalökték a meredek hegyoldalon felfelé kapaszkodó német katonákat. Azt, hogy a keleti falakat támadó másik két német zászlóalj kb. 1600 katonája pontosan hol támadott, nem tudjuk. A magyar gyalogság a feljegyzések szerint szokásuknak megfelelően háromszor kiáltotta Jézus nevét, s így támadtak a déli nagykapura és annak védműveire.

A meg-megújuló rohamok és az öldöklő kézitusa reggeli 8 órától a kora esti 7

Veszprém vára a XVI–XVII. században. (Birkenstein rézmetszete, 1686) In: Korompay György: Veszprém. 2. átdolgozott, bővített kiadás. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1957. 43. p.

óráig tartottak. A gyilkos muskéta- és ágyútüzeléstől sok várbeli ház tetőzete lángba borult. A hegyoldalon felkapaszkodó német gyalogosok képtelenek voltak megkapaszkodni a törésen. A vad elszántsággal és vitézül harcoló török „musztafiz”-ok – várvédő gyalogos katonák – újra és újra visszalökték az ugyancsak páratlan vitézséggel támadó német katonákat.

A közel tizenkét órán át elhúzódó véres harcot végül is a déli nagy várkaput támadó győri és tihanyi magyar hajdúk döntötték el. Gyulaffy László tihanyi kapitány parancsára a magyar katonák egy hordó puskaporral berobbantották a déli, nagy várkaput. A császár-király zászlaját a győri vár egyik magyar gyalogoskatonája – név szerint „Szögyéni Magyar, másként Koncz Balázs” győri katona – az esztergomi érsek által fizetett csallóközi (Szögyén vagy Szölgyén nevű faluból származó) zsoldoskatonára tűzte ki a veszprémi vár egyik erődítményére.

A beomlott déli várkapun betóduló magyar gyalogság a nyugati várfalon elszántan védekező török katonák háta mögé került, és elfoglalták a külső és a belső vár között, a mai várbeli plébániahivatal vonalában lévő várfal belső kapuját. A török katonák így két tűz közé kerültek.

Megkísérelték a visszavonulást a belsővárba, de ezt a magyar gyalogság megakadályozta. A hátráló törökök nyomában a német gyalogság is betört az omláson, s a közel tizenkét órás véres közelharcban megvadult német katonák – karddal, alabárdal, lándzsával – irgalmatlanul lemészárolták a visszavonuló török katonákat. A

belső várkaput elálló magyar és a törésen át beözönlő német katonák között két tűz közé került török katonák ekkor eldobálták fegyvereiket, s a magyar gyalogosok közé furakodtak, hogy azoknak megadják magukat. Erre volt is esélyük, mert ezek a végvidéki magyar katonák szívesen fogtak el törököket, váltságdíjra a törökök fogságába került saját bajtársaik kiváltására.

A magyarok maguk közé fogadták a menekülő török harcosokat, de a megvadult német zsoldosok a magyarok közül kihúzkodták és legyilkolták a törököket. A korabeli leírások szerint helyenként a vértől elvakult német katonák a magyar gyalogosokkal is összeverekedtek.

A kortársak leírásai szerint szinte mind a kétszáz török katonát lemészárolták a német zsoldosok, csak három várbeli török tisztet hagytak életben, akiket a császárkirály elé hurcoltak – a zászmányolt zászlókkal együtt – diadalmi jelül.

A német és a magyar katonák együtt törtek be a belső várba, ahol a székesegyház boltozatos altemplomában húzódtak meg a török asszonyok, leányok, fiúgyermek-ek, akiket fogságba ejtettek, de becsületükre legyen szólva, őket nem bántalmazták, hanem a törökök által megszállt Budára küldték.

Az egyéb zászmányt felprédálták, helyenként ezen összeverekedtek a német és a magyar katonák. Miközben a zászmányolás folyt, szinte az egész vár lángokban állott. Nádasdy Kristóf, az egyik magyar tiszt levelében ezt írta: „*A vár fölötté igen elromlott a tűz miatt. Most a várat oltják és a testeket (ti. a hősi halált halt török, német, magyar katonákat) hordják ki.*”

A tizenkét órás harc alatt mintegy 150 német katona halt hősi halált és ötvenen megsebesültek. A magyar katonák veszteségei ismeretlenek. A vár kétszáz főnyi katonája – az említett három tiszt kivételével – mind hősi halált halt. (Itt meg kell említenünk, hogy Veszprém várát egyetlen más – magyar vagy német – őrség sem védte ilyen elszánt vitézséggel, mint ekkor a török katonák. A hősi halál tisztessége őket is megilleti. Sajnos, ismeretlen, hogy az ostrom halottait hová temették el.)

Istvánfy Miklós korabeli történetíró leírt egy érdekes epizódot az ostrom végéről. Volt egy Basilea nevű gyönyörű török nő, akit a katonák Claus von Haldistad nevű ezredesüknek adományoztak. Mivel még folyt a háború, az ezredes egyik lovászlegényére bízta a török leányt, hogy vigye el stayerországi kastélyába, birtokára. Útközben azonban a nő elcsábította a német lovászlegényt, s nem Stayerországba, hanem mindketten Törökországba szöktek.

* * *

Miután a várbeli tüzek kialudtak, a várat megtisztították a több száz elesett katonától (június-júliusi nyár volt!), a katonák úgy ahogy rendbe tették a vár erődítéseit. Eck Salm gróf generális Széchényi Mihály magyar kapitányt nevezte ki Veszprém várának parancsnokául, s a vár védelmére rendelte saját győri német lovascsapatát és egy kétszáz főnyi magyar gyalogoscsapatot. A vár új ágyúkkal történő megerősítésére majd csak augusztus végén került sor. Veszprém vára nagyon fontos szerepet

töltött be a végvidéken, s a fentebb említett Nádasdy Kristóf írta említett levelében: „*Valakit benne (ti. Veszprém várában) hagynak, igen éberem kell benne aludnia!*”

Széchényi Mihály kapitányt 1566. szeptember 19-én leváltották, s Gyulaffy László tihanyi kapitányt nevezték ki Veszprém vára kapitányává (Tihany várának megtartása mellett).

Szőgyéni Magyar, másként Koncz Balázs győri katona megkapta a királytól a nemesi címet, s a Szőgyén faluban lévő jobbágyi jogú háza, földje is „nemesi szabadságot” nyert (azaz, minden földesúri és állami adótól szabad lett). A későbbi magyar királyi és török adóösszeírások is emlegették a szőgyéni nemes Koncz családot.

Az 1566 májusában megindult háború tovább folytatódott. (1566. szeptember 6-án Szigetvár ostroma idején I. Nagy vagy Törvényhozó Szulejmán szultán – két nappal Szigetvár hősi eleste előtt – meghalt.) A török csapatok még egy sor Somogy megyei magyar várat elfoglaltak, majd november elején a török főhadserg kivonult Magyarországból. Egyidejűleg a Győr alatt táborozó keresztény hadak is hazavonultak.

Az 1566. május elején megindított háború – a Habsburg és a Török Birodalmak között – az 1568. február 17-én a törökországi Edirnében megkötött békével befejeződött.

Jelentős változás a magyar végvidéken nem történt, csak néhány vár gazdát cserélt. Keresztény kézre került Veszprém, Tata, Gesztes és Vitány várai, viszont a török hadsereg elfoglalta Szigetvár, Gyula, Ajnácskő, Vízvár, Geszt, Babócsa, Csákány és Csurgó várakat.

IRODALOM

Veress D. Csaba (1983): Várak a Bakonyban. A veszprémi, pápai és palotai vár hadtörténete. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 59-61., 90., 95-98. p.

Hungler József (1986): A török kori Veszprém. Veszprém. 68-72. p.

Prokopp Gyula (1967): Veszprém visszafoglalásának négyszázadik évfordulójára. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 6. k. Veszprém. 283-286. p.

Zichy Domonkos püspök történelmi öröksége

(Ultraaulikus politikai nézeteinek gyökerei)

FARKAS GÁBOR

Származás, neveltetés, pályakezdés

Zichy Domonkos 1808. július 21-én született Bécsben. Az apa ifj. Zichy Ferenc veszprémi főispán, az anya Lodron-Laterano Dominica grófnő (második feleség). A házasságból még két fiúgyermek született: Eugen 1809. szeptember 25-én, és Edmund 1811. július 9-én. A család a palotai vonal lángi ágához tartozott, amelyet a 18. század első harmadában alapított id. Zichy János (1737-1778).

A főispán apa 1812-ben elhalt, a gyermekek vagyonára gondnok ügyelt, aki gróf Cziráky Antal országbíró, majd Fejér vármegyei főispán (1825-1845) és anyai ágon rokon a Zichyekkel. A gyermekek Bécsben nevelkedtek, iskoláikat a Theresianumban, és 1823 tavaszától a tatai piaristáknál végezték. Domonkos 1825-ben fejezte be a gimnáziumot, és ez évben Nagyszombatba, a papnevelő intézetbe került. Pappá szentelése 1831-ben Pozsonyban történt. A szertartást Rudnay Sándor prímás végezte.¹

Hívását Nagyszombatban kezdte, a papnevelőben lett helyettes tanár, majd kisebb lelkészi szolgálatokat látott el, de volt nevelő is az Erdődy grófi családnál. 1835-ben (Farkas Ferenc székesfehérvári káptalani helytartó közvetítésével) pályázatot nyújtott be a székesfehérvári belvárosi plébánosi státus elnyerésére. A plébános választása a város tanácsának jogkörébe tartozott, mert a kegyúri jogokat (a privilégiumlevél szerint) a tanács gyakorolta. Zichy Domonkos pályázatát nem fogadták el, mert a stallumot protekcióval kívánta megszerezni.² Zichy Domonkost egyházjogászként is számon tartja a szakirodalom; de köedénygyárat tartott fenn Pápán, porcelángyárat Terebesen.

Karrier a papi pályán

Arisztokrata származása gyors karriert biztosított neki a papi pályán. 1836-ban győri kanonok, s a káptalan megbízásából az 1839-1840. évi reform-országgyűlésen követként vett részt. Itt jelentkeztek nála azok a konzervatív politikai nézetek, amelyek későbbi tevékenységét meghatározták. A diétán, az alsóházban Deák Ferenc vezetésével a követek többsége szabadelvű, az ország modernizációját, a polgári haladást tüzték ki politikai céljaik elérésére. A felsőházban azonban mindössze 35 főúr képviselte a szabadelvűséget, így a reformjavaslatok többsége megrekedt. Mégis, kompromisszumokkal jelentős alsóházi javaslatokat sikerült törvénnyé emelni: az örökváltságot, a zsidók emancipációját (amely szabad letelepedést és földbérleti jogot biztosított számukra). A káptalan követként a polgári fejlődés irányába ható törvényekkel szemben állt, és ezt a reakcionárius politikai irányzatot tette magáévá a későbbiekben is.

1840-ben rosznyói püspökké szentelték, 1842-ben veszprémi püspök lett.³ Főpásztori tevékenységével nem foglalkozunk, kizárólag a kor politikájával kapcsolatos állásfoglalására utalunk, amellyel befolyásolta fivérét, Eugent, aki Ödön néven ismert. (Fejtegetésünkben a szakirodalomban is használt Ödön névvel említjük.)

Zichy Domonkos és az ősök

Zichy Domonkos társadalommal kapcsolatos felfogását az ősök tevékenységében fedezhetjük fel. A köznemesi rendből a családot Zichy Pál veszprémi kapitány emelte fel, aki végvári tevékenységével hívta fel magára a bécsi udvar figyelmét, és szerzett háborús érdemeket. 1619-től veszprémi kapitány, majd 1622 után győri vicegenerális. Birtokokat szerzett Veszprém és a hódoltsági Fejér vármegyében. Fia, Zichy István, 1637-ben a győri lovasság parancsnoka, 1645-1646-ban tatai kapitány és az ottani uradalom tulajdonosa; 1650-ben Veszprém és Vázsony főkapitánya, altábornagy. Katonai tevékenysége mellett magas állami tisztségeket töltött be: 1655-től a magyar kamara elnöke, 1661-től koronaőr, 1690-től tárnokmester. A török kiűzésekor csapatvezér, ott van Csókakő, Palota, Székesfehérvár, Kanizsa visszavételénél. A Wesselényi-összeesküvés felszámolásakor (1670) a kamara érdekeit következetesen képviselte, s a kincstár számára megszerezte a mozgalomban szerepet vivő főurak birtokait.⁴ Zichy István a család további birtokszerzője. 1650-ben kapta meg az uralkodótól a palotai és az adonyi uradalmat. A birtokokért 4 ezer aranyforintot és ugyanennyi értékben gabonát adott a kincstárnak.

A birtokszerző báró 1676-ban gróf címet kapott, és ezzel a család belépett a magyarországi főrendek közé.⁵ Az uradalmak a török hódoltságban feküdtek, nagyobb részüket bérlet útján hasznosították. A birtokok a 19. század első felére elaprózódtak, de még mindig jelentős puszták, falvak maradtak a családok kezében. A 70 ezer holdas lángi uradalom modernizálására 1830-ban került sor, amikor 36 gazdaságra

bontották. Megjegyezzük azonban, hogy az uradalmat Zichy János (1777-1830) fiai: János (1804), György (1805), Kamill (1806), Alfréd (1816) 1848-ban is osztatlanul birtokolták, és a családok a lángi kastélyban laktak.⁶

Az 1828. évi nemesi összeírásban (Fejér vármegyében) 9 Zichy család élt a szórt birtokokon, s ebből 3 Kálozon.⁷

Földbirtok, társadalmi szereplés

A kálozi uradalom 1848-ban 20 ezer hold; pusztái: Bel-, Kül-, Ödön-, Jenő-majorok, Hatvan-, Kinja-, Nagy- és Kishörsök. Zichy Ödön Kálozt építette ki gazdasági centrummá; egyemeletes kastélya Belmajorban az 1810-es években épült. A kastélyhoz 22 hektár park tartozott. A puszták magas jövedelmet biztosítottak a magánosan (család nélkül) élő földesúrnak. Zichy Domonkos a Fehérvárhoz közeli szentiváni pusztákat (Szentiván, Bögöd, Pötölle, Fövény) kapta meg, amely 4600 hold. Zichy Ödönnek házai voltak Székesfehérváron, ezek közül jelentős a belvárosi Sétatéren álló épület, amely palota néven ismeretes. Zichy Ödön a városi közéletben vitt szerepet: a Sárvíz Csatorna Egyesület elnökeként 1840-ben sürgette a lecsapolási munkákat. Ugyancsak Zichy Ödön az elnöke a Fejér Megyei Szederfa Tenyésztő Egyesületnek, és tagja a városi Szépítő Bizottságnak.⁸

A grófok részt vettek a város által szervezett szociális tevékenységben, jótékonyági feladatokban. 1843. július 19-én mindketten, és Cziráky János gróf (a főispán fia) a külvárosban (Kiskecskeméten) támadt tűz oltásában szorgoskodtak.⁹ A Zichy-palotában jótékonyági bálokat is tartottak. A palotában Zichy Domonkosnak külön lakosztálya volt, amelyet saját bútoraival rendezett be. Zichy Domonkosnak földbirtokai voltak Hárságyon, Surdon, a Nagyszamos völgyében Mayor faluban, szőlője (Balaton-)Főkajáron, Zákányban.

Felkészülés a politikai vezető szerepre. Zichy Domonkos politikai hatása

Zichy Ödön tudatosan készült a politikai pályára. Az 1830-as években európai körutakon megismerkedett a korszerűbb berendezkedésű országokkal, s fogékonyan mutatkozott a haladás iránt. 1837-ben érkezett vissza Amerikából. Első politikai fellépései Fejér vármegye közgyűlésében voltak, ahol elfogadta a szabadelvű csoport liberális nézeteit. Zichy Ödön kijelentette, szívesebben lenne választott alispán, mint kinevezett főispán. 1839-ben a szabadelvűek pártértekezlete Kandó Józseffel együtt követnek jelölte, de nem választották meg őket. (Sárközy Kázmér és Ürményi József mehettek a pozsonyi diétára.)

Politikai habitusában változás bátyja, Zichy Domonkos fellépésére történt, de befolyásolták a gyámtyai intelmek is gróf Cziráky Antaltól. Másik testvére,

Edmund az országgyűlési ifjak pere alkalmával szabadon bocsátásukért Fejér vármegye küldöttségét vezette Bécsbe. Hazatérése után azonban nem szerepelt a politikai életben. Zichy Ödön politikája 1840-től változott meg, mégpedig Domonkos bátyja befolyására, akinek Veszprém és Fejér vármegye politikai életére negatív hatása volt.¹⁰ Tolna vármegyében a püspököt a konzervatív párt vezéréként tartották számon.

Zichy Ödön 1842-ben a Fejér vármegyei közgyűlésen indítványt terjesztett be az egyházi tized fenntartása ügyében. Madarász József szerint Zichy és az ifj. Cziráky a régi világ védelmezőiként léptek fel. Az 1843. évi diétára küldendő követ és a vármegyei tisztújításkor a konzervatív párt korteseként szerepelt. 1843. május 3-án a vármegye tisztújító közgyűlésen a főispánnal együtt elérték, hogy a vezető tisztségekbe konzervatív beállítottságú egyéneket válasszanak. A nemesi közgyűlés „véres gyűlés” elnevezéssel került be a Fejér vármegye történetébe. A főispán a közgyűlés előtti napon kijelentette, hogy az ellenzéki beállítottságú Salamon Lajost nem engedi másodalispánná választatni, és azt meg fogja akadályozni. Ezért a megyeházhoz közeli kaszárnyából fegyveres katonaságot vezényeltetett a közgyűlési terembe, a vármegyei ház udvarába, ahol az ellenzéki nemesség és a kormánypárti szavazók között verekedés volt. A mintegy 1200 fős mezei nemességet a szuronyos katonák megtámadták, a források szerint „kiszuronyozták őket a vármegyei házból és annak udvarából”. A falakat vér fröcskölte be, melynek nyomai évekig látszottak. Az ellenzék a konzervatív párti tisztviselő-választás megsemmisítését követelte. Ennek érdekében vármegyei körutakat szerveztek, és 1216 választóval aláírták azt a kérvényt, melyet felsőbb hatóságnak küldtek el. Az 1843. évi júniusi közgyűlésen heves indulatok törtek fel, a tisztí-főügyész négy képviselőnél széksértést állapított meg: az egyik Zichy Ödön volt.¹¹

A főispán utódlása

A kancelláriának elege volt a politikai szenilitás jeleit mutató Cziráky főispánból. 1845-ben fel is szólították, hogy helyettest jelöljön a tisztségre. Ekkor Cziráky Antal 73 esztendősen, és hosszú állami és vármegyei szolgálat állt mögötte. Cziráky az utódlásra Ürményi József alnádort, Luzsénszky Károly bárót és saját fiát, Cziráky Jánost javasolta. Ürményi Tolna vármegye főispán-adminisztrátora lett, Luzsénszkyt a kancellária nem fogadta el, az ifjabb Czirákyt pedig az apa utódjául nem tartották aktuálisnak. A kancelláriai bizottság ekkor Zichy Ferencet, a pozsonyi váltótörvényszék elnökét kapacitálta a Fejér vármegyei tisztségre, de ő azt elutasította.¹²

Ezek után jelölte a kancellária Zichy Ödönt, akit a családi környezet, különösen Zichy Domonkos, alkalmasnak tartott a tisztségre. Zichy Ödön elérkezettnek látta az időt, hogy politikailag ambicionálja magát. A kancellária megjegyezte, hogy Zichy Ödön néhány évvel korábban az ellenzékkel több kérdésben egyetértett, de elvei megváltoztak, amit a legutóbbi országgyűlési magatartása igazolt. Megjegyezték

még, hogy a vármegyében széles összeköttetésekkel rendelkezik, s ezzel is befolyást tud gyakorolni a politizáló rétegekre. A kancellária javaslata: az uralkodó nevezze ki Zichy Ödönt, hiszen a személyi javaslat a nagy politikai tapasztalatokkal rendelkező Cziráky főispántól származik, akit egyúttal az uralkodó mentsen fel tisztségéből, és Zichy Ödönt évi 5 ezer forint dotációval nevezze ki főispán-adminisztrátornak.¹³

A főispán-adminisztrátor

A kinevezést tartalmazó királyi leiratot 1845. október 6-án a nemesi közgyűlésen ismertették. Lényegében a kinevezés ellen szólalt fel a Fejér vármegyei haladó párt egyik vezetője, Meszlényi Rudolf, de a többség elfogadta a kinevezést. Zichy Ödön a nádornak beszámolt a beiktatás ünnepélyességéről, és azt érezte, hogy a vármegyében támogatást fog kapni. Október 28-30-án vármegyei tisztújítást tartottak, ahol az első-alispán Kandó József, másod-alispán Zlinszky István lett.

A főispán-adminisztrátori kormányzással a helytartótanács, a kancellária, a nádor elégedett volt, s az ellenzék sem támadott nyíltan. Zichy ügyes diplomáciai érzékkel szerelte le az ellenzéki vezéreket: Batthyány Kázmért, Batthyány Istvánt, Madarász Lászlót, Madarász Józsefet, Meszlényi Rudolfot, Rosty Istvánt. Az 1847. évi első közgyűlésről jelenti Zichy: az ellenzék zajosan és durván viselkedett, ámbar a szavazás során a kormánypárti érdekeket érvényesíteni tudta. Kormányzása alatt (1848. ápriliséig) a vármegyében nem is történt kirívóan alkotmányellenes támadás. Magát az adminisztrátori rendszert az országos tiltakozás hatására bírálták.¹⁴ Az 1848. évi első rendes közgyűlésre Zichy Domonkos püspök felvonultatta a mezei nemesség egy részét. Ezzel a püspöknek az volt a célja, hogy Fejér vármegye egységesen álljon ki az adminisztrátori intézmény mellett. A mezei nemesség fel is vonult a közgyűlésre, de a szavazatok egy részével az ellenzék támogatott, így a püspök politikai vereséget szenvedett. Az adminisztrátorokat a Batthyány-kormány leváltotta, Fejér vármegye új főispánját, id. Pázmándi Diénest a nádor nevezte ki. Zichy Ödön megjelent az 1848. május 2-i vármegyei közgyűlésen, ahol az új szavazóközetek kialakítását határozták meg. A kálozi földesúr az országban is tapasztalható parasztmozgalmak miatt a biztonságosnak ígérkező Fehérvárt választotta. Kálozon ugyanis népi mozgalom volt, mert az 1842. évi legelőelkülönözés kapcsán a parasztok silányabb földeket kaptak, és fenyegetően léptek fel Zichy Ödönnel szemben. Május 2-án Zichy Ödön jelölteni kívánta magát az egyik bizottságba, de támogatást nem kapott, sőt, Madarász József emlékeztette az 1843. évi véres közgyűlésre, amikor Ürményi Józseffel vezették a katonaságot a vármegyeház udvarára. Zichy a vádakra nem válaszolt, hanem könnyezve elhagyta a termet. Ezután a két Zichy fivér nyíltan a bécsi udvar szolgálatába állt, és Zichy Ödön „rohant végzete felé”.¹⁵

1848 és a Zichyek

Zichy Domonkos 1848 szeptemberében családi birtokán, Szentivánban tartózkodott, amikor a szerzsánok behatoltak a kastélyba. A katonák raboltak, és ez ellen a püspök tiltakozott. Az adatok szerint az egyik katona megverte a püspököt. A horvát katonák erőszakoskodtak a lánghi kastélyban is, a család férfitagjait lökdösték, György gróftól szintén megverték. Az erőszakosság megismétlődése miatt György és Kamill grófok családjikkal Bécsbe menekültek. Zichy Ödön is értesült a horvát sereg útvonaláról, ezért a kastély védelmére indult, miközben a Hunyadi-csapat elfogta. A bán értesült a szerzsánok agresszivitásáról. Egy szeptember 28-i leírásban olvasható: „A bán a népfelkelők rablásai miatt igen lesújtva találtam a Hartliebhadosztálynál, állítólag a veszprémi püspök 3000 forintos gyűrűjét is elvették”.¹⁶ A bán Szentivánra, a püspökhöz a következő levelet küldte:

„Székesfehérvár, 1848. szeptember 28-án. Legnagyobb sajnálattal értesültem éppen most, hogy Szentivánban a határőrvidéki legénység közül többen botrányos kihágásokra vetemedtek Méltóságod személye ellen. Nem fejezhetem ki eléggé azon fájdalmas benyomást, melyet e hír hallása rám gyakorolt. Mindenekelőtt intézkedtem, hogy egy szakasz katona az éjjel Szentivánra induljon fedezetül, és a legfőbb gondom lesz, hogy a tettesek nyomára jöjjenek, és átadjam őket az igazságszolgáltatásnak. Fogadja Méltóságod e reám nézve nagyon fájdalmas alkalommal legmélyebb tisztelem kifejezését, mellyel bátor vagyok magamat ajánlani, mint Méltóságod legalázatosabb szolgálója; Jellasics altábornagy.”

A bán még egy levelet írt Roth tábornokhoz, melyben figyelmeztette, hogy Zichy Ödön gróf kálozi kastélyát, személyét védelem illeti meg. Ezt a levelet találta meg Zichy Ödön kocsijában a Hunyadi-csapat parancsnoka, továbbá 43 darab röplapot, amelyet Jellasics Fehérváron nyomtatott ki, amelyben a magyar kormányt gyalázta. Ezek az iratok is hozzájárultak a gróf halálos ítéletéhez.¹⁷

Tény az is, hogy a horvátok fehérvári tartózkodása napjaiban Zichy Ödön a horvát tisztekkel fraternizált. Szeptember 27-én a vármegye házában Neustädter tábornok kíséretében kart karba öltve járt, a tisztek főispán úrnak titulálták. Horvát tisztek környezetében védelmébe vette a szerzsánok rablásait, mondván: „Ugyan mit is tudnak egyebet elvinni a parasztoktól, mint rongyokat”. Zichy Ödön szeptember 29-én reggel a horvát tiszti csoportot a város végéig (a Budai sorompóig) kísérte, és szerencsés végzéssel búcsúzott tőlük. Bizonyára ekkor még nem értesült arról, hogy a lánghi uradalomból a szerzsánok ezernél több birkát, 200 akó bort, 10 vágóökröt szállítottak el, és a grófokkal szemben minősíthetetlenül viselkedtek. A szentiváni uradalom a horvát seregnek 20 vágóökröt küldött.¹⁸ Zichy Ödön szeptember 28-án az alispántól útlevelet kért, mert mint indokolta, Kálozról Pozsonyba akar utazni.

A 48-as időkben két Zichy tiszt is szerepelt. Az egyik Zichy Pál, aki a Siófokon a Jellasicshoz csatlakozó Hardegg-ezred kapitánya volt, de az ezred elpártolása miatt néhány tiszttel együtt kilépett az ezredből, s ezután Görgey feldunai hadtestjében szolgált a fővezér segédtisztjeként. A másik Zichy Leopold, aki dandárt vezetett, és

legénysége vitézül küzdött a parndorfi ütközetben. Mindkettő tagja volt annak a tiszti társaságnak, akik Görgey ellen lázították a legénységet, és ellene Pesten, az Angolkirálynő szálló előtt egy ezredet sorakoztattak fel. A lázadás enyhítésére Görgey kiadta manifesztumát, amelyben biztosította tisztjeit, hogy a feldunai hadtest a királyhoz és az alkotmányossághoz hű maradt, és harcolni fog a republikánus eszméket realizáló kormányzattal szemben.¹⁹ Egy másik családtag, Zichy Ferenc (1811-1900) 1849-ben a cári seregek mellett polgári főbiztos, akit muszkavezetőként emlegetett az ország népe.²⁰

A Zichy-vagyonról

A szeptemberi kormányzati krízis alatt Zichy Domonkos külföldre menekült, s ezért a Honvédelmi Bizottmány több főpap mellett őt is megfosztotta a püspöki stallumtól, amelyről 1849 márciusában önként lemondott. A külföldön tartózkodó püspököt a kormányzat hazaárulónak nyilvánította, vagyonát konfiskálták, a fehérvári palotában levő bútortárat lefoglalták. Zichy Ödön halálával az ág magvaszakadt, s minthogy örökös nem volt, magszakadás esetén a vagyon a városra szállt. A kálozi uradalmat öccse, Edmund fia, Jenő gróf (1837-1906) örökölte. Írásos végrendelet készítésére alkalom nem volt, ezért Zichy Ödön szóban rendelkezett „az akasztófa árnyékában”. Gyűrűjét Domonkos testvérének küldte el.

1864-ben a kálozi uradalom az örökösök kezében volt: Belmajorban Zichy Ferenc; Kül- és Csiripmajorban Zichy Ferencné; Ödön- és Aranyosmajorban Zichy Domonkos; Jenőfalva, Kishörccsök- és Rózsamajorban Zichy Edmund; Nagyhörccsökben és az annavári csinos, angolosan gótizlésű kastélyban és Pálmajorban Zichy Pál; Hatvanpusztában Zichy Ödön a tulajdonos.²¹ A nagyhörccsöki kastély Ybl Miklós korai munkája (1852-1855).

Zichy-utód a család 1848-beli szerepéről

A Zichy-utódok mentegették a családtagok pecsovics habitusát. Ezek közül Zichy János (1868-1944) szerepét emeljük ki. Nevezett a 20. század első felében az ország és Fejér megye közéletében jelentős szerepet vitt: a katolikus Néppárt vezére volt. Az ősök politikai hagyományaihoz híven a társadalom visszahúzó erőit képviselte. Zichy Nándorral együtt az ultramontán, konzervatív politikai erőket testesítették meg. Zichy Jánost 1910-ben a munkapárt kultuszminiszterré nevezte ki. Olyan korban képviselte az agrárius-konzervatív politikát, amikor az európai eszmeáramlatokban a liberalizmus érvényesült, így Magyarországon is. Minisztersége idején az egyházi szellem előretörése figyelhető meg. Tény viszont, hogy a debreceni, a pozsonyi egyetem, a közgazdasági fakultás, továbbá a görög katolikus püspökség és néhány középfokú intézet alapítása nevéhez fűződik.

A Zichy családdal kapcsolatosan meg kell említeni a korszellem ítéletét. A parlamenti folyosón Károlyi Gábor függetlenségi párti képviselő azt a kijelentést tette, hogy Görgey Artúr legnagyobb bűne nem a világosi fegyverletétel, hanem az volt, hogy a Zichy családot teljesen nem irtotta ki. A lapok a nyilatkozatot átvették, különösen a liberális beállítottságúak szellőztették, és ez széles rétegek körében elterjedt. Zichy János mentegette a család 1848. évi negatív szerepét. Zichy Ödönről az volt a megállapítása, hogy a gróf feláldozta magát a hazáért, és a Zichy családok is ezt vallják.²²

A szentiváni birtokokról

Zichy Domonkos családi örökségként kapta Szentivánt és a hozzá tartozó pusztákat. Lemondása után egy ideig a szentiváni birtokon tartózkodott, és 1860-ban, az alkotmány visszaállítása után, a megyei bizottmány meghívta tagjai közé. 1849 utáni politikai tevékenységéről a források kevés adatot tartalmaznak. Élete utolsó évtizedeiben Fejér vármegyén kívüli birtokain élt: Surdon, Kajáron, a Bihar vármegyei Lugoson és Borberekben. A teleket Dél-Tirolban töltötte. 1858-tól haláláig birtokán, a Nagy-Szamos melletti Mayer helységben élt (Beszterce-Naszód vármegye), papi tevékenységet nem folytatott. Az ottani román parasztok jótevőjükként emlegették, mert a görög katolikus hitre áttérteknek földet osztott. 1879-ben hunyt el, és a Mayertől 7 km-re fekvő Óradnán temették el.²³

Szentiván és a hozzá tartozó Bögöd, Erzsébitsziget, Csersziget, Fövény a középkorban önálló falvak. Bögöd (1570) a fehérvári nahijében timárbirtok, 13 házban vannak lakók; Szentivánban (1574) 15 háztól adóztak a fehérvári töröknek.²⁴ Cserszigetben egy Cser nevű jobbágy gazdálkodott (1570). Erzsébitszigetben a hajdani települési nyomokat templomrom és lakóházak alapjai jelzik.

A szentiváni birtok további részei: Dekény, egy emelkedett homokdomb, Tótlík. 1820 körül a pusztákban idénymunkások (tót kaszások) dolgoztak, akik maguknak ideiglenes lakhelyeket vájtak a homokdombon; Kásadomb ugyancsak homokdomb, amely kiemelkedik a lápból és mocsárból; a Bögödhöz tartozó Ángyihegy a falu szőlőhegye volt. Patkánysziget Pötölléhez közel fekszik; a Vesszóstó vizét forrás táplálja, partján fűz és rekettyebokrok díszlenek, a tóban erős szálú a nád. Aranysziget a sárga vízililiomról kapta nevét. A birtokok nagyobb részét a Sárvíz-völgy mocsaras, lápos részei alkották.²⁵ 1601-ben Szentiván és Bögöd a fehérvári vár tartozékai²⁶. Bél Mátyás vármegyei leírásában olvasható, hogy a Sárvíz mocsarai között sósvíz bugyog, a talaj mindenfelé fehérlik a salétromtól, melyet az állatok takarmányozásánál használnak fel. A talaj gabonatermesztésre nagyon alkalmas, a Sárvíz halat ad, a mocsarat szegélyező nádas az erdőt pótolja, a lakosok fa helyett náddal tüzelnek. A talajviszonyokat a Sárvíz medrének rendezése, a mocsár és a láp lecsapolása alapvetően megváltoztatta; a mintegy 7 km széles sártenger eltűnt, helyén rétek, legelők, szántóföldek keletkeztek. A szentiváni puszták területe 4600

kat. hold, melyből 1800 a szántóföld, 2000 legelő, 800 rét, 30 erdő, 15 kert, 6 szőlő. A klasszicista egyemeletes kastély 1810 után épült. Parkjában egzotikus fák és bokrok találhatók. A bögödpusztai udvarház szecessziós és dekoratív elemeket tartalmaz. Fényes Elek adatai szerint 1850-ben 300 fő lakta. A vízivilágot alapvetően megváltoztatta az 1889-ben nyitott Dinnyés-Kajtor-csatorna, amely nemcsak a Velencei- és a Nádas-tó vizeit csapolta le, hanem az abai határét, közte a szentiváni pusztákét is. 1935-ben Szentiván tulajdonosa Zichy Rafael, aki Sárszentmihály birtokosa is.

1921-ben a Nagyatádi-féle földreform során az abai földmunkások főleg a szentiváni birtokokból kaptak házhelyeket és parcellákat. (68 hold a házhely és 1450 hold a szántó rét és legelő.) 1945-ben a szentiváni birtok megváltással került a földigénylő bizottság kezére, a kastélyt a községi önkormányzat kapta meg.²⁷

FORRÁSOK

Irodalom

- Kállay I.* (1979): Aba (... Bögöd, Felsőszentiván,...Petele-Pötölle-) története; in: Fejér Megyei Történeti Évkönyv 13. 7-40. p. (A továbbiakban: FMTÉ 13. k.)
- Kállay I.* (1989): Káloz (és pusztái) története. In: FMTÉ 20-1989. 26. p. Továbbiakban: FMTÉ 20. k.)
- Kállay I.* (1988): Fehérvár regimentuma 1688-1849; a város mindennapjai. In: FMTÉ 18. 339. p. (Továbbiakban: FMTÉ 18. k.)
- Csizmadia A.* (1974): Az adminisztrátori rendszer Magyarországon és a Fejér megyei adminisztrátorság; FMTÉ 8. 233-274. p. (Továbbiakban: FMTÉ 8. k.)
- Farkas G.* (1998): Agrárius társadalmi elit képviselői Fejér megyében a XX. század első felében... Zichy János... In: Alba Regia, 27. k. 226-229. p. (Továbbiakban: Zichy János)
- Farkas G.* (2000): Fejér vármegyei történeti archontológia; főispánok, Cziráky Antal, Zichy Ödön, Pázmándi Diénes... In: Alba Regia, 29. k. 139-141. p.
- Farkas G.* (2000): A nemesi Fejér vármegye alispánjai 1692-1848. In: Turul. Bp. 122-123. p.
- Nagy I.* (1865): Magyarország családjai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 12. k. Pest. 368-395. p. (Továbbiakban: Nemesi családok)
- Boross M.*: Élményeim 1848-1861. Szfvár, 90, 98, 100. p. (Továbbiakban: Boross.)
- Madarász J.* (1883): Emlékirataim 1831-1881. Bp. 63, 78, 82, 87-88, 109-110, 117, 119, 164, 236-244. p. (Továbbiakban: Madarász)
- Források Székesfehérvár történetéből I. k. 1848-1849. Szfvár, 1998. (250, 253, 260, 356, 378, 424, 429, 455, 459.) (Továbbiakban: Források)
- Levéltári leltárak 22. MOL. A Zichy család levéltára. Repertórium. Összeállította: *Bakács I.* Bp. 1963. 7, 45. (Továbbiakban: Levéltári leltár.)
- Fényes E.* (1851): Magyarország geográfiai szótára 2. k. Pest. 100. p.
- Pfeiffer J.* (1987): A veszprémi egyházmegye történeti névtára 1630-1950. München. 64-65. p. (Továbbiakban: Névtár.)
- Lauschmann Gy.* (1995): Székesfehérvár története 3. k. In: Közlemények Székesfehérvár város történetéből. A városi polgárosodás évtizedei 1801-1848; a nemzeti függetlenségi küzdelem 1848-1849. Szfvár. 163. p. (Továbbiakban: Lauschmann.)

Jegyzetek

- ¹ Névtár 64-65. p.
- ² FMTÉ 18. k. 339. p.
- ³ Névtár 64-65. p.; Levéltári leltár 7, 45. p.
- ⁴ Nemesi családok 368-395. p.
- ⁵ Uo. ua.; Levéltári leltár 7, 45. p.
- ⁶ FMTÉ 20. k. 47-75. p.
- ⁷ Uo. 20. k. 26. p.
- ⁸ Uo.18. k. 137. p.
- ⁹ Uo.18. k. 283. p.
- ¹⁰ Uo. 8. k. 233-274. p.
- ¹¹ Uo. 12. k. 7-152, p.
- ¹² Uo. 8. k. 247-248. p.
- ¹³ Uo. 8. k. 249. p.
- ¹⁴ Boross. 90. p.
- ¹⁵ FMTÉ 8. k. 247-248. p.
- ¹⁶ Források, 235. p.
- ¹⁷ Lauschmann, 163. p.
- ¹⁸ FMTÉ 13. k. 37. p.
- ¹⁹ Uo. 12. k. 7-152.p.
- ²⁰ Uo. 20. k. 47-75. p.
- ²¹ Uo. 11. k. 227. p.
- ²² Zichy János, 226-229. p.
- ²³ Névtár, 64-65. p.
- ²⁴ FMTÉ. 19. k. 104, 152. p.; Fejér megye művészeti emlékei. Szfvár, 1998. 18. p.
- ²⁵ Uo. 11. k. 66-169. p.
- ²⁶ Uo.11. k. 66. p.
- ²⁷ Uo. 13. k. 7-40. p.; Fejér megye művészeti emlékei. Szfvár, 1998. 27. p.

Száz éves a veszprémi mentőállomás

HOGYA GYÖRGY

A MAGYARORSZÁGI MENTÉS KIALAKULÁSÁT ELŐSEGÍTETTÉK azok a nyugat-európai szellemi áramlatok, amelyek hazánkba is eljutottak, s a korszerű mentőegyesületeket is létrehívták, csak éppen későbbi időpontban.

A segélynyújtás, a mentés *első* megfogható dokumentumával először 1769-ben találkozunk. Ez Gerhard van Swietentől, Mária Terézia királynő udvari orvosától származik. A német és latin nyelven kiadott mentési utasítás az akkori korszak legáltalánosabb eseteire, a fuldoklók és az akasztott emberek elsősegélynyújtására 12 pontban felsorolva ad tanácsot.

Az utasításban többek között az olvasható, ha sebész nem volna a közelben, aki az érvágást elvégezné, úgy haladéktalanul fel kell keresni egyet, és a balesethez hívni. Addig is el kell végezni a vízből kimentett szárítását, orrnyílását befogva a szájába erősen és kitartóan levegőt kell fújtatni. Ha nincs kéznél a fűvólabda, akkor egy pipaszárral vagy más csővel tiszta levegőt vagy dohányfüstöt fúvunk a végébe. Ennél azonban sokkal jobb az erre a célra való dohányfüzet beöntésére szolgáló fecskendő. Az utasításban javasolják azt is, hogy két egészséges embernek természetes testmelege, akik a fuldoklót közrefogva vele egy ágyba fekszenek le, nagymértékben elősegíthetik a felmelegedést. Végül, akik öngyilkos szándékkal vagy más ok miatt felakasztják magukat, néha hasonlóképpen megmenthetők, különösen, ha tettüket nem sokkal korábban követték el. Ilyenkor ugyanazok a mentőeszközök alkalmazhatók, amelyek a vízből kimentettekre vonatkoznak.¹

Igen nagy értéke ennek a rendelkezésnek az, hogy hangsúlyozza az aktív lélegeztetés, a befúvások erős és kitartó végzését.

Az első, a 30 évvel korábbi rendelettel szorosan összefügg az 1799-ben kiadott Utasítás a balesetet szenvedettek és tetszhalottak mentéséről, valamint az 1803-ban kiadott kormányrendelet, mely előírta a mentőintézmények felállítását, és afelől intézkedett, hogy a *borbély-sebész műhelyek* legyenek a segélynyújtás alapszervei.

Mint Francsics Károly egykori veszprémi borbélymester könyve alapján tudjuk, nálunk is nagy divatja volt az érvágásnak, mint az életmentés elsőszámú lehetőségének. Erre különösen tavasszal került sor, mert a kényszerű téli munkaszünet következtében, valamint a sok zsíros sertéshús elfogyasztása után nagy számban fordultak elő a gutaütések. Ez a tevékenység országosan általánosan elfogadott mentési munka volt.²

1906-ban dr. Rosenberg Jenő városi főorvos a tanácsülés elé terjesztette azon észrevételét, hogy mentés esetén a rendőrség igénybevételére is szükség van. „*Sajnos,*

déli 12 és 13 óra között sem a rendőri laktanyán, sem a künn a poszton rendőr nem található, így a mentési munka nagyon meg van nehezítve” – mondta. Ekkor a tanácsülés arra utasította a városi rendőrkapitányt, hogy a rendőrségi szolgálatot úgy ossza be, hogy a mentési munkálatokra úgy éjjel, mint nappal a rendőrségen rendőr legyen feltalálható. Egyúttal megbízták a vezető tisztségviselőket, hogy a mentésre vonatkozóan készítsenek egy szabályrendeletet.³

A mentési szolgálatra vonatkozó szabályrendelet kidolgozására Veszprém város polgármestere 1907. március 12-én kelt 2480/1907. sz. körlevele által tett lépéseket, mikor is a már jól működő mentő egyesülettel rendelkező városok polgármestereitől szabályrendeletet kért mintául, mert például Budapesten már 1887-től működött az önkéntes mentőszervezet.

Kassa, Nagyvárad és Debrecen szabad királyi városok tanácsától kapott értesítés szerint szabályrendelet nem volt, azonban a mentőszolgálatot ők úgy oldották meg, hogy ezt a tűzoltóság keretében működtetik – írták. E javaslat alapján dr. Szegelethy György polgármester az Életmentési szolgálat szabályozása tárgyában meghívót adott ki, melynek alapján 1907. június 9-én 10 órakor tartandó értekezleten megjelent alábbi vezető tisztségviselőkkel megbeszélte a mentőszervezet létrehozásának mikéntjét. Létrehozói az alábbi tisztségviselők voltak:

1. Dr. Benkő Károly tűzoltó-parancsnok
2. Dr. Csete Antal főügyész
3. Dr. Komjáthy László városi rendőrkapitány
4. Dr. Rosenberg Jenő városi főorvos
5. Vikár Lajos főjegyző

A mentőszervezet létrehozására vonatkozó jegyzőkönyv másnap készült el, melynek szó szerinti szövege a következő:

„Felvételtem 1907. június 10-én d. e. 11 órakor a Polgármesteri Hivatalban tartott értekezletről. Tárgy: Mentési szolgálat rendszeresítése. A Városi Tanács 814/1906. számú határozata alapján felkért küldöttség tagjai közül megjelentek alulírott polgármester, dr. Komjáthy László rendőrkapitány és dr. Benkő Károly tűzoltó parancsnok, kik előtt alulírott polgármester a kiküldetés célját ismertetvén, föltett kérdéseire beható megbeszélés után a jelen voltak bizottsági határozat gyanánt kimondták, hogy:

1. A mentési szolgálat városunkban feltétlenül rendezendő, s azt kivihetőnek tartják.
2. A szervezkedés nem hatósági, hanem hatósági támogatásban részesítendő társadalmi alapon kellene, hogy történjék, ennek elérésére szükségesnek látják, hogy a vezetést és oktatást a helybeli nagyérdemű orvosi kar vállalja magára, a működés pedig a városi tűzoltók és egyéb városi alkalmazottak csoportjának önkéntes tagokkal kiegészítendő testületre bízassék; egyúttal kiküldöttek abban is megegyeznek, hogy legcélszerűbb lesz külön egyesület mellőzésével a mentőszolgálatot az önkéntes tűzoltó egyesület kebelében rendszeresíteni. Szegelethy György polgármester.”

E jegyzőkönyv elkészültével egyidőben határoztak a tekintetben is, hogy kik lesznek a mentőegyesület tagjai. Számukat akkor 20 főben állapították meg, akik kivétel nélkül a városháza alkalmazottai voltak (írnokok, hivatali szolgák stb.), közülük négy fő már tagja volt az önkéntes tűzoltó egyesületnek. A mentőegyesület tagjainak egészségügyi kiképzését Czecezy Nándor tűzvédelmi felügyelő szervezésében a város orvosi kara vállalta magára: dr. Rosenberg Jenő városi főorvos, dr. Réthi Ede volt katonai ezredorvos és dr. Kerényi Károly volt megyei tisztifőorvos.

Az egykori, az 1907. augusztus 11-i újsághír alapján arról értesülhettünk, hogy 1906. október 12-én Szapper György és Filó Lajos városi tűzoltók saját életük veszélyeztetésével kimentettek a borospincéből két polgárt. Bátor magatartásuk elismerésül Ferenc József magyar király az ezüst érdemrendet adományozta nekik.

Megemlítendő, hogy a tűzoltóság tagjai annyira megbízható és megbecsült személyek voltak, hogy az 1908. szeptember 15-18. között tartott katonai hadgyakorlat során a Veszprémben tartózkodó Ferenc József császár és magyar király körüli teendők ellátásáról, a be- és kivonulás alkalmával a rend fenntartásáról a veszprémi önkéntes tűzoltók gondoskodtak. A király az elégedettségét 2000 korona jutalommal fejezte ki.

Lényegében a fentebb leírtak alapján, azaz az 1907. június 10-i jegyzőkönyvben leírt formában működött Veszprémben a Városi Önkéntes Tűzoltóság kebelén belül a mentőcsoport 1907-től 1948-ig, mert valójában a helyi törvényhatóság és a társadalmi összefogás anyagi támogatására voltak utalva. Ezt követte az 1926. évi forma, a Városok és Vármegyék Országos Mentő Egyesületének megalakulása (VOME),

Mentőkocsi Veszprémben az 1920-as években (Szegelethy utca 1.)

mely már országos jelentőségű lett, mert egyesítette a helyi mentőket és a tűzoltóság által szervezett mentőszolgálatokat. A VOME megalakulásakor a veszprémivel együtt 48 mentőállomás működött az országban. Központjuk Budapesten volt, onnan irányították az országos szervezést és az egységes működést.

A mentőosztag tagjai sokoldalú életmentési képzést kaptak. A két legfontosabb és legtöbbet gyakoroltatott elsősegély-nyújtási beavatkozás a mesterséges lélegeztetés és a vérzéscsillapítás volt. A szakvizsgát a VOME orvosi bizottsága előtt tették le.

A mentőállomás a tűzoltóság testületén belül 1912-ig a Várban az ipartestületi épületben, ezután 1948-ig a Szeglethy u. 1. szám alatti épületben működött. (A helyén ma egy áruház áll.) Minden nap az egészségügyi szolgálatra kioktatott 2-2 tűzoltó látta el a mentési feladatot, a betegszállítást pedig – ismeretlen időpontig – lovasfogattal bonyolították le. Később egy MAGOSIX-gyártmányú betegszállító gépkocsi állt a rendelkezésükre. Ennek beszerzési időpontja ismeretlen.

A II. világháború során, 1942-ben megindult a hatósági légoltalmi szervezet tagjainak aktív kiképzése és az óvóhelyek építése, azaz, az e célra megfelelő pincék átalakítása óvóhellyé. Ekkor épült meg a Benedekhegy alatti óvóhely is. A megnövekedett feladatok ellátására emelték a tűzoltó-tiszt létszámot (Angeli Ede személyével), sőt, szükségesnek ítélték meg a hivatásos tűzoltóság létszámemelését is 2 fővel, „mivel a mentőautók a tűzoltóságtól állandóan elvonnak két fő tűzoltót”.

A második világháború mérhetetlenül sok szenvedést hozott Magyarországnak népeire és Veszprém lakosságára is. Egyrészt a harctereken – elsősorban a Don-kanyarban – szedte áldozatait a halál, idehaza a hárországnak meg a bánattól és a nyomortól, az angolszász és a szovjet bombázásoktól rettegett és pusztult a lakosság. Ebben a tetet-lelket próbára tevő időszakban mind a tűzoltóság mentőosztaga, mind a hatósági légoltalmi szervezet tagjai példásan kivették részüket a légitámadások utáni mentési munkálatokból. Kivétel nélkül mindnyájan becsülettel helytálltak.

Az 1945. március 21-i háromórás légiriadó lefújása után – mely idő alatt egymást követő hullámokban bombázták Veszprémet és a körzetében lévő utcacsomópontokat –, a hadműveleti kormánybiztos kiürítési parancsának megfelelően Hornyák Miklós polgármester elrendelte a város kiürítését. Véniss Sándor tűzoltó-parancsnok a kapott utasításnak megfelelően március 22-én a városi tűzoltóságot és a hozzátartozó 2 db tűzoltó-gépkocsit, 1 db mentőgépkocsit útnak indította Nyugat felé. (Két tűzoltó kivételével az alábbiak hagyták el a várost: Véniss Sándor parancsnok és helyettese, Angeli Ede, valamint 8 hivatásos tűzoltó: Tatai Ferenc, Somogyi Sándor, Wöller Zsigmond, Knolmayer Ferenc, Rózsahégyi Ferenc, Hegedűs József a családtagjaikkal együtt, míg Lugosi Ferenc és Kövári Antal egyedül indult el.)

Tervük az volt, hogy Pula vagy Szóc környékén az erdőben megbújva vészeli át a frontot. Nem így történt! Előbb nyilaskeresztes pártszolgálatosok, majd az SS kötelékébe tartozó német katonák utasították őket a Németországba való településre. Útközben – már német területen –, a mentőkocsi tengelytörést szenvedett. A két gépjármű-fecskendőt átvételi elismervény ellenében elkobozta a német csendőrség. (Megjegyzés: 1947-ben visszaszolgáltatták.)

1945. március 23-án Veszprémet is elfoglalta – „felszabadította” – a szovjet hadsereg. Elhallgattak a fegyverek és a város történetének új fejezete kezdődött.

A harcok után, és a várost ért kb. 84 légitámadást követően, rettenetes képet mutatott a város. Lakóházainak 75%-a megsérült... 100%-os kár érte a városi vízművet, a villamosművet, 50%-os a városi kórházat, a Korona Szállót, a piarista gimnáziumot stb. 11 ezer ember menekült el a városból, ezek közül 6 ezer többé nem tért vissza...⁴

A romokban heverő város területének rendbetételére dr. Tekeres Lajos helyettes polgármester (dr. Hornyák Miklós polgármester március 22-én szintén elmenekült és Braziliában telepedett le), már 1945. március 31-én hirdetmény útján felhívta a lakosságot arra, hogy akinek lakása lakható, azok költözzenek vissza a házukba és a ház körül teremtsenek rendet. A város szovjet katonai parancsnokságának 1945. április 2-án kiadott 2. sz. parancsa pedig úgy szólt, hogy a helyi hatósági szervek kötelesek 3 napon belül a tűzoltóságot megszervezni, felszereléssel ellátni, kioktatni... továbbá, mivel a városban az éjjeli órákban közlekedési tilalom van, ezért a tűzoltóság tagjainak, a technikai segély- és élelmiszer-szállítóknak, valamint a helyi légoltalmi mentőkészültség tagjai számára a katonai parancsnokság által magyar és orosz nyelven írott igazolványt adnak ki. Az igazolvánnyal ellátott személyek éjjel is közlekedhettek.⁵

1945. április 3-án a város helyettes polgármestere határozatot adott ki, melyben közölte, hogy az elmenekült városi hivatásos tűzoltóság szervezetének helyére a tartós légoltalmi szolgálatra berendelt és kiképzett légoltalmi tűzoltó legénységből a város tűzoltóságát újból felállítják. A szakaszparancsnoki teendők ellátásával Répási Ferencet bízta meg.⁶ Az újonnan felállított (megszervezett) mentőszervezet gyülekezési helyének a Magyar Nemzeti Bank Gépház utca felőli bejáratát jelölték meg.

A háború alatt jól működő légoltalmi szervezet tagjai az állandó munkát jelentő, a kinevezett tűzoltóvá való átminősítési ígéretet örömmel vették tudomásul, mert nagyon helyesen, úgy gondolták, fix fizetésük és nyugdíjas állásuk lesz.

Az új tűzoltó-mentő egyesület tagjai az alábbi személyekből tevődött össze: 1. Répási Ferenc, 2. Bolivári Károly, 3. Dániel Gyula, 4. Endre István, 5. Fazekas István, 6. Fekete Géza, 7. Párizs János, 8. Strenner János, 9. Zabó János, valamint a szolgálati helyét 1945. március 22-én el nem hagyó két régi tűzoltó, Németh József és Varga Sándor. A parancsnoki teendőket ideiglenesen Halász János vármegyei tűzvédelmi felügyelő látta el. Az itt felsorolt volt légoltalmi mentőszolgálatosok tekintendők a háború utáni mentőszervezet, illetve tűzoltóság magvának.⁷

Mivel a fecskendőkocsik és a mentőgépkocsi az ismertetett események következtében külföldre kerültek, egyelőre lovasfogattal látták el mind a tűzoltási, mind a betegszállítási mentőfeladatot. Utóbbi esetben annyi előrehaladás történt, hogy a nemesvámosi csárdánál az árokban találtak egy lerobbant Opel-Kapitán betegszállító gépkocsit, melyet bevontattak, és hosszú hónapok alatt megjavították, majd azzal bonyolították le a betegszállítást.⁸

Alig kezdődött el a város újjáépítése, újabb nehéz feladatokkal kellett megbirkóz-

Tűzoltó/mentőállomás 1975-ben (Szegelethy uca 1.)

ni. Mivel a bombázások következtében megrongálódott a vízvezetékrendszer csőhálózata, nem volt vízszolgáltatás. A lakosság a vizet a nagyobbbrészt használaton kívüli kutakból és a Séd patakból vette. A tavasz végére vérhasjárvány lépett fel a városban, majd a nyár közeledtével egyéb fertőző betegségek is tömegesen léptek fel, így hastífusz, paratífusz, diphteria, skarlát, varicella stb. 1945. július 1-1946. január 6. között a megyében, tehát fél év alatt, 1643 megbetegedés történt, és ezek közül elhalálozott 176 fő. A megbetegedettek zömét az újonnan létrehozott mentőegység szállította be a kórházba lovasfogattal. A szállítási költségre vonatkozóan egyetlen irat maradt fenn, az is az inflációs időből, 1946. június 14-i kelettel, mikor is a mentőszervezet arra kéri a polgármestert, hogy a betegszállítási díjat 20 milliárd pengőről 50 milliárd pengőre emeltesse fel.⁹

A korszerű mentésszervezés, a mentés és a betegszállítás egységesítése érdekében a 4980/1948. április 30-án kelt Korm. r. kimondta a mentésügy államosítását. Egyúttal életre hívták az egész országra kiterjedő hatáskörrel az Országos Mentőszolgálatot (OMSZ) azon felismerés következményeként, hogy az életmentés és a betegszállítás az állam feladata. Mind a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület (BÖME), mind a Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesülete (VOME) meglévő vagyonát az Országos Mentőszolgálat vette át, az említett egyesületek alkalmazottai pedig közalkalmazottakká váltak. Rövid idő múlva az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI), a Bányapénztár Betegszállító Szolgálat, a városi mentőszolgálatok mind beolvadtak az Országos Mentőszolgálatba. Ezzel lezárult a mentésügy történetének egy korszaka, és az eddig társadalmi szervezetek által végzett

munka a kormányintézkedés folytán közfeladattá vált. Azóta az OMSZ a társadalom számára oly fontos feladatait, elsősorban a mentőállomásoknak az egész országra kiterjedő széles hálózatán keresztül látja el.

A fenti kormányrendelettel kapcsolatos végrehajtási utasítás alapján „Az OMSZ központra, mentőállomásokra és elsősegélynyújtó helyekre tagozódik. A központ az orvosi és igazgatási vezetés központi szerve, a mentőállomások és elsősegélynyújtó helyek a mentőszolgálat és a betegszállítás végrehajtói... Az OMSZ élén a főigazgató áll, ő irányítja az OMSZ működését és képviseli az intézményt hatóságokkal, más hivatalokkal és harmadik személyekkel szemben...”

Az államosítás után minden mentőállomás maga mögött érezte az állam hatalmas segítő kezét, és ahogy erősödött a népgazdaságunk, úgy gyarapodott-gazdagodott a mentőállomás is mentőfelszerelésekkel.

A mentőállomány dolgozóinak egy csoportja 1978. augusztus 20-án (Balról jobbra: Orbán Gyula ápoló, Sági Ferenc gépkocsivezető, Dér András főápoló, Gurubi Gyula gépkocsivezető, Sziládi József műsz. vezető, Koha József gépkocsivezető, Horváth László ápoló, Molnár Sándor gépkocsivezető, Csehi János ápoló, Kórosi Tibor gépkocsivezető, Karli János gépkocsivezető)

Az állami irányítás alá került veszprémi mentők a megyei kórház területén kaptak elhelyezést. A tűzoltóság maradt a régi helyén a Szeglethy utcában 1953-ig, amikor is felépült a Dózsa György úton a jelenlegi laktanyájuk. Az üresen maradt épületüket átalakítás után, 1956. december 1-jén ismét a mentőállomás foglalta el. Itt működtek – egyre szűkösebb körülmények között – 1978-ig az új, Almádi úti épület elkészültéig.

Az 1978. augusztus 20-i Szent István-napi ünnepélyes megnyitásakor az avatóbeszédet Zsögöny Éva egészségügyi államtitkár mondta. Az Almádi úton felépült mentőbázis két épülettömbből áll: az Almádi úton lévő emeletes épület 615 m² hasznos alapterületű a gazdasági irodák, szociális helyiségek stb. céljára, míg a másik épület 771 m² hasznos alapterületű, mely gépkocsiszínek, raktárak, kazánház stb. céljára épült. A gépkocsik száma hat db: három gépkocsi napi 24 órában, három pedig csak nappal szolgál. Ekkor, 1978-ban kapták a rohamkocsit, mely magas szintű felszereltséggel siet a bajbajutottak segítségére. A korszerűsödő feltételek, a rohamkocsi működése lehetővé tették a betegellátási láncban való magas szintű részvételt, a sürgősségi orvoslás tudományának, az oxyologia elveinek magas szintű érvényesítését. Az orvostan-hallgatók oktatásában és az alapellátás orvosainak továbbképzésében a mentőállomás 1979 óta vesz részt.

Az Almádi úti mentőállomás központi épülete (1978)

Az 1991-ben létrejött „04 Alapítvány” orvosi eszközök és műszerek vásárlásával támogatja a betegellátás színvonalának emelését. Ugyancsak 1991 óta mentéstörténeti fordulópontot jelentett, hogy az országban elsőként Veszprémben a Gulyadombra települt az OMSZ MI-2 helikoptere.

Ez volt az első vidéki légimentő-állomás Magyarországon. 1996 júliusában pedig leszállópálya létesült a mentőhelikopter számára a megyei kórház parkjában az egykori sebészeti/urologiai épület helyén.

Az Országos Mentőszolgálat napjainkban folyó átszervezésének eredményeként létrejött a Közép-dunántúli Régió Mentőszervezet – amely Veszprém mellett Fejér és Komárom-Esztergom megyét is magában foglalja –, s a veszprémi mentőállomást tette központjává. A mentőállomás vezető főorvosai 1956 óta: 1. dr. Fehér Csaba, 2. dr. Niedermayer Ferenc, 3. dr. Héjjas József, 4. dr. Pfeiffer János, 5. dr. Czirner József.

Száz év nagy idő. Több emberöltő munkája kellett ahhoz, hogy a mai eredmények megszülethessenek. A cél, amelynek szolgálatában állnak, a legnemesebbek egyike, hisz a legnagyobb kincset, az életet mentik. Adózzunk hát ezen intézménynek mindenkor a legnagyobb tisztelettel és hálával.

JEGYZETEK

- ¹ *Felkai Tamás* (1987): Magyar neveléstörténet. In: Jubileumi emlékkönyv. 7. p.
- ² *Francsics Károly* (1973): Kis kamorámban gyertyát gyújték. 160. p.; Révai lexikon IV. k., 1912. 687. p.
- ³ VeML. Polgármesteri iratok. 814/1906.
- ⁴ *Veress D. Csaba* (1976): A balatoni csata. 345. p.
- ⁵ Veszprém város katonai parancsnokának 2. sz. parancsa. In: Veszprém megye a népi demokratikus forradalom idején, 1944-1948. 211. p.
- ⁶ VeML. Polgármesteri iratok. 1743/1945. ikt. sz. 228. d.
- ⁷ VeML. Polgármesteri iratok. 273/1947. tüo. és 14913/1947. sz. a.
- ⁸ *Libisch József* (1925-2007) nyugd. tüo. közlése.
- ⁹ VeML. Polgármesteri iratok. 371/16/1946.

Veszprém meteorológiai viszonyai 2007-ben

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

A 2007. ÉV AZ 1901 ÓTA RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ homogenizált, interpolált mérési adatsor alapján az elmúlt évszázad legmelegebb éve volt Magyarországon. Az éves középhőmérséklet országos átlagban $1,7^{\circ}\text{C}$ -kal volt magasabb az 1971–2000-es éghajlati átlagnál, Veszprémben $1,5^{\circ}\text{C}$ -kal haladta meg a sokévi átlagot. A csapadékviszonyok tekintetében 2007 nem volt rendkívüli, az év csapadékhozama országos átlagban a szokásos érték 108%-ának felelt meg, míg Veszprémben kevéssel a sokévi átlag alatt maradt (94%).

Az év során szinte minden évszak szolgált – elsősorban a hőmérsékletéhez köthető – időjárási szélsőségekkel. A 2006/2007-es tél az elmúlt évszázad legmelegebb tele volt, 2007 januárja a meteorológiai mérések kezdete¹ óta a legmelegebb január, középhőmérséklete Veszprémben $+4,9^{\circ}\text{C}$, ami $5,5^{\circ}\text{C}$ -kal haladta meg a sokévi átlagot. Rendkívülinek mondható, hogy ezen a télen – térségünkben – a minimum hőmérséklet nem csökkent mínusz 10°C (zord nap) alá. 2007-ben szokatlanul meleg volt a tavasz és a nyár is; ettől melegebb tavasz csak 1934-ben, míg nyár 2003-ban fordult elő. A legmelegebb napon, július 20-án $38,2^{\circ}\text{C}$ -ig emelkedett a hőmérséklet, ami helyi rekordnak bizonyult, hiszen ilyen magas értéket a mérések kezdete óta még nem jegyeztek fel. Különösen a július volt meleg, ekkor 15 alkalommal emelkedett a délutáni csúcshőmérséklet 30°C fölé, míg öt napon meghaladta a 35°C -ot. 2007. augusztusával zárult egy másik rekord is: 2006. szeptember és 2007. augusztus között, egy teljes éven keresztül megszakítás nélkül minden hónap középhőmérséklete magasabb volt a sokévi átlagnál, ami a több mint 100 éves meteorológiai adatsorban példa nélkül álló.

Csapadékviszonyait tekintve 2007-ben csak az április bizonyult rendkívülinek. Ez a hónap volt az elmúlt évszázad legszárazabb áprilisa: országos átlagban a szokásos csapadékhozam 5-6 százalékának megfelelő eső hullott. A nyári hónapokban ugyanakkor többször fordult elő nagymennyiségű lokális csapadék hullás, augusztusban a napi csapadékösszeg három alkalommal is meghaladta a 20 mm-t. Ebben a hónapban 14 csapadékos napon a szokásos mennyiség 174%-át regisztrálták. 2007-ben összesen 14 havazásos napról szólnak a feljegyzések, ugyanakkor az enyhe idő miatt összefüggő hótakaró nem tudott kialakulni. Ennek ellenére a néhány havas nap, az ónos eső és az esetenkénti viharos szél többször okozott kellemetlenségeket az útonlévőknek és a közútkezelőknek egyaránt.

* * *

A JANUÁR jóval melegebb volt a sokévi átlagnál. A hónapot országos átlagban jellemző 5,4°C-os pozitív hőmérsékleti anomália példa nélküli, ilyen enyhe januárt a hazai mérések kezdete óta még nem jegyezték fel. Veszprémben a havi középhőmérséklet +4,9°C-nak adódott, ami 5,5 fokkal haladta meg a sokévi átlagot. A hónap nagy részében a napi középhőmérsékletek 7-10 fokkal meghaladták az ilyenkor szokásos értékeket. Átlag alá mindössze három nap – 25., 26., 27-én – csökkent a középhőmérséklet. Több napon született országos (nappali illetve éjszakai) melegrekord. A hónap legmelegebb napján, 13-án országosan és Veszprémben is megdőlt a hőmérsékleti csúc, ekkor 14,5°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. A délutáni csúchőmérsékletek 14 alkalommal haladták meg a 10 fokot. A legenyhébb éjszaka a 18-áról 19-ére virradó volt, ekkor mindössze 8 fokig csökkent a hőmérséklet; míg a leghidegebbet 27-én hajnalban jegyeztük fel, ekkor -7,8°C-ot mutatott a hőmérő. Fagyos nap (min. $\leq 0^\circ\text{C}$) nyolc alkalommal, téli nap (max. $\leq 0^\circ\text{C}$) 2 alkalommal fordult elő.

A hónap csapadékhozama országosan átlag körül alakult, de a csapadékhullás területi eloszlása nem volt egyenletes. Veszprém térségének csapadékmennyisége kevéssel a sokévi átlag alatt maradt. A hónap jellemző csapadéka az eső volt; havazás, hószállingózás csak a hónap vége felé fordult elő, és a lehullott hó szinte azonnal el is olvadt. Január közepén heves szélviharok söpörtek végig egész Európán, így térségünk fölött is. A viharok erejére jellemző volt, hogy a széllelőkeések erőssége többfelé elérte, illetve meghaladta a 120 km/órás értéket. Az első viharos nap 12-e, amikor *„Megyészerte fákat döntött ki és vezetékeket rongált meg ... az egész nap tartó viharos szél. A legsúlyosabb kár Cseszneknél történt, ahol egy kettétört fa átszakított egy vezetéket és egy parkoló autóra zuhant.”* – tudjuk meg a Napló január 13-ai, szombati számából. A cseszneki baleset során személyi sérülés nem történt, és a vihar napján több mint harminc helyszínre kellett a tűzoltóknak kivonulni a megyében. Veszprémben órákon át 80 km/óra fölötti széllelőkeéseket mértek, és a legerősebbek meghaladták a 100 km/órás értéket.

A viharzóna következő hulláma (Kyrill² viharciklon) 18-19-én vonult át az országon, jövetelét napokkal előre jelezték: és ahogyan az egész országban, megyénkben is készültségre helyezték a katasztrófavédelmet. A médiákon keresztül különböző esetekre hasznos tanácsokkal látták el a lakosságot attól függően, hogy hol ér benünket a vihar, mi a helyes és biztonságos tevékenység. Szerencsére, térségünket elkerülte a legkeményebb viharzóna. *„Míg Nyugat-Európa több országában óránként 150-160 kilométeres szélsőséget mértek tegnap, addig Magyarországon a legerősebb széllelőkeések óránként csak 108-110 kilométeres sebességet értek el a Balaton, illetve a Bakony térségében. A nagyobb vihar ugyan már végigvonult az országon, ám az Országos Meteorológiai Szolgálat még péntek este is figyelmeztetett, hogy a közép-dunántúli régióban helyenként előfordulhatnak óránkénti 60-80 kilométeres sebességű széllelőkeések. A megyében inkább a reggeli órákban vonultak a*

tűzoltók fakidülés miatt: Balatonfüreden a gyalogosforgalmat akadályozta egy járdára dőlt fa, Csopakon száraz fák szakították le a villanyvezetéket. Hegymagason és Pápán fenyőfák ,támadtak' az épületekre, de komolyabb kár nem keletkezett” – tájékoztatta a Naplót 20-án Wiborny József hadnagy, a Veszprém Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság sajtóügyelete.

A Kyrill viharciklon 18-ai pusztítása után alig tért magához a kontinens, január 29-én egy újabb erős ciklon (Olli³) helyeződött a Közép-európai térség fölé. Magyarországon százmilliós nagyságrendű anyagi kárt és több sérülést is okozott a sok helyen 90-100 km/órát elérő vagy esetenként meghaladó széllelkésekkel járó vihar. *„Három fát is kidöntött tegnap a néhol viharos erejű szél. Dudar és Csetény között az országútra dőlt egy tetemes példány, ám a forgalmat nem sokáig tartotta fel, ugyanis a tűzoltók rövid idővel a bejelentés után a helyszínen voltak. Pécselyen magánterületre dőltek a fák, személyi sérülés egyik esetben sem történt. Tegnap délután a veszprémi Kossuth utca 1. szám alatti ház bádagozását tépte fel a szél, ám a tűzoltók segítségével köszönhetően alig fél óra alatt megoldódott a probléma.”* – tudósít a Napló-Online január 30-án. Január 29-én Veszprémben a szél erőssége közel 10 órán át haladta meg a viharos fokozatot (15 m/sec); a legerősebb széllelkések pedig meghaladták a 26 m/sec-os (94 km/órás) értéket. A hónap során előfordult 14 viharos napnak, illetve a két viharciklonnak köszönhetően a havi átlagos szélsébség 4,4 m/sec-nak adódott, ami jóval meghaladja az ilyenkor szokásos értéket.

FEBRUÁR is, folytatva az immár fél éve tartó tendenciát, országos átlagban 3,9°C-kal, Veszprémben több mint 4°C-kal volt melegebb, mint a sokévi átlag. A hónap során csak egy nap (25.-e) napi középhőmérséklete maradt átlag alatt, míg február nagy részében az átlagot 1-6 fokkal meghaladó napi középhőmérsékleteket mértek. A hónap során 10 fagyos nap volt, téli nap viszont egyszer sem fordult elő. Február kevésbé volt „szélsőséges” mint az előző hónap, nem dőltek országos és helyi rekordok. A maximum hőmérséklet 14-én kevéssel meghaladta a +12 fokot, míg a minimum hőmérséklet 18-án a -3°C közelébe süllyedt.

Február megszakítva a fél éve tartó, szokásosnál szárazabb hónapok sorát, csapadékosabb volt, mint a sokévi átlag. A hónap jellemző csapadéka az eső volt, havazás csak egy napon (26-án) fordul elő, de a lehullott hó rövid időn belül elolvadt. Térségünkben *„A hétfő hajnali ónos eső, majd az azt követő lehülés és hóesés sok autósnek okozott kellemetlen perceket...”* – olvashatjuk a Napló február 27-i számában. *„A tegnap reggeli, délelőtti síkosság több helyen is lassította a forgalmat. A 8-as számú főúton közlekedőknek mintegy két órán át kellett várni, hogy felszabadítsák az utat egy megcsúszott kamiontól. A jeges úton irányíthatatlanná vált teherautó okozott gondot a 83-as számú főútvonal bakonyjákói szakaszán is. A Veszprémet Tapolcával összekötő út nemesvámosi szakaszán egy személygépkocsi az árokban landolt, egy teherautó pedig saját erejéből nem volt képes felmenni az emelkedőre a rendkívül csúszós út miatt. A Veszprémet Győrrel összekötő 82-es főúton Eplény és Olaszfalu között, illetve a zirc-kardosréti szakaszon leállt a forgalom egy időre a*

csúszós úton elakadt autók miatt. Szerencsére itt sem történt személyi sérülés.” – olvasható a tudósítás további részében.

Február első napjaiban folytatódott a viharos időjárás, 1-jén a szellőkések meghaladták a 100 km/órás értéket. *„Országszerte ismét nagy károkat okozott a viharos erejű szél, Veszprém megye viszonylag szerencsésen megúsza ezúttal is.”* – írja a Napló február 2-án. *„A viharos erejű szél az ország vasúti közlekedésében napközben több helyen okozott fennakadásokat, megsérültek a vezetékek... Vezetékszakadás miatt Hajmáskér és Pétfürdő között dízelmozdonyok továbbították a vonatokat... Este kilenc órától a felső vezeték végleges helyreállítása miatt két eseti személyvonat helyett autóbuszok szállították az utasokat.”* – közölte a MÁV szóvivője. *„A közúti közlekedésben kisebb baleseteket okozott az erős szél: Veszprém és Gyulafirátót között a 82-es főúton, illetve a 8-as főúton Öskü és Hajmáskér között egy-egy teherautó rakomány nélküli pótkocsiját kapta fel. A 82-es út Veszprém-Győr közötti szakaszát a rendőrség Gyulafirátótnál lezárta és elterelték a forgalmat... Veszprém megyében személyi sérülést nem okozott a vihar.”* – olvasható a cikkben.

Káosz a közlekedésben címmel folytatódik a tudósítás (3. oldal), amiből megtudjuk, hogy *„Megyénkben hat helyszínre vonultak fakidőléshez a tűzoltók, szintén hat esetben tetőt is szaggatott a vihar. Várpalotán, illetve Veszprémben két nagy reklámtáblát borított fel a szél, egy szentkirályszabadjai ház tetején pedig kémény omlott le, ezt daruval távolították el. Borszörcsöknel a 8-as főútra dőlt egy fa, itt fél pályán, torlódva haladt a forgalom. A Lovassy gimnázium melletti 28 méter magas kémény is kilengett, ezért biztonsági okokból... Katanics Sándor igazgató az ötödik tanóra után tanítási szünetet rendelt el... Viharos időben rájár a rúd a jutaspusztaiakra is, az elektromos távvezetékek távtartóinak hiánya miatti rövidzárlattól rendszeres áramszünettel kell szembesülniük.”* Február folyamán 9 viharos nap fordult elő, az átlagos szélesség pedig 3,5 m/sec-nak adódott.

MÁRCIUS sem törte meg a múlt év szeptembere óta tartó tendenciát: országos átlagban mintegy 3 fokkal, Veszprémben valamivel több, mint 2 fokkal volt melegebb, mint az ilyenkor szokásos. Fagyos nap 4 alkalommal fordult elő, a délutáni csúcshőmérsékletek több esetben is meghaladták a 15 fokot. *„Az idei enyhe télen a közútjaink sem használódtak el annyira, mint máskor.”* – tudjuk meg a Napló március 6-i számából. *„Az idén a korábbi évekhez képest kevesebb pénzt használnak majd fel, mert az már látszik, hogy jóval kisebb a kár - közölte a Naplóval Kovács Zoltán, a polgármesteri hivatal útkezelői és közmű-üzemeltetői csoportjának vezetője.”* A Balatoni hajózási társaság és az utasok is jól jártak az enyhe téllal, hiszen a kompok nem kényszerültek pihenőre, az utasok pedig kerülőre. Az enyhe tél egyik nagy előnye a fűtéssel való takarékoskodás volt, a szolgáltatók az átlagos fogyasztás 20-40%-os csökkenését jegyezték fel.

„A meteorológusok még soha nem jegyezték fel ilyen magas téli átlaghőmérsékleteket, mint ezen a télen.” – írja a Napló, szintén március 6-án. *„A mezőgazdászok szerint az ősszel elvetett növények egy hónappal fejlettebbek, mint más években... Az utóbbi napokban lehullott csapadék kedvez a magvak kelésének és nagyon jól tett a*

sárguló repcének... A Balaton-felvidéken virágoznak a mandulafák, és már nem csak a bátrabbak, hanem azok a fajták is, melyek később szokták kibontani szirmaikat. A kertekben kihajtottak a rózsafák, nőnek a korai virágzású hagymás növények. A gyümölcsfák, az orgonák rügvei erőteljesen duzzadnak. Bárki bármit mond, ez már az igazi tavasz.” – jegyzi meg a megyei lap újságírója.

Március országosan csapadékosabb volt a sokévi átlagnál, térségünkben mintegy 50%-kal haladta meg az ilyenkor szokásos értéket. A hónap jellemző csapadéka az eső volt, de elszórtan havazást, havas esőt is regisztráltak. „*Borult időt, hideget, esőt és kevés havat hozott József tegnap... A Bakonyban, Zirc környékén és a megye több pontján tegnap kevés hó is esett a sok eső mellett.*” – tudósít az eseményről a Napló március 20-án. A lehullott csapadék mennyisége sokfelé megközelítette, illetve meghaladta a 20 mm-t. 23-án egy újabb csapadékszóna vonult el térségünk fölött, amiből ismét 15-20 mm-nyi eső esett. Március mérsékelt szeles hónapnak bizonyult. Az átlagos szélsősebesség 3,6 m/sec-nak adódott, a viharos napok száma 8, a relatív nedvesség havi átlaga 62%. A csapadékos március jót tett az őszi vetéseknek, a gazdák a földeken ütemesen haladtak az időszerű mezőgazdasági munkákkal.

ÁPRILIS szintén melegebb volt a sokévi átlagnál, országosan 2,4°C-kal, térségünkben 3,0 fokkal volt magasabb a hónap középhőmérséklete. A meleg, napos idő kedvezett a gyümölcsök fejlődésének, ezért okozott nagy kárt az ország keleti felében az április végi néhány fagyos éjszaka. Térségünkben 0 fok alatti hőmérsékletekről nem érkezett jelentés. A leghűvösebb napokon 3 fok közelébe csökkent a minimum hőmérséklet, míg a délutáni maximumok 11 alkalommal haladták meg a 20 fokot, és a legmelegebb napokon megközelítették (a város belső területein meghaladták) a 25 fokot. Április mérsékelt szeles volt, az átlagos szélsősebesség 2,9 m/sec, a szellőkések 3 napon érték el a viharos fokozatot.

Áprilisban térségünket messze elkerülték az időjárási frontok, zömmel az anticiklonális leszálló (szárító) légmozgások voltak a jellemzőek. A napos órák száma többfelé az átlag kétszeresét is meghaladta. A lehullott csapadék mennyisége 3 mm alatt maradt, ami az ilyenkor szokásos mennyiség 5-6%-a. A hónap eleji két csapadékos napot (3., 4.) követően csaknem egy hónapig (28 napig) semmi csapadék nem hullott térségünkben. „*Szomjazik a föld; Mintegy százötven-kétszáz milliméter csapadék hiányzik már*” – tudósít a Napló április 25-én. „*A tél enyhe volt és csapadékszegény, az őszi elvetésétől csupán márciusban hullott számottevő eső. Ez lassan már gondot okoz az őszi kalászosoknak és a repcének, hiszen ezeknek a növényeknek éppen most, a virágzás és a kalásznevelés idején lenne fontos, hogy esőhöz juszanak. A tavasszal földbe került magvak is hiányosan kelnek, s nem is nagyon számítanak a gazdák arra, hogy a most elvetett vagy a következő napokban vetendő napraforgó és kukorica egyenletesen fog fejlődni. A csapadékhiány miatt a növényvédelmi munkák egy részének hatásossága is megkérdőjelezhető. Ha a következő napokban sem esik az eső és megérkezik a kánikulai meleg, akkor a növényi kultúrák jelentős része gyenge termést hoz, a gazdák tetemes kárra számíthatnak.*” – nyi-

latkozta a Naplónak *Radovits Tibor*, a Veszprém Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal főigazgatója.

MÁJUS, immár nyolcadik hónapként a sorban, szintén melegebb volt a sokévi átlagnál, országosan és térségünkben is mintegy 2,0°C-kal. A hónap az átlagosnál hűvösebb idővel vette kezdetét: 2-án reggel megdőlt az adott napra vonatkozó hidegrekord. A hivatalos mérés szerint Veszprémben +0,9°C-ra csökkent a hőmérséklet, de többfelé alakult ki fagy, ami országszerte több milliárd forintos kárt okozott. A hónap közepén és végén a szokásosnál 5-6 fokkal melegebb időszakok következtek; a délutáni hőmérsékletek többször megközelítették, 25-én meg is haladták a 30 fokot. Nyári napot (amikor a maximum hőmérséklet $\geq 25^\circ\text{C}$) 10 alkalommal, hőségnapot pedig (amikor a nappali felmelegedés eléri, vagy meghaladja a 30°C -ot) egy alkalommal regisztráltak.

Május csapadékösszege országos átlagban mintegy 23%-kal, térségünkben 25%-kal meghaladta a szokásos értéket. A csapadékeloszlás nem volt egyenletes, voltak olyan vidékek, ahol a szokásos mennyiségnek 60-70%-a hullott le. A hónap jellemző csapadéka az eső volt, de többfelé okozott károkat a heves viharokkal kísért jégeső. Május 15-én *„Kora délután szinte éjszakai sötétségbe burkolózott a megye déli része, nagy esővel, széllel hidegfront vonult keresztül megyénken. Szerencsére a vihar nagy károkat nem okozott, attól függetlenül, hogy Balatonfüred és Tihany térségében kisebb dionyi jég is esett. Badacsony és Ajka térségében egy-egy fa dőlt ki, de ez személyi sérülést nem okozott. A veszprémi útgyűrű almádi kereszteződésében az eső kezdetén egy motorkerékpáros a poros, de még nem teljesen vizes úton megcsúszott, elesett. A kezét törte. Almádiban hasonló eset történt, ott a motoros könnyű sérüléseket szenvedett.”* – tudósít a Napló 16-án. *„A kedd délutáni jégverés nem kerülte el a fűlsziget [Tihany] déli részén található szőlőültetvényeket. A kár mértéke ma még pontosan nem becsülhető meg. A különböző sajtótermékekben eltérő adatok jelentek meg a kár mértékéről. Voltak olyan vélemények is, melyek szerint nyolcvan százalékban vagy még annál is jobban károsodtak a település határában a szőlők. Salánki Sándor borász szerint nem ilyen jelentős a kár. Azt tapasztalta, hogy főként a Csúcs-hegyen és a Cser-hegyen, tehát a fűlsziget déli részén hullott jégeső. Szerencsére azonban nem volt számottevő az égi áldás, és a korai kitavasodás miatt a szőlők is fejlettebbek a szokásosnál.”* – olvasható a Naplóban május 18-án.

JÚNIUS sem szakította meg az átlagosnál melegebb hónapok sorát, 2006 szeptemberé óta ez volt a 10. olyan hónap, amelynek középhőmérséklete magasabb volt a sokévi átlagnál, országosan mintegy 3,0°C-kal. A hónap során csak két nap (27-28.) középhőmérséklete maradt átlag alatt, míg a hónap nagy részében az átlagnál 2-6 fokkal magasabb napi középhőmérsékleteket regisztráltak. 18-ától másodfokú hőségriadót⁴ rendeltek el, majd június 21-én 33,8°C-kal megdőlt az e napra vonatkozó helyi melegrekord. (A város belső területein ekkor kevéssel 35°C fölé emelkedett a hőmérséklet.) *„A hőség dacára egyelőre nem emelkedett látványosan a riasztások száma, bár tegnap már a szokásosnál több beteget kellett a mentőszolgálatnak ellátni keringési problémák miatt”* – nyilatkozta a veszprémi mentőállomás vezető-

je a Napló június 19-iki számában. A forró napok alatt két autóval rendszeresen locsolták a megyeszékhely útjait. A tűzoltóság járműve a fő közlekedési utakat locsolta a kora reggeli óráktól, míg a Veszprémi Közüzemi Zrt. egy kisebb, úgyszólván locsoló-adapterrel ellátott autóval hűtötte a belvárost. Júniusban 19 nap volt nyári nap, és 3 alkalommal emelkedett a hőmérséklet 30°C fölé (hőség nap).

Június csapadékszegényebb volt az átlagosnál. Országos átlagban a havi csapadékmennyiségnek 70%-a, térségünkben mintegy 60%-a hullott le; ugyanakkor a csapadékeloszlás nem volt egyenletes. A hónap jellemző csapadéka az eső volt, de komoly károkat okozó jégesők is előfordultak. *„Jégverés volt, de nem pusztította el a gyufafej nagyságú bogycskákat”* – olvashatjuk a Naplóban június 6-án. Egészen pontosan Alsóörs és Felsőörs között esett a jég a hét első napján. 7-én, kedden este egy hatalmas vihar tombolt térségünk fölött, fákat tört ki, vízzel öntötte el a pincéket. *„A tűzoltóság 20 esetben vonult ki megyénk útjaira, ahol fák törtek ki és fordultak a járművek elé keresztbe, ágak hullottak házakra, villanyvezetékekre, akadályozva a zavartalan áramszolgáltatást, veszélyeztetve az épületek épségét”* – nyilatkozta a Naplónak a katasztrófavédelem megyei ügyeletes. Több családi és társasház pincéjéből kellett kiszivattyúzni a felgyülemlett vizet. Komolyabb kár térségünket nem érte, és szerencsére, jég sem esett. Június 21-én egy heves vihar vonult végig az ország északi részén, amely részben térségünket is érintette. A szélhőkészek az esti órákban meghaladták a 80 km/órás értéket. A hónap egyébként mérsékelt szélnek bizonyult, összesen 5 alkalommal haladta meg a szélereő a viharos fokozatot. Az átlagos szélesség értéke 2,6 m/sec-nak adódott.

JÚLIUS is melegebb volt az átlagosnál, országosan 2,5°C-kal, térségünkben mintegy 2,0°C-kal. A szokásosnál melegebb havi középhőmérséklet túlnyomórészt a hónap második harmadában tapasztalt hóhullámnak volt köszönhető, amely alatt 15-e és 24-e között harmadfokú⁵ hőséghatár volt érvényben az ország területén. Ebben az időszakban több napon át megdőlt az adott napra vonatkozó maximum hőmérsékleti rekord. Térségünkben tíz napon át emelkedett a napi középhőmérséklet 25 fok, ezen belül hét alkalommal 27 fok, és három alkalommal 30°C fölé. Július 20-án megdőlt az országos és a helyi melegrekord is, az előbbi 41,9°C volt, amelyet Kiskunhalason regisztráltak. Veszprémben ugyanezen a napon a repülőtéri meteorológiai állomás (OMSZ) hőmérője 38,2°C-ot mutatott, míg a város belső területein a csúcshőmérséklet meghaladta a 40 fokot (Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete: 40,3°C). *„A mentők megerősítették a szolgálatot, amire szükség is volt, némileg nőtt a riasztások száma. Csak hétfőn öt-hat, hőség okozta rosszuléthez riasztották a mentőket a megyében.”* – nyilatkozta dr. Czirner József, a regionális mentőszolgálat vezető főorvosa a Naplónak július 17-én. A hőséghatár miatt ásványvizet osztott a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság, és a Vöröskereszttel együttműködve lehetőség volt utcai vérnyomás-ellenőrzésre is.

„A nemzeti park élővilága és az állatkert lakói jól bírják a hőséget. A különleges időjárás alkalmas arra, hogy a szakemberek tapasztalatot gyűjtsenek.” – írja a Napló július 18-án. *„A Kittenberger Kálmán Vadas- és Növénypark lakói bírják a*

hőséget, bár ... az állatok visszahúzódnak az árnyékba, alvással vészelik át a nagy meleget. Azok a fajok, amelyek rosszabbul tűrik a hőséget, vízzel hűthetik magukat, kivéve az egyik kamcsatkai medvét, amelyik nem hajlandó a medencébe menni, ezért őt gondozója naponta többször lelocsolja. Azt viszont nagyon élvezi. A Balatoni Nemzeti Park növényvilágának nem szokatlan ez az időjárás, alkalmazkodtak az itteni klímához. Az állatok táplálékot találnak, vizet is, nagyban folyik a fiókanevelés. A kételtűek többsége már kifejlődött, nekik sem létfontosságú a vízben maradniuk. A vizes élőhelyek kiszáradnak, de ezekben csak tavasszal és ősszel kell, hogy víz legyen. A források kevesebb vizet adnak és átmenetileg ki is apadhatnak, de ez sem szokatlan jelenség.” – tudjuk meg a megyei napilap tudósításából.

„Strandokon, piacokon, buszmegállóknban, lakásokban lettek elsősorban rosszul a hőség miatt az elmúlt napokban a megyében. A tartós meleg megviseli a fiatalabb szervezeteket is.” – olvashatjuk a Napló Élet csak árnyékban című írásában július 20-án. *„Húsz százalékkal több riasztásunk van, a hőség miatt sok a belgyógyászati panasz. Gyakoriak a görcsök, a meleg okozta fejfájás, hányinger, illetve agyduzzanat. Kevesebb a közlekedési baleset, viszont főleg a strandokon számos rosszuléthez, ájuláshoz kell kivonulnunk”* – nyilatkozta a regionális mentőszolgálat főorvosa. A hőségiriadó miatt a mentők kiemelt szolgálatot teljesítettek nemcsak a Balatonparton, hanem az egész megyében. Valamennyi mentőállomás körzetében az állomány mellett egy-egy készenléti egység is várta a riasztásokat. A szokatlan meleg nem csak az időseket és a krónikus betegeket viselte meg, többször fiatalok lettek rosszul.

Veszprémben is megsokszorozódott a mentők munkája a kánikulai napokban, súlyosabb eset nem történt, legtöbbször strandon vagy buszmegállóban elájuló emberhez hívták őket, tudjuk meg a Veszprémi 7 Nap július 20-ai tudósításából. A Séd-Park Kertészeti Kft. munkatársai két tartályos gépkocsival naponta 52 virágágyást locsoltak szerte a városban. *„Dedreczyeni János polgármester kérésére a Veszprémi Közülemi Zrt. már egy hónapja locsolja a belvárost. Pordány István városgazdálkodási igazgató szerint a téli hóeltakarításkor használatos autóval reggel 4-8-ig és 16-20 óra között hűtik elsősorban a Kossuth utcát és az Óváros teret, s egy nap alatt 15-20 köbméter vizet használnak. Az utak locsolásában a városi tűzoltóság is segít. A nagy vízszállítóval 5.30-kor, majd 11, 15 és 19 órakor tesznek egy kört, általában a belső körgyűrűn, a lakótelepeken, a belvárosi főutakon és a kórház belső udvarán is. Csütörtöktől Csátáron is biztosított az éltető víz: a keresztnél elhelyezett három köbméteres ivóvíz-tartályból csillapíthatja szomját a kiskerttulajdonos és a kiránduló is.”* – tudósít a városi hetilap.

Júliusban országos átlagban a szokásos mennyiség alig 60%-ának megfelelő csapadék hullott, az országon belül azonban jelentősek voltak a csapadékhozambeli eltérések. A térségünkben leesett eső a sokévi átlag 50%-át sem érte el. A kánikulai időszakban még rövid ideig tartó hűsítő zápor sem fordult elő. Az év első felének rendkívül magas hőmérsékletei és az átlag alatti csapadékmennyiség következtében a hónap végére aszályhelyzet alakult ki az ország nagy részén. *„Négy milliárd forin-*

tosra becsülik a megyében az aszálykárt.” – tudósít a Napló július 25-én. „Gyakorlatilag befejeződött a megyében az aratás, csak néhány kisebb zabtábla megmunkálása van hátra a bakonyi területeken. A termésátlagok alacsonyok és már súlyos károkat vetít előre az aszály.” – hangzott el a Veszprém Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal értekezletén. „A falvakban azt mondják, furulyázik a kukorica akkor, amikor a szárazságtól összepöndörödnek a levelei. Ezt az állapotot többnyire már nagyobb mennyiségű, áztató csapadék sem tudja meg nem történni tenni, főleg, ha a levelek nemcsak pöndörödnek, de ki is száradnak. Nemcsak az a gond, hogy régóta nem volt számottevő csapadék, de ezt még meg is fejelte az afrikai forróság.” A júliusi kánikulának a hónap végén egy hidegfront vetett véget, ami mögött jóval az évszagnál hűvösebb levegő áramlott a Kárpát-medencébe. 31-én hajnalra megdőlt az adott napra vonatkozó országos és helyi hidegrekord. Szeles hónap volt a július is, a szellőkések 11 alkalommal haladták meg a viharos fokozatot. Az átlagos szélsősebesség 4,1 m/sec volt.

AUGUSZTUS is melegebb volt az átlagnál, országosan mintegy 1,9°C-kal. Térségünkben 0,5°C-kal haladta meg a sokévi átlagot. Ezzel 2006 szeptembere óta megszakítás nélkül egy éven keresztül minden hónap átlaghőmérséklete magasabb volt a szokásosnál, ami a több mint száz éves meteorológiai adatsorban példa nélkül álló. Az átlag feletti havi középhőmérséklet a hónap kétharmadában tapasztalható, melegebb időszakoknak volt köszönhető. A délutáni csúcshőmérséklet 21 alkalommal emelkedett 25 fok fölé (nyári nap), és öt alkalommal a 30,0°C-ot is meghaladta. Augusztus országos átlagban 23%-kal csapadékosabb volt a szokásosnál, ugyanakkor egyes térségek között nagy volt a havi csapadékhozam eltérése. Voltak olyan területek, ahol a szokásos csapadékmennyiség háromszorosát regisztrálták (a hónap legnagyobb csapadékösszegét, 224 mm-t, Tapolcáról jelentették); Veszprémben a szokásos mennyiség közel duplája hullott. A hónap folyamán többször fordult elő nagy mennyiségű csapadékhullás, 11-én, 20-án és 29-én a lehullott mennyiség meghaladta a 20 mm-t. Különösen heves zivatarzóna vonult át térségünkön augusztus 20-án: „Az eső és a jégverés alaposan keresztülhúzta az ünneplők számításait. A megye több pontján fedett helyre kellett vinni az eredetileg szabad térre tervezett programokat.” – írja a megyei lap augusztus 21-én.

„A megyeszékhelyet délután érte el a vihar, a jégesővel tarkított felhőszakadás miatt a Laczkó Dezső Múzeum elé tervezett néptáncbemutatót és a határon túli hagyományörző csoportok műsorát is az intézmény előcsarnokába költöztették át a szervezők. A hirtelen jött esőzés miatt a megye több pontján szivattyúzták a vizet a tűzoltók, Veszprémben időlegesen két utcát le is kellett zárni a magas esővíz miatt.” Hétfőn összesen 31 riasztás futott be a tűzoltóságok ügyeleteire. Ebből döntő többségében vízszivattyúzásra kellett az egységeknek kivonulni, mivel sok pincét öntött el a hirtelen lezúdult csapadék, elsősorban Badacsonytomaj és Balatonfüzfő térségében. „De a megyeszékhelyen is akadt elég gond emiatt. A Komakút téren például olyan magas volt a vízszint, hogy több jármű leállt, úgy kellett őket a lánglovagoknak kitolniuk a kisebb tóból. Egy időre lezárták a rendőrök a Mártírok útját, ahol az

előző héten felbontották az utat, csakhogy az eső miatt nem lehetett látni, hogy hol süllyedt meg a talaj, amibe belehajtottak az autósok. Szerencsére komolyabb probléma nem történt ezen a szakaszon. A vihar által kidöntött fák megyszerte okoztak kisebb-nagyobb gondokat, de a tűzoltók igyekeztek minden akadályt időben elhárítani.” – tudósít a Napló a hétfői eseményekről augusztus 22-én, szerdán. A hónap mérsékelt szesznek bizonyult, a szélerősség mindössze négy napon haladta meg a viharos fokozatot, az átlagos szélsébség értéke: 2,4 m/sec.

SZEPTEMBER hűvösebb volt a sokévi átlagnál, országosan mintegy 2, Veszprém-ben 2,6°C-kal volt hűvösebb, mint az ilyenkor szokásos érték. Ezzel megszakadt a több mint száz éves meteorológiai adatsorban példa nélkül álló sorozat: 2006. szeptember és 2007. augusztus között egy teljes éven keresztül megszakítás nélkül minden hónap középhőmérséklete meghaladta a normál értéket. Nyári nap térségünkben egyszer sem fordult elő, és a 20 fokot is csak tíz alkalommal haladta meg a délutáni csúcsérték. A hónap elején megdőlt az országos hidegrekord, térségünkben is 7,5°C-ig csökkent a hőmérséklet. A hónap második felében is egymást követték a hűvös hajnalok, 20-án 4,7°C-ig süllyedt a hőmérő higanyszála, de a környező völgyekben ettől hűvösebb értékek is előfordulhattak. A Napló szeptember 12-i számában arról olvashatunk, hogy *„Két-három éve rossz idők járnak a fecskékre: többnyire az időjárás és néha a felelőtlen emberi beavatkozások tizedelik őket. Most a hideg miatti éhínség végzett sokukkal. A hideg idő miatti pusztulás országos jelenség, megyénkben elsősorban azokat a madárcsoportokat érintette, amelyek itt gyülekeztek a vonulás előtt vagy közben.*” - nyilatkozta a megyei lapnak dr. Nagy Lajos, a Nemzetiipark-igazgatóság zoológusa. Szeptember országos átlagban mintegy 70%-kal csapadékosabb volt a szokásosnál, térségünkben 25%-kal több csapadék hullott, mint a hónapra jellemző érték. A csapadékforma zömmel eső volt, de térségünkben néhány kisebb zivatar is előfordult. Az átlagos szélsébség értéke 3,4 m/sec-nak adódott, a szélerősség 7 napon érte el a viharos fokozatot.

OKTÓBER is hűvösebb volt a megszokottnál, középhőmérséklete országos átlagban 0,7°C-kal, Veszprém térségében 0,8°C-kal maradt el a sokévi értéktől. A hónap második felében 4 alkalommal csökkent a hőmérséklet 0 fok alá (fagyos nap), és ugyancsak négy alkalommal (a hónap első napjaiban) haladta meg a maximum hőmérséklet a 20 fokot. Ez a hónap is csapadékosabb volt az átlagosnál, országosan a havi csapadékhozamnak közel a másfél-szerese hullott le; ugyanakkor jelentős volt a területi eltérés. Térségünkben mintegy 30%-kal múlta felül az ilyenkor szokásos értéket. Október a kevésbé szeles hónapok közé tartozott, a szél erőssége csak 3 alkalommal haladta meg a viharos fokozatot, az átlagos szélsébség értéke: 2,4 m/sec. *„Dr. Radovits Tibor, a Veszprém Megyei Szakigazgatási Hivatal főigazgatója szerint is ideális az idő a mezőgazdászoknak. Ki is használják ezt, a napraforgót és a burgonyát szinte teljesen betakarították, a szüret a legvége felé jár. A repcét elvetették, most a gabonaféléken a sor és a szántáson.*” – írja a Napló október 9-én.

NOVEMBER középhőmérséklete országos átlagban és térségünkben is 0,5°C-kal hidegebb volt a megszokottnál. A minimum hőmérséklet 17 alkalommal csökkent 0

fok alá (fagyos nap), és két alkalommal – 16-án és 17-én – a maximum hőmérsékletek is fagypont alatt maradtak. A hónap második felében alakultak ki a szélsőségsébb értékek; 23-án délután 14,6°C-ig emelkedett a hőmérséklet, 29-én reggel pedig -8,2°C-ot mutatott a hőmérő. November csapadékhozama országosan az átlag körül alakult, ugyanakkor országon belül jelentős eltéréseket regisztráltak. Térségünkben a lehullott mennyiség nem érte el a sokévi átlag 70%-át. November 11-én beköszöntött a tél, leesett az első hó. „Megyénk nyugati részeitől eltekintve mindenhol látszott egy kis fehérség, bár az utak jórészt feketék maradtak. A tegnapi hó inkább jelzés a közlekedőknek, hiszen információink szerint kifejezetten a csapadékkal összefüggésbe hozható közlekedési fennakadás, baleset nem történt megyénk útjain.” – tudósít a Napló november 12-én.

November 15-én, csütörtökön reggel viharos szél kíséretében újabb havazás kezdődött a megyében. Az újabb télies időjárás közlekedési káoszt eredményezett a Bakonyban. „Országszerte több mint ötven riasztás érkezett, a legtöbb Veszprém megyéből, ahol például Bakonybélben négy autóbusz és három kamion is keresztbe fordult a sikos úton. Zirc és Bakonyszentkirály között egy kamion pótkocsija borult árokba, amit a tűzoltóknak hatórás munkával sikerült kiemelniük.” – nyilatkozta az MTI-nek Dobson Tibor, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság szóvivője. „Megyénkben tegnap egész nap esett a dara, majd később a hőmérséklet csökkenésével havazás váltotta fel azt. Így a latyakos útfelületre ráfagyott hó jégpáncélba vonta a fő közlekedési utakat is hosszabb szakaszokon. Sajnos az utak állapota a folyamatos tisztítás, sózás ellenére váratlan, kivédhetetlen, balesetveszélyes közlekedési helyzeteket idéz elő, még településen belül is.” – olvashatjuk a Napló november 16-i számában.

„A közútkezelő munkagépei a kora esti órákban már mind kint dolgoztak az utakon. Veszprém térségében erősen havazott. A Bakonyban (Pápán például) helyenként 10-15 centiméteres hó esett este hat óráig, de Ajka térségében is hóakadályok voltak. Tapolcán enyhébb volt a havazás. A 8-as főközlekedési úton Városlőd térségében és a 82-es úton Zirc és Bakonyszentkirály között kamionok csúsztak össze, s itt le kellett időszakosan zárni az utat. Tragikus halálos baleset is történt a rossz útviszonyok miatt. Nemesvámos határában késő délután egy Wartburg kistehergépkocsi becsúszott egy teherautó alá. A balesetben a furgon két utasa szörnyethalt.” – tudósít a megyei napilap. A rendőrség és a közútfelügyelet felhívta a járművezetők figyelmét arra, hogy ne induljanak útnak gépjárművel. A közútkezelő péntek reggeli tájékoztatása szerint az éjszakai órákban is előfordultak balesetek. A 82-es főúton kamion fordult keresztbe, ennek mentése hajnali három órakor fejeződött be. Ajka és Pula között is kamion állta el a forgalmat. A péntek reggeli információk szerint a 82-es főút megyehatár közeli szakaszánál hóátfúvás nehezíti a közlekedést, a 8-as főút pedig Várpalota és Pétfürdő között a lefagyások miatt balesetveszélyes.

November 17-én, szombaton a megyei lap arról számolt be, hogy a csütörtöki kaotikus állapotok után, péntekre normalizálódott a helyzet. A főutak állapota vizes, sönedves volt, de már minden úton lehetett járni a megyében. „A Bakony magasabb

részein 10 – 15 centiméter hó esett, Ajka és Herend környékén 20, az alacsonyabban fekvő területeken pedig általában 7 – 8 centiméteres hó esett péntek reggelig. Jelentősebb csapadék nap közben sehol nem esett, kora este 0, -1 Celsius-fok között volt a hőmérséklet.” 19-én, vasárnap újabb csapadékszóna érte el térségünket. Kisebb-nagyobb megszakításokkal hajnali 3 órától a délutáni órákig havazott Veszprémben. A gyenge olvadásnak köszönhetően többnyire eredményesen dolgoztak a hóeltakarító gépek, de ennek ellenére több baleset is történt. Négy gépkocsi ütközött össze dél körül a 8-as főút kislódi elágazásánál. Személyi sérülés nem történt, viszont jelentős dugó alakult ki, mivel a műszaki mentés idejére az utat lezárták. Ugyancsak több autó csúszott össze kora este a lefagyott úton Szentkirályszabadja közelében. A balesetben két személy könnyebb sérülést szenvedett. November is meglehetősen szeles hónapnak bizonyult, az átlagos szélesség: 4,1 m/sec, és a szél erőssége 9 napon haladta meg a viharos fokozatot.

DECEMBER szintén hidegebb volt a megszokottnál (országos átlagban 1,2°C-kal), a hónap második felében tapasztalható, az átlagnál 5-7°C-kal hidegebb időszaknak köszönhetően. Az átlagtól történt eltérések országon belül nem voltak jelentősek: Veszprémben 1,5°C-kal volt hűvösebb, mint a sokévi átlag. Decemberben 24 nap volt fagyos (minimum-hőmérséklet $\leq 0^\circ\text{C}$), 14 napon a maximum-hőmérséklet is fagypont alatt maradtak (téli nap). A hónap második felében a Kárpát-medencében egy hideg légpárna alakult ki, amelynek hatására 14-étől a napi középhőmérsékletek is fagypont alatt maradtak. Erre az időszakra jellemző volt a gyakori zúzmara-képződés és a hőmérséklet „állandósága”. A minimum- és maximum-hőmérséklet közti különbség több napon keresztül 1 fok alatt maradt.

A decemberi csapadékhozam országos átlaga a szokásosnak megfelelően alakult, egyes területeken belül azonban jelentős eltérések mutatkoztak a csapadékmennyiségben. Veszprém térségében az ilyenkor szokásos érték mintegy 70%-a hullott. A hónap során esőzés és havazás is előfordult, de térségünkben tartós, összefüggő hótakaró nem tudott kialakulni. 5-én reggel ismét próbára tette a tél a közlekedőket. Most nem a havazás, hanem a lefagyott, síkos utak tették lehetetlenné a folyamatos közlekedést és okoztak tragédiákat. „Egy ember meghalt, többen megsebesültek a szerda reggeli csúszós utakon a megyeszékhely vonzáskörzetében.” – tudósít a Napló december 6-án Hol volt a közútkezelő? című cikkében. „Helyszíni beszámoló szerint a reggeli órákban csak lépésben lehetett haladni a Veszprém-Balatonfüred közötti úton, de a közlekedés így is balesetveszélyes volt, a meg-megálló sorban több sofőr alig tudta lefékezni autóját, a kocsik tehetetlenül csúsztak a jeges úton. Mindkét sávban összefüggő kocsisor volt, a Nosztorinál a Balaton-part irányába tartó autók félig az út menti padkára húzódva tudtak csak haladni. A felsőörsi elágazónál több autó összeütközött, illetve árokba borult. Ennek ellenére csupán reggel nyolc órakor jelent meg éppen a felsőörsi elágazónál az első sósózó gép.”

„Hasonlóan drámai és veszélyes helyzet alakult ki a Balatonalmádi és Veszprém közötti útszakaszon, ahol a település határát jelző tábla után szintén csak lépésben,

legfeljebb 20-30 kilométeres óránkénti sebességgel lehetett haladni a megyeszékhely felé. A csúszós út mellett az is lassította a közlekedést, hogy Szentkirályszabadján a jelzőlámpás kereszteződés közelében két jármű ütközött, és a helyszínelés nyolc óra körül még tartott. Fejtetőre állt, árokba borult autóval találoztunk a Tótvázsony-Pécsely közötti úton is. A gépjármű egy kanyarban sodródott ki a csúszós úton, az autó összetört, de személyi sérülés szerencsére nem történt.” – fejeződik be a megyei lap tudósítása.

December 14-én, pénteken hajnalban az éjszakai havazás miatt ismét csúszóssá váltak az utak, több helyen baleset miatt állt a forgalom a Bakonyban, valamint Veszprém és Tapolca között, illetve a 71-es úton. „A havazás és a csúszós út miatt megyszerte lelassult a közlekedés. Péntek reggelre mintegy öt-hat centiméter vastag hótakaró alakult ki főleg Veszprém környékén és a Bakonyban. Viharos erejű szél tombolt, ami szintén kedvezőtlenül befolyásolta a közlekedési viszonyokat. A reggeli órákban Nagyvázsonynál és Herendnél balesetek miatt torlódások alakultak ki. Veszprém megye több helyén is lefagyott a hó, emiatt jegesek, másutt hókásások voltak az utak.” – írja a Napló december 15-én. A közútkezelő valamennyi munkagépe úton volt, de a balesetek miatt nem minden esetben tudtak időben eljutni a kritikus szakaszokhoz. A korábban említett hideg légpárnában szinte mozdulatlan volt a levegő, így december csendes hónapnak bizonyult. Az átlagos szélesebesség: 2,3 m/sec; a viharos napok száma 4. A szélcsendes órák száma jóval meghaladta a sokévi átlagot. Az év december 31-én országos havazással búcsúzott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Beszámoló 2007. év éghajlatáról és szélsőséges időjárási eseményeiről (Készítette: *Schlanger Vera, Kolláth Kornél*). www.met.hu
- Seres András Tamás, Fodor Zoltán, Horváth Ákos*: Januári vihar Európában. www.met.hu
- Schlanger Vera, Konkolyiné Bihari Zita*: Rekordmeleg tél (2006-2007 tele). www.met.hu
- Schlanger Vera, Mika János, Szentimrey Tamás, Tóth János*: A júliusi hőségrekordok, az eddigi nyár és időjárási előzményei Magyarországon. www.met.hu
- Putsay Mária, Szenyán Ildikó*: Az idei első hó... (Első hó a 2007 – 2008-as téli félévben, 2007. november 11-13.). www.met.hu
- Schlanger Vera* (2007): 2006/2007 telének időjárása. Léggör. 1. sz. 42-43. p.
- Schlanger Vera* (2007): 2007 tavaszának időjárása. Léggör. 2. sz. 39-40. p.
- Schlanger Vera* (2007): 2007 nyarának időjárása. Léggör. 3. sz. 39-40. p.
- Schlanger Vera* (2007): 2007 őszének időjárása. Léggör. 4. sz. 38-39. p.

JEGYZETEK

¹ Veszprémben az első hivatalos meteorológiai megfigyeléseket és méréseket 1860 márciusától Németh Ferenc evangélikus tanító végezte. Az „észleletek” 1864. júliussal érték végüket, miután Németh Ferenc Szombathelyre „áttétetett”, ahol új észlelési sort indított meg. (A Meteorológiai és Földdelejeségi Magyar Királyi Központi intézet Évkönyvei, I. kötet, 1871. évfolyam. Közli: Dr.

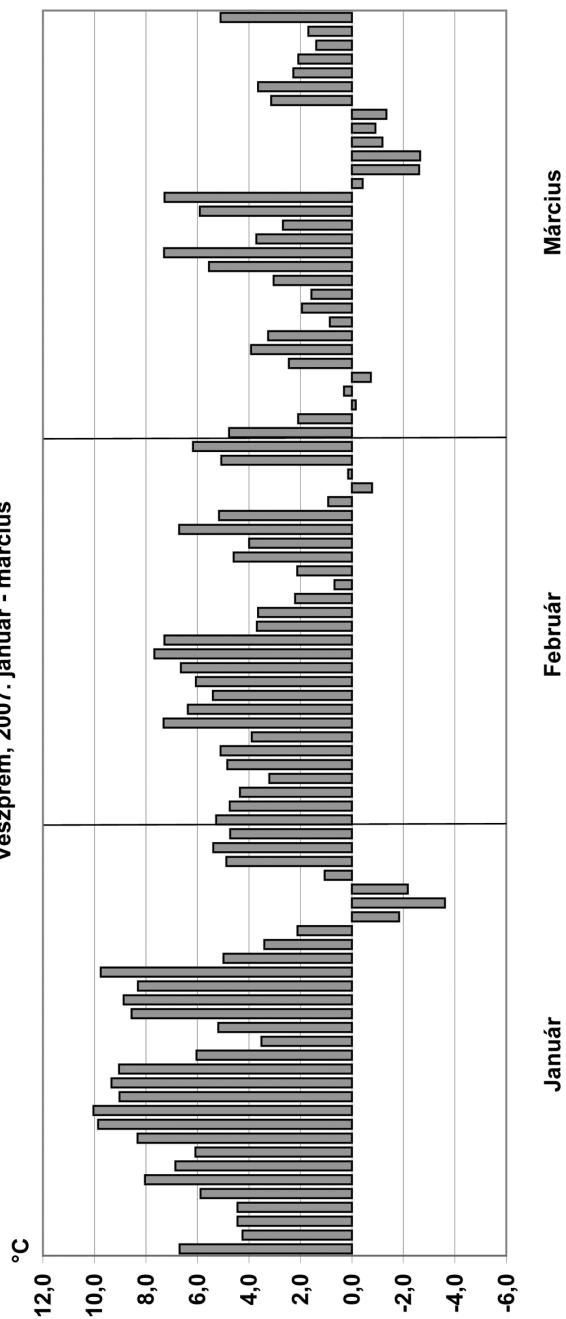
Schenzl Guido. Budapest, 1873.) A mérések ettől az időponttól kezdődően – rövidebb megszakításokkal – ma is folytatódnak.

- ² A vihar végigpusztította Angliát, majd a Benelux államokon keresztül Németországra, Csehországra illetve Lengyelországra tört. Ugyancsak nagy szelet okozott a Baltikumban is. Északkelet felé mozogva január 20-án éjjel már Oroszország nyugati vidékei fölött, 21-én éjjel pedig már a sarkkör közelében, Északkelet-Európában tartózkodott. A vihar Európa-szerte emberáldozatokat követelt, legkevesebb 44 halottat. Az anyagi veszteségek is óriásiak voltak, az épületek mellett a legtöbb kár a villamoshálózatot érte. A szél által letépett vezetékek, illetve kidőlt fák miatt több országban is megbénult a közlekedés.
- ³ Mindkét ciklont a Német Meteorológiai Szolgálat – DWD – nevezte el. A definíció szerint viharciklonnak nevezzük azokat a ciklonokat, amelyek középpontjában a legnagyobb légnyomás-süllyedés 24 óra leforgása alatt eléri a 24 hPa-t.
- ⁴ Másodfokú (II. fokozatú) hőségriadót akkor rendelnek el, amikor a meteorológiai előrejelzések alapján a napi középhőmérséklet 25°C fölé emelkedik.
- ⁵ Harmadfokú (III. fokozatú) hőségriasztást akkor rendel el az országos tisztii főorvos, ha a napi középhőmérséklet várhatóan legalább három egymást követő napon eléri a 27°C-ot.

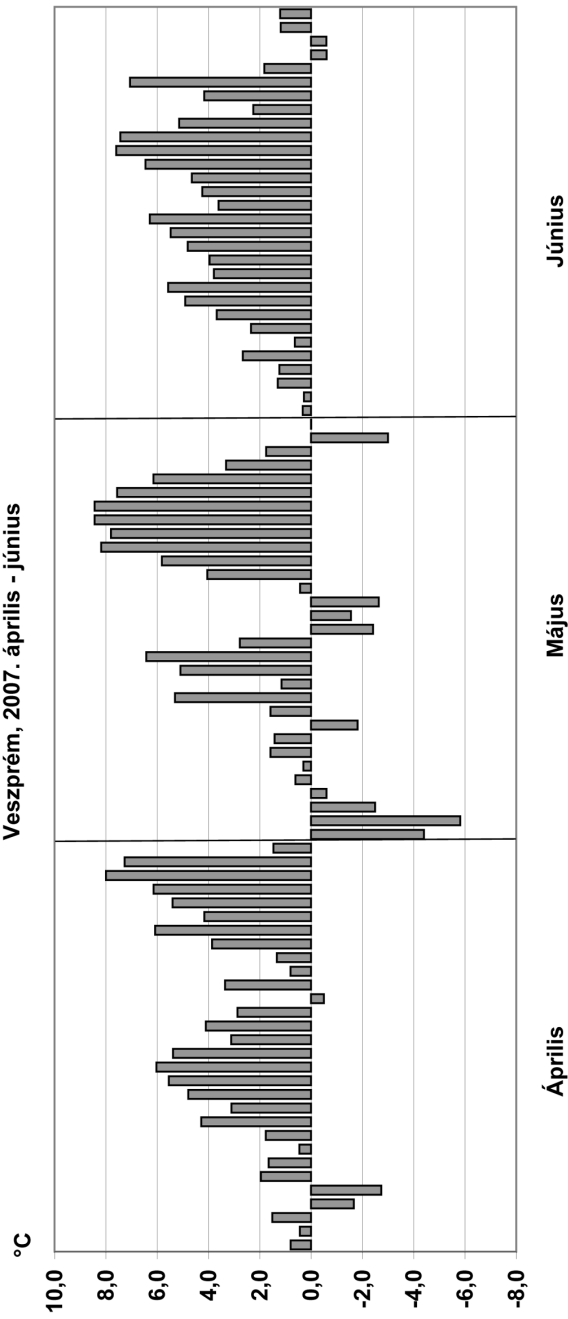
I. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2007. január - március

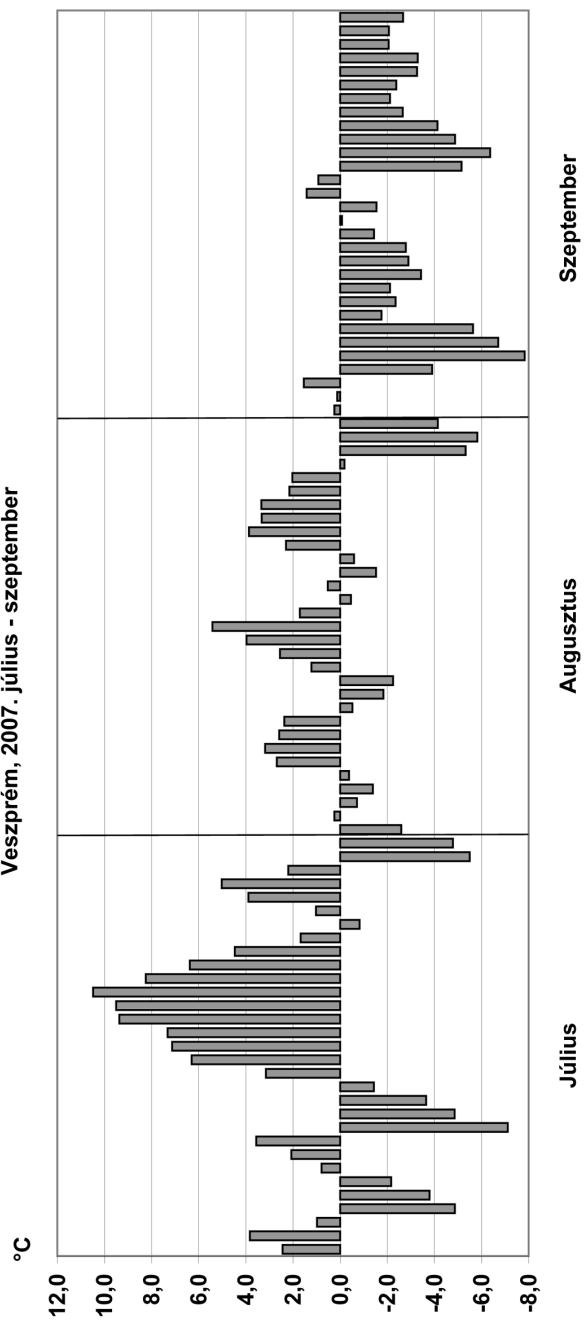
II. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2007. április - június

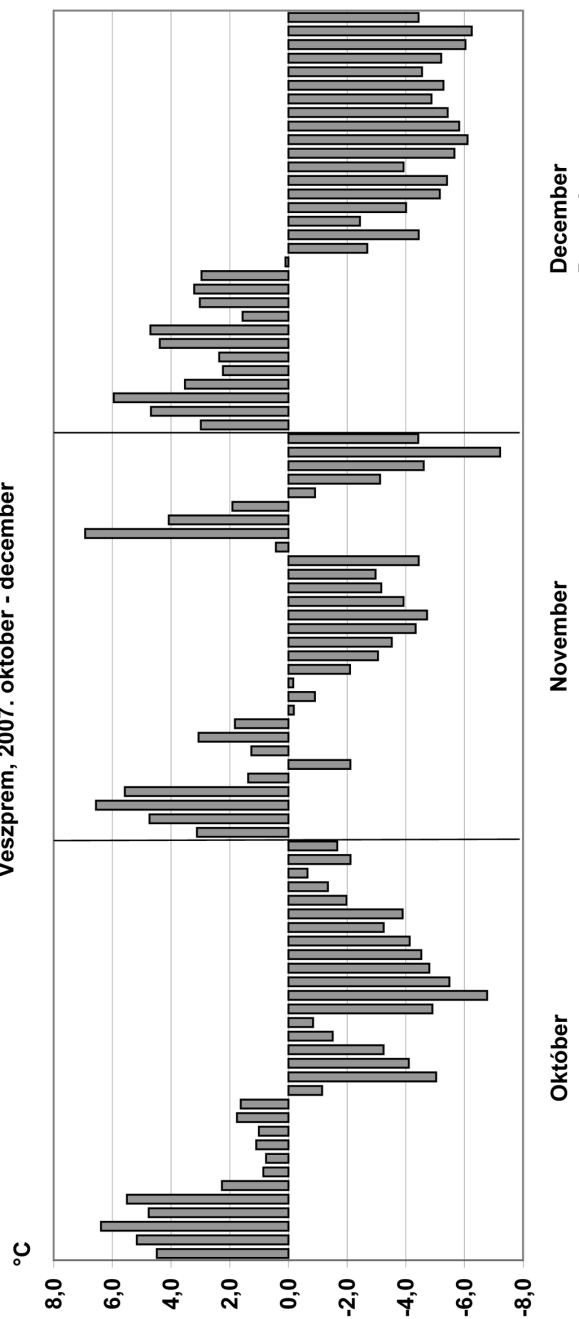
III. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2007. július - szeptember

IV. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2007. október - december

I. TÁBLÁZAT

2007	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C	4,9	4,6	7,2	12,9	16,8	21,0	22,6	20,6	13,4	9,5	3,0	-0,9	11,3
Abszolút maximum	14,5	12,1	18,0	23,9	31,0	33,8	38,2	31,8	24,5	22,8	14,6	10,5	38,2
nap	13	14	14	28	25	21	20	16	17	3	23	2	júl. 20.
Abszolút minimum	-7,8	-2,9	-2,9	2,8	0,9	11,5	9,0	9,4	4,7	-1,1	-8,2	-8,6	-8,6
nap	27	18	5	2	2	1	31	1	20	16	29	19	dec. 19.
Nyári napok száma /max.≥ 25°C/	—	—	—	—	10	19	22	21	—	—	—	—	72
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/	—	—	—	—	1	3	15	5	—	—	—	—	24
Forró napok száma /max.≥ 35°C/	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/	8	10	4	—	—	—	—	—	—	4	17	24	67
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	19
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém-repülőtér, 2007

(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

II. TÁBLÁZAT

2007	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C	5,0	5,3	7,7	13,6	17,8	21,8	23,6	21,3	13,9	9,8	3,4	-0,3	11,9
Abszolút maximum	15,1	12,9	19,2	25,7	31,8	35,1	40,3	32,7	26,2	23,2	15,1	8,4	40,3
nap	11	8	14	28	26	21	20	8	17	2	23	6	júl. 20.
Abszolút minimum	-7,7	-1,8	-1,8	2,0	1,5	10,9	10,5	11,2	3,8	-1,2	-7,7	-6,9	-7,7
nap	27	18	5	3	2	1	31	31	20	16	29	19	jan. 27.
Nyári napok száma /max.≥ 25°C/	—	—	—	2	13	27	23	22	1	—	—	—	88
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/	—	—	—	—	3	7	17	7	—	—	—	—	34
Forró napok száma /max.≥ 35°C/	—	—	—	—	—	1	7	—	—	—	—	—	8
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/	6	4	2	—	—	—	—	—	—	3	13	20	48
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	17
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém, 2006
(Adatforrás: Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete)

III. TÁBLÁZAT

2006	Csapadék		Napok száma							Relatív nedvesség				
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	mm csapadék							Átlag %	24 órai min. dátum			
			≥ 0,1	≥ 1,0	≥ 5,0	≥ 10,0	≥ 20,0	≥ 50,0	Hava- zás			Ziva- tarral	Köd	
jan	26,7	10,0	23.	11	4	3	1	0	0	0	2	72,4	54	13.
feb	39,3	10,8	25.	13	8	2	1	0	0	1	0	76,5	58	5
márc	53	17,1	23.	12	8	3	2	0	0	0	0	67,2	49	17
ápr	2,1	1,2	3.	2	1	0	0	0	0	0	0	46,7	35	28
máj	79	17,2	5.	16	9	6	4	0	0	0	6	62,1	35	2
jún	37,6	13,2	6.	10	5	3	2	0	0	0	6	58,2	48	26
júl	28,2	7,7	29.	9	5	2	0	0	0	0	1	48,8	33	18
aug	127,4	26,5	11.	14	12	7	4	3	0	0	5	63,7	43	2
szept	57,2	12,0	18.	11	9	5	1	0	0	0	2	72,7	62	21
okt	57,7	18,4	23.	9	6	4	3	0	0	0	0	77,1	62	13
nov	43	8,8	9.	14	12	3	0	0	0	6	0	80,0	64	23
dec	31,8	7,0	3.	13	6	3	0	0	0	5	0	82,2	65	13
Év:	583	26,5	aug. 11.	134	85	41	18	3	0	14	20	67,3	33	júl. 18.

A csapadék- és nedvesség adatok összesítése - Veszprém, 2006

(Adatforrás: Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete, Országos Meteorológiai Szolgálat)

IV. TÁBLÁZAT

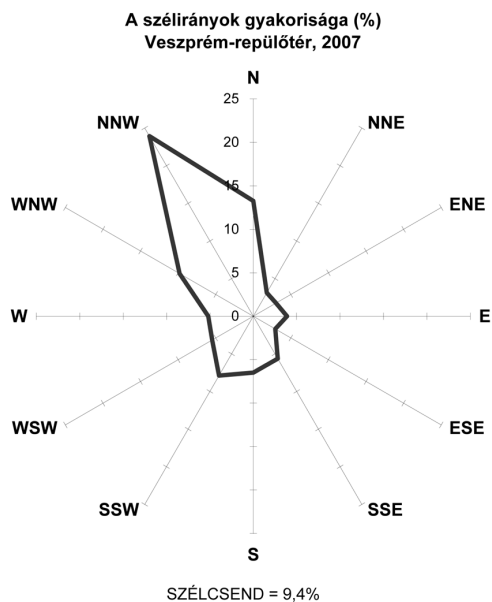
2007	N	NNE	ENE	E	ESE	SSE	S	SSW	WSW	W	WNW	NNW	CALM	Összes	C %
Január	25	4	16	20	5	12	39	96	141	103	97	175	11	744	1,5
Február	65	13	32	47	46	63	43	57	42	36	56	144	28	672	4,2
Március	131	26	61	57	54	56	21	33	30	28	47	163	37	744	5,0
Április	108	33	40	49	15	38	49	31	33	51	70	163	40	720	5,6
Május	83	17	12	27	24	39	35	55	14	26	55	123	18	528	3,4
Június	83	23	27	27	13	35	54	85	44	33	64	150	82	720	11,4
Július	66	7	2	2	7	30	92	95	39	33	115	201	55	744	7,4
Augusztus	117	42	18	29	17	33	41	28	12	10	69	177	150	743	20,2
Szeptember	73	25	12	22	18	29	53	80	24	17	62	221	84	720	11,7
Október	173	31	19	32	26	45	34	16	12	16	40	194	106	744	14,2
November	96	19	3	4	15	45	25	56	37	51	111	223	35	720	4,9
December	113	26	16	16	10	57	68	41	40	39	51	110	157	744	21,1
Összeg:	1133	266	258	332	250	482	554	673	468	443	837	2044	803	8543	9,4
Rel. %	13,3	3,1	3,0	3,9	2,9	5,6	6,5	7,9	5,5	5,2	9,8	23,9	9,4		

Szélirányok és a szélcsend (calm) gyakorisága - Veszprém-repülőtér, 2007

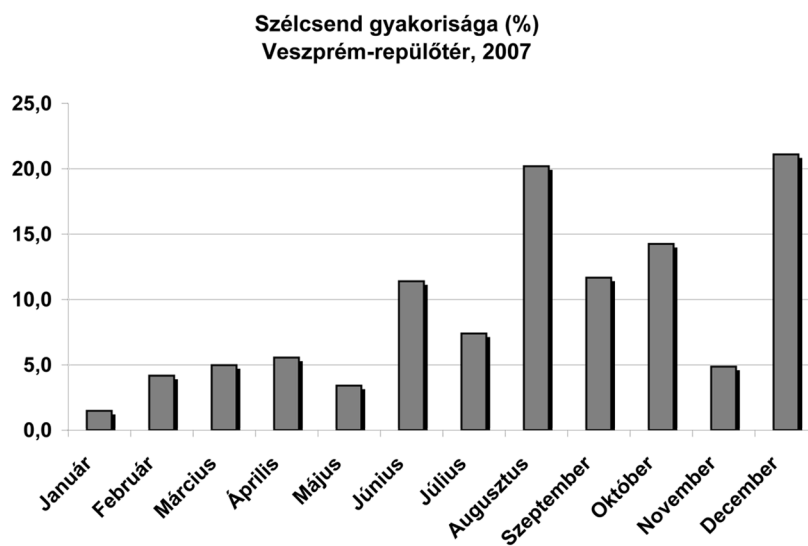
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

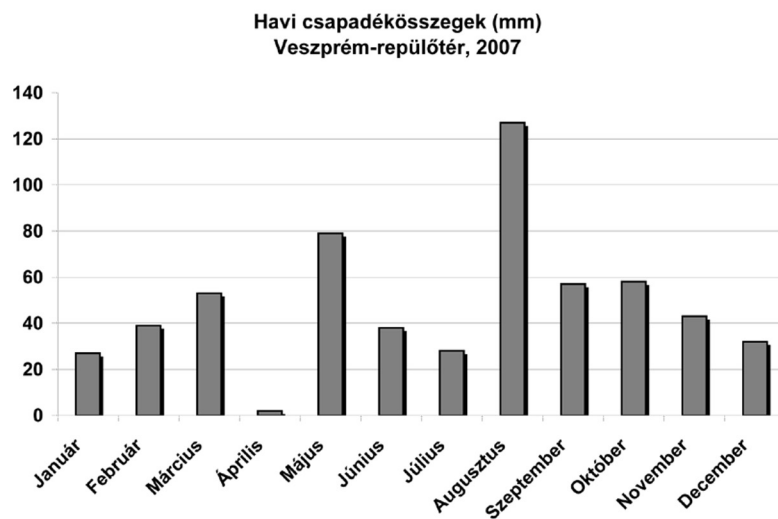
V. DIAGRAM

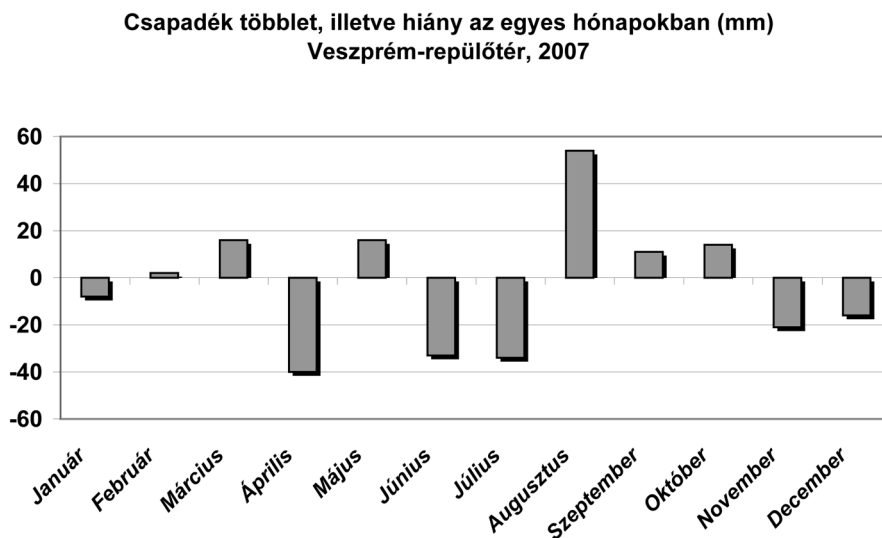
VI. DIAGRAM

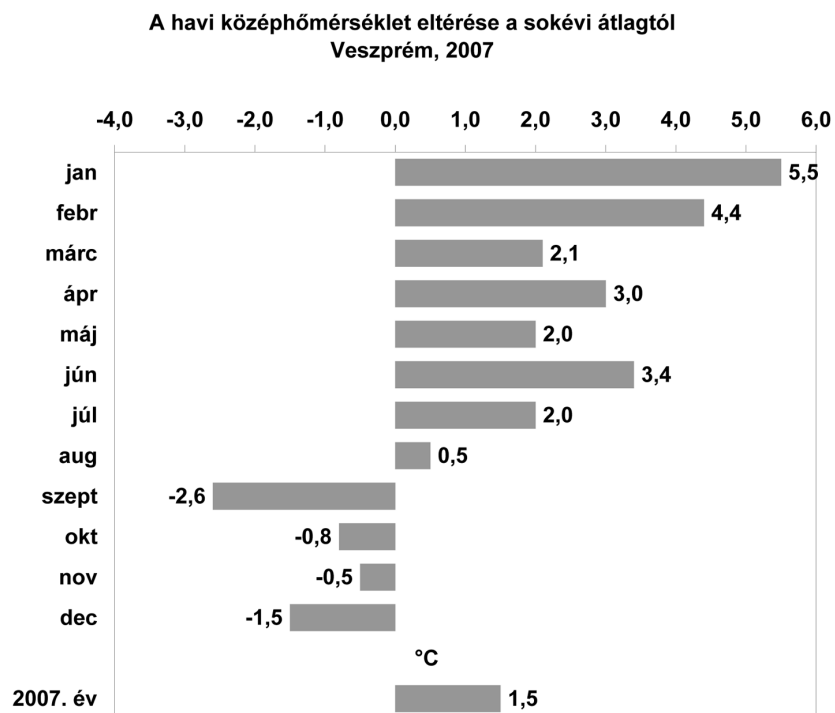

VII. DIAGRAM

VIII. DIAGRAM

Csapadék mennyiség a sokévi átlag (621 mm) százalékában

2007	mm	Különbség	%
Január	27	-8	77
Február	39	2	105
Március	53	16	143
Április	2	-40	5
Május	79	16	125
Június	38	-33	54
Július	28	-34	45
Augusztus	127	54	174
Szeptember	57	11	124
Október	58	14	132
November	43	-21	67
December	32	-16	67
Éves összeg	583	-38	94

„A magyar bimbó” Kopácsy József, a magyar nyelv apostola

SEBŐ JÓZSEF

A MAGYAR KÖZVÉLEMÉNY ELŐTT ISMERT AZ A KÉP, mely szerint 1825. november 3-án a pozsonyi országgyűlésen felállt egy fiatal huszárkapitány, gróf Széchenyi István, s birtokainak egy évi jövedelmét, hatvanezer forintot ajánlott fel egy magyar tudós társaság (tudományos akadémia) megalapítására. „Nekem itt szavam nincs. Nem vagyok tagja a követek házának, de birtokos vagyok, és ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejtse, mely avval segítse elő honosaink magyar neveltetését, jószágomnak egy évi jövedelmét feláldozom reá.”¹

Ám kevésbé köztudott, hogy ezt követően számosan tettek hasonló felajánlásokat, gróf Andrássy György, gróf Károlyi György, Vay Ábrahám és Kopácsy József veszprémi püspök. Még ezen az országgyűlésen (1825-27) 250 ezer ezüst forint gyűlt össze az intézet felállítására.

Az Akadémia tényleges működésére még 1831-ig kellett várni. Első és legfontosabb teendője az egységes magyar helyesírási szabályzat kidolgozása volt, amelyre Vörösmarty Mihály és társai kaptak megbízást.

2007-ben az Archív kiadónak az Országos Levéltár jeles dokumentumait bemutató hasonmás-sorozatában (reprint) az Akadémia alapításának írásos emlékei is megjelentek, köztük a Kopácsy püspök felajánlását tartalmazó okirat²:

„Alulírott Kopácsy József, veszprémi püspök, a föméltóságú Hétszemélyes Táblának asszesszora [ülnöke] és a felséges magyar királynének udvari kancelláriusa adom tudtára mindeneknek, akiknek illik, hogy nemzetünk díszének, hazánk csinosításának felemelésére, s egyszersmind a hasznos ismereteknek terjesztésére a magyar nyelvnek célirányosan

intézendő kimíveltetését és terjedését egyik leghathatósabb eszköznek tartván: azon intézetnek felállítására, melyeket az ország rendei múlt 1826. esztendei Szent György havának tizenhetedik napján költ alázatos felírásokban a magyar nyelvnek kimíveltetése és elterjesztése végett Ő Császári Királyi Felségének előterjesztettek, két ezer forintokat konvencióbéli ezüst pénzben ajánlok oly föltétel mellett, hogy ezen summából a magyar nyelvnek kimíveltetésére egy ezer forintoknak, a magyar nyelvnek terjesztésére hasonlóul egy ezer forintoknak interese [kamat] fordítassék, amely két ezer forintokból álló tőkepénz eránt magamat oly formán kötelezem, hogy azt szabad tetszésem szerint a fenn írt intézetnek valóságos felállításától kezdve, esztendőnként száztól hattal számlandó interesteknek [kamatoknak] rendes fizetése mellett megtarthassam, vagy fertály esztendei előre való felmondás után kifizethessem; amennyire pedig ki nem fizetném, ezen tőkerészemnek maradék-javaimból is elégtételtessék. – Kikötöm továbbá, hogyha talán idővel a feljebb említett intézetnek egyike vagy másika akármilyen oknál fogva megszűnne, ezen nem várt esetekben a megszűnt intézetet illető tőkepénz magamra vagy a Veszprémi Püspökségben leendő succeszorimra [utódaimra] oly kötelesség mellett visszazálljon, hogy ugyanazon tőkepénz általam vagy most említett jövődő veszprémi püspökök által szabad elrendelésünk szerint más közhasznú egyházi vagy világi intézetre fordítassék. – Melynek nagyobb erejére adom ezen szerzemény leveletem, nevem aláírásával és szokott pecsétemmel megerősítve.

Költ Pozsonyban, pünkösöd havának 30. napján 1827. esztendőben.

Kopácsy József veszprémi püspök³

Mint tudjuk, a püspök úr aggodalma feleslegesnek bizonyult: az akadémia közel két évszázad múltán is jelesül működik. Kétezer ezüsterforintról szóló alapítvány – Széchenyi felajánlása mellett – példaértékű lehetett a kortársak számára. Őt magát pedig az akadémia „rejtett votumok [szavazatok] többsége által, ülésel és vokssal bíró” tiszteletbeli taggá választotta (1831 február 15.)⁴

Minden valószínűség szerint erre vonatkozott az a levele, amelyet Döbrentei Gáborhoz, az Akadémia titoknokához intézett:

„ Tekéntetes Titoknok Úr!

Remélem, hogy a Tekéntetes Tudós Magyar Társaságnak előttem igen becses megtiszteltetésemért hátadó (hálát adó?) köszönetemet a Nagy Gyűlésen személyesen bemutatni szerencsém lehet; ettől azonban több nembeli akadályok által, melyeket elhárítani hatalmamban nem volt, gátoltatván, kötelességemnek tartom, Tekéntetes Titoknok Uram, a becses Oklevélnek vételéről tudósítani, és egyszersmind arról bizonyossá tenni, hogy különös tisztelettel állandóul vagyok

Tekéntetes Titoknok Úrnak

Kész Szolgája

Kopácsy József

Weszprémi Püspök

Weszprémben 9dik Szeptember 1832⁵

Hogy mennyire szükség volt e korban a magyar nyelv csiszolására, művelésére,

annak talán éppen ezek a levelek a legfőbb bizonyítékai, hiszen az idegen szavakkal megtűzdelt, nehézkes nyelvezetük hűen tükrözi a magyar nyelv akkori állapotát.

A nemzeti nyelv előtérbe kerülésével – a latin ellenében – Magyarországon lényegében ugyanaz a folyamat zajlott le, mint Nyugat-Európában, csak késéssel.

Bessenyei György, a magyar felvilágosodás első teoretikusa *Magyarság* című röpiratában (1778) így ír: „*Valljuk meg, nagyon megszűkülünk a magyarságba, melynek ugyan bőségébe soha nem voltunk. Csudálkozom nagy nemzetünkön, hogy ő, ki különben minden tulajdonainak fenntartásába oly nemes, nagy és állhatatos indulattal viseltetik, a maga nyelvét felejteti láttatik...Olyan szánakozásra s egyszerűsre való csekélységgel kicsinyítik némelyek magokat, hogy magyarul nem lehet, mondják jól írni, okoskodni, mivel sem ereje, sem elégsége nincsen a nyelvnek, melyekkel a tudományok szépségeket és mélységeket elől lehetne adni....Jegyezd meg e nagy igazságot, hogy soha a földnek golyóbisán egy nemzet sem tehette addig magáévá a bölcsességeket, mélységeket, valameddig a tudományokat a maga nyelvén bé nem húzta. Minden nemzet a maga nyelvén tudós, idegenen sohasem...*”⁶

Kulturális programjának legfőbb célja az „ország boldogsága”, ennek pedig legfőbb akadálya a tudatlanság, ezért – a francia Enciklopédia mintájára – el kell terjeszteni a modern tudományokat, melyet csak a nép anyanyelvén lehet megoldani. De a magyar nyelv erre még kiforratlan, ezért a legsürgetőbb feladat a magyar nyelv művelése, „pallérozása”. Erre pedig leginkább egy nemzeti akadémia hivatott.

Szavai azonban sokáig visszhangtalanok maradtak. Az ország hivatalos nyelve továbbra is a latin, illetve a német. Ám furcsa módon éppen II. József németesítési kísérletei vezettek a magyar nyelv kultuszának felerősödéséhez. A nemesi-nemzeti ellenállás nemcsak a nyelvrendelet visszavonását kényszerítette ki, hanem egy több mint fél évszázados országgyűlési mozgalmat is elindított. Az első lépést az 1792-es VII. törvénycikk jelentette, amely elrendelte a magyar nyelv iskolai oktatását. Az 1805. évi IV. törvénycikk már engedélyezi a törvényhatóságoknak, hogy a latinon kívül a magyart is használhassák hivatalos nyelvként. Csakhogy: még magyar helyesírási szabályzat sem létezett, mindenki úgy írt, ahogy iskolájában tanították. Ha a korabeli nyelvemlékeket olvassuk, bizony elég nagyok voltak a helyesírásbéli különbségek. Például a „cs” hang a protestáns vidékeken inkább „ts” betűként szerepelt, a katolikus vidékeken inkább a „cs” volt a „divat”. Az „s” hang jelölésére szinte nyelvjárásonként más-más jelet használtak. Nagybetű és kisbetű dolgában úgyszintén teljes volt a káosz. És számos jogi, gazdasági, katonai, kulturális... fogalom jelölésére egyszerűen nem létezett magyar szó. E jelenségek mind-mind egyre sürgetőbbé tették az egységes magyar helyesírási szabályzat megalkotását. Erre azonban csak egy tudományos intézmény, az akadémia lehetett hivatott. A szándék sokakban élt, de csak Széchenyi nevezetes tette által kerülhetett kézzelfogható távolságba az akadémia életre hívása, majd a magyar nyelv hivatalossá tétele (1844). Jellemző, hogy a pesti egyetem professzorai még az 1840-es évek közepén is latinul vagy németül adták elő, s csak kevesen vállalták szaktárgyuk magyar nyelvű oktatását.⁷

A magyar helyesírási szabályzat végül, több évtizednyi vajúdas után, Vörösmarty és munkatársai tollából az akadémia felkérésére 1832-ben jelent meg. Átala gyors egységesülés indulhatott meg a helyesírási gyakorlatban, hiszen az akadémia életre hívása által létrejött a nyelv kiművelésének központja. (Ezt a szerepet azóta is betölti.)

Időközben, Kazinczy Ferenc vezetésével, egy nyelvújítási mozgalom is kibontakozott, amely majd egy évszázadig tartott. E küzdelemnek természetesen számos vadhajtása is volt: ezrével gyártották az új szavakat, köztük számos olyant, amelyek ma is megmosolyogtatják az olvasót: anybeszélet (anyanyelv), átkupidolni (szerelembe ejteni), bátorságosítani (bátorítani), begyeskedő (szerető), beszéllettudós (nyelvész), betűírásosság (helyesírás)... Erre válaszoltak az ortológusok a Veszprémben (!) kiadott Mondolat című nyelvújítás-ellenes könyvecskéjükkel (1813), melyben kipellengérezik a nyelvújítók szófacsarásait. A mű szerkesztője *Somogyi Gedeon* veszprémi esküdt volt. A jól összeállított kötetnek óriási hatása volt: az ortológusok és Kazinczy ellenfelei a nyelvújítást megsemmisítettnek vélték.⁸

A meglehetősen goromba ellenirat, a Felelet 1815-ben jelent meg. A vitát Kazinczy zárta le *Ortológus és neológus; nálunk és más nemzeteknél* című tanulmányában (1819), melyben egyeztető szándékkal foglalta össze a neológiáról és ortológiáról vallott nézeteit: „Jól és szépen ír, aki tüzes ortológus, és tüzes neológus egyszerűsággal, s egységességben és ellenkezésben van önmagával.” Azaz: mindkét fél érveit és hibáit elismerve kompromisszumos békét kötött.

Somogyi Gedeon és a jórészt dunántúliakból álló köre a nyelvi reformok dolgában a mérsékelt irányzatot képviselték, hiszen, mint érveltek, a rengeteg új szó miatt maholnap a magyar a magyarral nem ért szót, másrészt közvetlenül Bécs árnyékában a nemzeti nyelvnek nem annyira irodalmi, inkább nemzetmegtartó szerepet szántak.

A magyar nyelv ügyéért folytatott küzdelemben fordulópontra az 1825-27-es országgyűlés hozott. A megyék a követeket olyan utasításokkal látták el, hogy a közigazgatásban a magyar legyen a hivatalos. A felterjesztést a király ugyan elutasította, de az egyre inkább nemzeti öntudatra ébredő magyarság érzéseit már nem lehetett sokáig elfojtani. A magyar nyelv ügye fokozatosan vált a nemzeti öntudatra ébredés fontos eszközévé. Lassú folyamat volt ez, amelyben az egyházaknak is jelentős szerep jutott. Kopácsy, megértvén a kor szavát, 1833-ban egyházmegyéjében elrendelte a *circulárék* (körlevelek) magyar nyelvű szerkesztését.

Ez évben (1833) az alsóház végzést küldött a felsőházhoz, hogy a feliratokat és a törvényeket ezentúl magyarul szerkesszék. A főrendek, Wesselényi és Széchenyi kemény érvelései ellenére, elvetették a javaslatot. Kölcsey ekkor így írt naplójába: „A főrendek magyarul fognak válaszolni; ezt tegnap végzék. Ma pedig a magyar felírás és törvénycikkelyek felől szóló izenetet visszavetették.

S ezt a magyar főrendek tevék? Magyaroknak tehát magyar királyhoz magyarul szólani, s magyar népnek magyar törvényt hozni nem szabad; sőt erre nézve még kérelmet nyújtani sem szabad? S ez alkotmányi szabadság? Ez törvényhozó nemzet?

Midőn az 1825-diki diéta a nyelv miatt küzdött, egy Pozsonyon keresztüljött angol Pesten, az arany sasnál, így szóla: A ti szabadságtok, uraim, nevetség. Hiszen azért küzdetek, hogy saját szavaitokon szólhassatok! S melyik vad népnek nem ad erre jogot maga a természet?”⁹

De ki is volt Kopácsy József, akit a kortársak éppen a magyar nyelv iránti elkötelezettsége miatt „magyar bimbó”-ként emlegettek?

Veszprémben született 1775. május 30-án elszegényedett nemesi családból. Egy olyan városban nevelkedhetett, melyről joggal írhatta a Peti Divatlap névtelen szerzője, hogy „...*Veszprém minden külső jelentéktelensége mellett is nagyon élénk város... Mit leginkább megszereték benne, azon tiszta magyar szellem (kiemelés tőlem: S. J.), mely falai közt s azon kívül uralkodik...*”¹⁰

Apja napszámba járó kőműves volt. Hat garast keresett naponta, s hozzá kettőt Jóska fia, hordta, talicskázta a kőművesek keze alá a téglát, követ, homokot. A fiú a ministrálásért kapott aprópénzt hiánytalanul hazavitte édesanyjának. Egy Gulden István nevű kispapnak tűnt fel először az élénk eszű fiú, aki talpraesett feleleteivel sokszor jókedvre derítette. Ezért Gulden a reverendája zsebébe rejtett almából, sült tésztából gyakran adott a fiúnak is, sőt, vasárnaponként lakására is meghívta, s mintegy fogadott fiaként megosztotta vele uzsonnáját is.

Később a püspökké lett Kopácsy hálából kanonokká nevezte ki Guldent. A Darnay Kálmán lejegyzésében fennmaradt anekdota szerint Kopácsy, aki kedvelte a humort, egyszer így intette le a házvezetőnőire örökké panaszkodó Guldent, aki nem talált egy erényes, tiszta kezű, kellemetes, becsületes, takarékos, józan házvezetőnőt: „*Kedves apám-uram! Ha ilyen nő léteznék a világon, én még ma lemondanék a reám váró bíborkalapról is egy asszonyi főköttöért.*”¹¹

Eszével hamar kitűnt társai közül, és tanítója rábeszélte szüleit, hogy írassák be a piaristák várbéli gimnáziumába, mert sokra viheti. Szüleinek leghőbb vágya az volt, hogy egyszer ő is a kanonokok közé kerülhessen. A hatodik osztály elvégzése után, 1791-ben, jelentkezett Bajzáth József püspöknél, aki örömmel felvette a kitűnő bizonyítvánnyal érkező kispap-jelöltet, s azonmód Pozsonyba küldte az America-numba bölcséleti és teológiai tanulmányokra. S még a felszentelés előtt hazarendelte a veszprémi szeminárium prefektusának. De korban alig különbözött a többi kispaptól, ezért Zsolnay Dávid mellé adták titkárnak. Mellette jól elsajátíthatta az egyházkormányzás gyakorlatát.

Tanulmányai során nemcsak a latin és a görög nyelvet sajátította el, hanem a németet és a franciát is. Széleskörű műveltsége révén visszakerülhetett a szemináriumba tanárnak. Rövidesen franciából lefordította *Cl. Fleury* Az israelitáknak és a keresztényeknek szokásaik és erkölceik című munkáját, mely a veszprémi Számmar nyomdában látott napvilágot, két kötetben, 1801/02-ben. A művet, amely számos európai nyelven már megjelent, mint az egyháztörténet és -jog tanára, a szeminárium igazgatójának, *Hertelendy Gáspár*nak ajánlotta. „*Érte voltam, hogy amennyire nyelvünk tulajdona megengedi, a szerzőnek gondolatait igazán és világosan fejezzem ki*” – írja az előszóban. Negyed század múltán Téli Takács József a *Tudo-*

mányos Gyűjtemény hasábjain a magyar helyesírásról értekezve így értékelte a fordítást: „...érdemes írónk azok közé tartozik, kik a magyar írásmódban az igaz és tiszta kimondást veszik fő regulának.”¹²

1806-ban, fiatalon, 31 éves korában, püspöke kinevezte Veszprém plébánosának és a veszprémi kerület esperesének. Rövidesen ismert kanonok, aki egyben kiváló szónok is. Hívei ezért szívesen hallgatták a magas, szikár, szép és egyenes tartású férfit, akinek mindig komoly, méltóságteljes nyugalom ült arcán, amely mindenkit tiszteletre és hódolatra kötelezett.¹³

Országos hírnévre Károlyi Ambrus érsek temetésén, Pozsonyban, *beugróként* elmondott beszédével tett szert (1809): „...a haza szeretetében megkívántatik, hogy az helyes és világos ismereteken épüljön. Ezek nélkül a hazafi hasonló a fővenyen épített házhoz, mely amidőn fűvnek a szelek, vagy a vizek érkeznek, ingadozik, összedül...”¹⁴

1812-ben már Bécsbe hívták, egy, a Szent István-dómban elmondandó beszédre. Rövidesen a veszprémi káptalan országgyűlési követe (1811-12). Ez után az uralkodó tizenhárom évig nem hívta össze az országgyűlést. Mire újból megnyílt (1825), Kopácsy József már veszprémi püspökként vehetett részt a főrendiház munkájában. Mint Meszlényi József írja¹⁵, „...nem tartozott a túlzó patrioták közé. *Lelküismereletesen lemérte az adott lehetőségeket s csupán addig ment el, amíg hazájának használni tudott és nem ártott az uralkodóháznak. Ha a szükség úgy kívánta, ellent mondott a kormányhatalomnak, de azt úgy tette, hogy ne bántson és ne sértsen.*” Pályája egyre feljebb ívelt. Ennek köszönhető, hogy 1819-ben Bécsben a Hétszemélyes Tábla bírója lesz. S a királyi jóindulat jeleként kinevezik pristinai választott püspöknek. 1828-ban „császári és királyi valóságos belső titkos tanácsos” lett Bécsben. Népszerű volt a császárvárosban, a királyi udvarban, de püspöktársai körében is. Erre főként egyszerű szerénysége adott okot.

1821-ben székesfehérvári püspöknek nevezik ki. E minőségében kapott meghívást Rudnay Sándor érsektől az esztergomi bazilika alapköletételénél elmondandó beszéd megtartására (1822).

1825-ben azonban lehetősége nyílt arra, hogy a székesfehérvári püspökséget elcserélje a veszprémire. Új püspöki székét 1825. augusztus 28-án, Szent Ágoston napján foglalta el szülővárosában. Beiktatásán is megismételte, hogy büszke ősi egyházmegyéjére, s minden erejével annak régi dicsőségét szeretné növelni.¹⁶

Beiktatásakor Totth Lajos, „a jó költés mesterségének tanítója Weszprém-ben” így köszöntötte őt: „Édes hazánknak közszeretett fia, /Weszprémnek ékes csillaga, Téged is /Kopácsy ily tündöklő/ Égre emelt Koronás Fejedelmünk.”¹⁷

Sokat időzött Sümegen, amely ezekben az évtizedekben a veszprémi püspökök második lakóhelye volt. Itt életet váltott, s „hajnali kakasszóra ébredő csizmás püspökké vedlett át”¹⁸, aki a püspöki uradalmat mintagazdasággá változtatta.

Feltérképezte az egyházmegyét, hogy bárki tájékozódni tudjon, hogy hol található az egyes plébániák és a filiák.

Veszprém püspökének nem csupán a fentebb idézett „szerzemény levele” volt az

egyetlen, a nemzeti kultúra terjedését elősegítő intézkedése. A Tudományos Gyűjtemény 1819-ben mint „a tudomány barátját, a magyar literatúra kedvelőjét és ezen Tud. Gyűjtemény buzgó előfizetőjét” említi.¹⁹

1834-ben a műveltség emelésére tanítóképzőt létesített Veszprémben, amelyet 1842-ben, esztergomi érsekké történt kinevezését követően, a prímási városban újralapított. Veszprémi szülőházának helyén népiskolát létesített. A 2500 forintos adománya tette lehetővé, hogy *Podhraczký József* kiadhassa Kézai Simon Magyar krónikáját (Buda, 1833).

Időközben, 1831-38 között, üresen állt az esztergomi prímási szék. Betöltése mind Róma, mind Bécs számára egyre sürgetőbbé vált. Végül mindkét fél beleegyezésével úgy döntöttek, hogy erre a legalkalmasabb Kopácsy József veszprémi püspök. De ő ezt, a legnagyobb meglepetésre, igyekezett elhárítani. Ebben jelentős szerepe lehetett annak, hogy az esztergomi bazilika építési munkálatai félbemaradtak, s a félig elkészült falakat évek óta az eső és az időjárás viszontagságai rombolták. De a határozott uralkodói kérésre mégiscsak elvállalta: „...minden további ellenkezés nélkül, a legnagyobb alázattal hajlok meg a legmagasabb akarat előtt és a legkegyelmesebben rám ruházott prímási méltóságot hódolatteljesen elfogadom.” (1839. január 15.)²⁰

Mivel joggal nem bízott Metternich ígéretében, hogy megkapja az esztergomi bazilika továbbépítéséhez szükséges pénzt, ezért azt kérte, hogy volt egyházmegyét három évig még megtarthassa. Az engedélyt meg is kapta. Ezért joggal mondhatják a veszprémiek, hogy az esztergomi bazilika kupolája veszprémi pénzből épült! Az ő kinevezésével Veszprém a tizedik érseket adta Esztergomnak. (Azóta ez a sor még tovább folytatódott.)

Esztergomi bevonulásakor így búcsúzott tőle Guzmics Izidor bakonybéli apát, Kazinczy levelező partnere, a „Pannonhalma” név megalkotója: *Veszprémnek omlanak könnyűi: / Bú és öröm vegyülve sír, mosolyg./ Áldása távozik, távozik üdve/ József, a szelíd, kegyes atya, főpap.*

Esztergomi beiktatásakor a Magyar Tudós Társaság (Akadémia) „...élénk örömet érzett, midőn Ő. Cs. Kir. fölsége a magyar egyház kormányzására főméltóságú Herceg Kopácsy József úr személyében kitűnő férfit jelölt ki”. Az akadémia az 1839. május 13-án tartott gyűlésen úgy határozott, hogy a beiktatáson a legmagasabb szintű delegáció képviselje: Döbrentei Gábor (az akadémia első titkára, a Régi Magyar Nyelvméltóság szerkesztője), Fáy András (rendes tag, később igazgató, „a haza mindenese”), Schedius Lajos (rendes tag, később igazgató), Schedel (Toldy) Ferenc (titkár, a reformkori magyar közélet egyik irányítója), Szilasy János (rendes tag, teológus, egyetemi tanár). „A tudós társaság részéről hazafiúi örvendezésünk jeléül...mint a társaság küldötteivel május 27-én Esztergomban megjelenni és az egész ünnepélyen részt venni szerencsénk lészen.”²¹

Nem sokkal később az akadémia Kopácsytól önéletrajzot is kért, amelyet a hercegprímás készséggel elküldött. (Ma is az akadémia kéziratára őrzi.)²²

Esztergomban súlyos teherként nehezedett rá a bazilika félbemaradt építkezése. A

Metternich által megígért 700 000 forintból mindössze 21 235 frt-ot kapott kézhez. Kettős javadalmából és a gyűjtésekből mintegy félmillió forint állt rendelkezésére. Ezért az általa felkért Hild József építésszel egyszerűsítette a bazilika grandiózus terveit. S végül 1845. augusztus 18-án megáldhatta és feltűzethette a bazilika kupolájának zárókeresztjét. (Az esztergomi bazilika felszentelésére azonban csak jóval később, 1856. augusztus 31-én került sor *Liszt Ferenc* Esztergomi miséjével.)

Kopácsy a részben németek által lakott Esztergomot is igyekezett magyarrá formálni. A vízivárosi „nemzeti” iskolában parancsára „hazafias szellemben” magyarul is tanították a fiúkat és a lányokat. A káptalan tagjai javarészt ugyancsak németek, illetve tótok voltak. Kopácsy tréfásan megjegyezte, hogy neki csak két magyar kanonokja van, azok közül is az egyik német, a másik meg tót: tudniillik Német György és Tóth Imre.

Pór Antal esztergomi kanonok úgy emlékszik rá²³, mint „...*ki a nemzeti szellemet és nyelvet mindenképpen elősegítette, akit ezért a hazafiatlanság tehetetlen dühe elnevezett ,magyar bimbó’-nak.*”

Bíborosi kalapot azonban állítólagos janzenizmusa miatt nem kapott. (A janzenisták, Szent Ágoston nyomán, a kegyelem elsődlegességét hangsúlyozták a szabad akarattal szemben.)

Halála (1847. szeptember 18.) után az akadémián november 8-án Szilasy János rendes tag, a pesti egyetem lekipásztor-tanára, a magyar filozófiai műszótár egyik kidolgozója emlékezett meg róla: „...*A magyar nyelv belső művelése és a magyar nyelv tudományokhoz alkalmazása végett magyar akadémia alkotásáról lévén szó, e szent célra az első áldozók között volt. Valamint a magyar nyelvet tanítás által terjesztő külön intézetre is legnagyobb készséggel hozta áldozatát, igaz szívvel örült akadémiánk előmenetelének és gyarapodásának. Érseki székének elfoglalásakor a nála tisztelgő küldöttséghez egyebek közt így szólott: <Kérem a tisztelt tagokat, engem ezután is úgy tartsanak, mint egyet közülük.> Ámbár neveltetése latin volt, s feszített szorgalom után német és francia nyelven könnyen szól: a magyar szó mégis legkedvesebb volt előtte. Igazat akarván, mint illő, szólani, ki kell mondanom, hogy enmagam 28 esztendeig pedig mindent latinul tanultam, a másik 25 esztendeig pedig mindent latinul tanítottam, és így csak 50 éves koromban lett hivatalos nyelvem, az ő hazafias közbenjárására, a magyar nyelv. Legfelsőbb rendelkezésében három év óta magyar nyelven adok elő egy, mind a papokra, mind a hívekre nagy befolyással bíró tudományt; és pedig oly sikerrel adom ezt elő, hogy az egész országból, még a hozzá tartozó részekből, sőt a tenger mellől is vagynak magyarul tanuló és magyarul jól értő hallgatóim. Áldás ezért főpapunk hamvaid – s emlékezetedre!... a mezei és házi gazdaságba úgy beavattatott, hogy a gazdaságnak alig vagyon neme, melyhez értelmesen, határozottan szólni nem tudott. Közönségesen el van ismerve, hogy a veszprémi püspökséghez tartozó jószágokat telhetőleg a legjobb karba hozta, és hogy ezt vala teendő, ha az egek urának úgy tetszendett, az érseki jószágokban is... Hazafi volt előítélet nélkül, pap volt túlbuzgóság nélkül, püspök, főpüspök volt türelmetlenség nélkül, főember volt fennhéjzás nélkül...Egyszóval*

nagy pap, buzgó hazafi, bölcs országember lévén, kicsit, nagyot, könnyút, nehezét, mindent helyesen végzett, eszélyesen kiegyenlített.

Tisztelt Társaság! Ilyen volt Kopácsy, a haza egyik fő oszlopa...’’²⁴

Halála után nem sokkal (1851?) Párizsban (!) megjelent róla egy francia nyelvű könyv. A kötet elsősorban Magyarország reformkori küzdelmeivel foglalkozik – Kopácsy ürügyén.²⁵ A szerző, bizonyos *Saint-Maurice Cabany* – aki a XIX. század hírességeinek szentelt egy könyvsorozatot (Redacteur en chef du Nécrologe universel du XIXe siècle) –, joggal vélhette úgy, hogy a század első felének legfőbb magyar reprezentánsa Kopácsy József. (Ebben bizonyára szerepet játszott az érsek francia kultúrához való kötődése.) Az előszóban a következőket olvashatjuk:

„Kopácsy! E Magyarországon igen tisztelt nevet, melyet nemrég e szép királyság legfőbb egyházi méltósága viselt, a közelmúlt tragikus háborúja a feledés homályába taszította. Ha e nagyra becsült főpap előre látta volna, mily gyászos napok várnak országára, ha látta volna, hogy szeretett országát a belső megosztottság és a pusztító felkelés, melynek előjelei már az ő életében is mutatkoztak, mivé teszik, bizonyára boldogan hagyta volna el a világot. Nem vérzett volna-e a szíve, hogy nem tud cselekedni a megbékélésért, hogy nem tudja megállítani a tomboló áradatot, hogy nem tudja begyógyítani a tátongó sebet, mely a rá bízott népet pusztulással fenyegette? Hazafiságából és felvilágosult személyiségéből fakadó tanácsaira bizonyára nem hallgattak volna, és csak imádkozni tudott volna a véres polgárháború megszámlálhatatlan áldozatának sírjánál.

Ha a Nécrologe Universel tartalmazza Wohlgemuth nevét, akkor ennek a kiváló embernek a nevét is meg kell említeni, akinek önfeláldozása talán szerényebb, de a Gondviselés szemében ugyanolyan érdemdús. Tetteit áldás kísérte, és sírjába magával vitte egy nemzet háláját és gyászoló bánatát; egy nemzetét, mely segítséget és megnyugvást talált jótékonyasága kimeríthetetlen forrásaiban.” (Fekete Virág fordítása)

A korszak ismerőiben joggal vetődhet fel a gondolat, ha Bécs és a magyarság által egyaránt nagyra becsült József nádor és Kopácsy József esztergomi érsek nem közvetlenül a szabadságharc kirobbanása előtt távoznak e világból, bizonyára 1848/49 eseményei is másként alakultak volna... (Utódaik, a fiatal István nádor és Hám János, a császárhoz húzó új esztergomi érsek nem voltak alkalmasak a nemzet és a bécsi udvar közötti közvetítésre.)

Veszprémben az utókor a szülőházához legközelebbi teret és az általa építtetett pajtakerti pihenőházhoz vivő utcát róla nevezte el. Aztán mintha elfeledkeztek volna róla, noha munkássága megérne egy monografikus feldolgozást.

JEGYZETEK

¹ *Horváth Mihály* (1864): 25 év Magyarország történetéből 1823-1848. Genf. 181. p.

² Kopácsy József veszprémi püspök alapítványtevő levele = Az MTA alapításának dokumentumai, Bp., Archiv Kiadó, 2007. (Hasonmás az Országos Levéltár gyűjteményéből.)

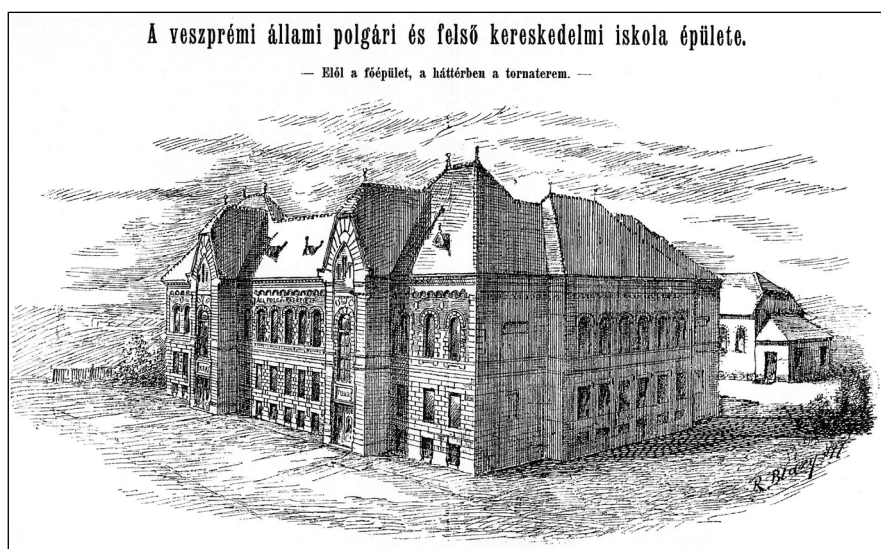
- ³ A levelet mai helyesírásunk szerint közöltem. – S. J.
- ⁴ *Darnay Kálmán*: Kopácsy József pályafutása a kőműves kalapácstól a bíboros-kalapig. In: *Darnay Kálmán* (1928): Kaszinózó táblabírák. Etheneaum, Bp. I-II. 197- 204. p.
- ⁵ MTA Könyvtár. Kézirattár (a továbbiakban MTAKK) Magyar irodalom, Levelezés 4. r. 55. sz. Kopácsy József püspök Döbrentei Gáborhoz. Veszprém, 1832. szeptember 9.
- ⁶ Bessenyei György válogatott művei, Bp., 1987. 397. p.
- ⁷ *Fábián Pál* (1984): Nyelvművelésünk évszázadai. Gondolat, Bp. 51. p.
- ⁸ *Fábián Pál*: i. m. 38. p.
- ⁹ Kölcsey Ferencz naplója 1832-1833. Dobrossi, Bp., 1848. 51. p.
- ¹⁰ Idézi a Gizella Napok 1997. évi programfüzete. 22. p.
- ¹¹ *Darnay Kálmán* (1928): Kaszinózó táblabírák I-II. Bp. 204. p.
- ¹² Téli Takács József úrnak észrevételei a magyar ortográfiáról. Tudományos Gyűjtemény 1826. V. kötet 26. p.
- ¹³ *Fábián János* (1859): Ifjúsági Plutarch IV. Ref. Főiskola, Pápa. 5. p.
- ¹⁴ Károlyi Ambrus esztergomi érsek temetése..., Budán, a Magyar Királyi Universitas typográfiájának betűivel, 1810. 14. p.
- ¹⁵ *Meszlényi Antal* (1970): A magyar hercegrímások arcképsorozata. Szent István Társulat, Bp. 216. p.
- ¹⁶ *Meszlényi*: i. m. 221. p.
- ¹⁷ Méltóságos és főtisztelendő Kopácsy József úrnak...midőn a székesfehérvári püspöki székből veszprémi püspöki székbe iktaték. Szammer nyomda, Veszprém, 1825.
- ¹⁸ *Darnay Kálmán* (1928): Kaszinózó táblabírák I-II. Bp. 201. p.
- ¹⁹ Tudományos Gyűjtemény 1819. X. köt. 119. p.
- ²⁰ Idézi *Meszlényi*: i. m. 211. p.
- ²¹ MTAKK, RAL (Régi Akadémiai Levéltár) 166/1839. Kopácsy József esztergomi érsek beiktatásán az akad. képviselőinek névsora.
- ²² MTAKK, RAL, K 1231. Kopácsy József önéletrajza és kíséző levele.
- ²³ *Pór Antal* (1898): A német Esztergom. Esztergom és Vidéke, március 11.
- ²⁴ Magyar Academiai Értesítő VII. évf. 1847. november, X. sz. 291-295. p.
- ²⁵ *Cabany, Saint-Maurice* (1851?): Notice Historique sur Joseph Kopacsy Prince Primat du royaume de Hongrie. Smith, Paris. 128 p. (Eötvös Károly Megyei Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény, Veszprém.)

A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola könyvtárainak története (1895–1945)

CSISZÁR MIKLÓS

Alapítva 1895-ben

Veszprém rendezett tanácsú város képviselő-testülete 1889. március 15-én kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztertől polgári fiúiskola felállítását. A *Veszprémi Állami Polgári Fiu Iskolában* 1892 szeptemberében kezdődött meg a tanítás. Ezt követően a városi képviselő-testület – a polgári iskolát végzettek továbbtanulását elősegítendő –, a VKM-től egy középkereskedelmi iskola felállítását kérvényezte. 1895 nyarán a Wlassics Gyula vezette minisztériumból megérkezett a döntés (1895. július 17., 33.442 sz. min. rendelet), amely engedélyezte a polgári iskolához kapcsolódóan, közös igazgatás mellett a három évfolyamú kereskedelmi középiskolát is, ami még ugyanabban az évben be is indult. (Miután névváltoztatásban már akkor

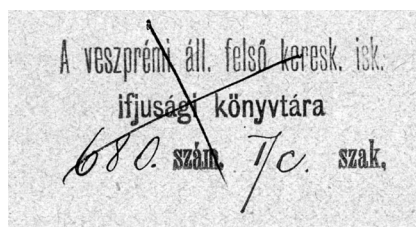

A Palotai úti iskolaépület rajza²

sem szenvedtünk hiányt, a szorgos miniszteriális szervek néhány hét múlva az iskolatípus nevét felső kereskedelmire változtatták.) A tanítás a Buhim-völgyben lévő egykori kaszárnya épületében indult meg egy osztállyal. Három esztendő múlva, 1898 szeptemberében foglalhatta el a polgári és a felső kereskedelmi iskola a Palotai úton (a mai Budapest úton) álló kevesebb, mint egy év alatt felépített, ma is álló iskolaépületet.¹

Ifjúsági könyvtár létesül

Már az első, az 1895/96-os tanévben megkezdte működését a veszprémi *Állami Felső Kereskedelmi Iskola* ifjúsági könyvtára. Állományának gyarapítására a tandíjjal együtt fizetendő 2 forint könyvtári díjat használták fel. Az első tanévben 25 művet szereztek be, ezek összértéke az iskolai értesítőben közzétett adatok alapján 57 forint 6 krajczár volt, és többek között olyan művek szerepeltek az állományban, mint Jókai regényei (Csataképek, Új földesúr, Régi jó táblabírák, Erdély aranykora, Egy magyar nábob, Mire megvénülünk, Szegény gazdagok), Aesopus mesék, Beöthy Zsolt, Gyulai Pál és Kölcsey Ferenc munkái. A beszerzett könyvek között szerepelt az 1875-ben Budapesten megjelent Berstein: A természet könyve, és a Közérdekű olvasmányok a természettudományok köréből című ötkötetes munka is.³

Az első ifjúsági könyvtári tulajdonbélyegző

Engedélyezik a tanári könyvtárat

A tanári könyvtár létrehozását a tantestület kérésére az 1896. február 28-án keltezett 3175. sz. VKM-leirat engedélyezte. Ennek értelmében a tanév elején fizetendő 4 forint felvételi díjat három éven keresztül felhasználhatták a tanári könyvtár gyarapítására. Már az első tanévben megrendelték a Hivatalos Közlönyt, a Kereskedelmi Szakoktatást, és több kereskedelmi és iparkamara (Arad, Brassó, Debrecen, Győr, Kassa, Marosvásárhely, Sopron, Szeged, Temesvár) is megküldte az új felső kereskedelmi iskolának éves jelentését. Ezek összértéke 16 forint volt az 1895/96-os tanévben.³

Az első tanári könyvtári tulajdonbélyegző lenyomata

Az 1896/97-es tanévben 26 művet vásároltak a tanári könyvtár számára 81 forint értékben. A „könyvtárőr” Vaszary Béla, a széles látókörű tanár a szépirodalmi művek mellett nagy hangsúlyt fektetett a szakkönyvek gyarapítására is. Az Arany: Prózaiból dolgozatok, Greguss: Shakespeare pályája, Gyulai: Katona József Bánk bánja, Greguss: Arany balladái, Müller: Felolvasások a nyelvtudomány köréből, Magyarország városai és vármegyéi mellett olyan szakkönyv-szerzeményezések is szerepeltek, mint Csoppey: Világforgalom, Drapala: Buchhaltungskunde, Hartmann: Schnellschreiben, Kitt: Lehrbuch der dopp. Buchhaltung, Zachár Gy.: Kereskedelmi ismeretek, jog és szokások, Közgazdasági és statisztikai évkönyv stb. Mindkét iskolai könyvtárban használtak tulajdonbélyegzőket, feltüntették a leltári számot, valamint a szakjelzetnek megfelelő könyvtári szak számát is.⁴

Azt, hogy mennyire komolyan vették az Udvarhelyi Gyula igazgatta iskolákban a könyvtárak munkáját, az évenként közreadott leltárak mutatják. A legfrissebb bel- és külföldi szakirodalmat szerezték be magyar és idegen nyelven, mint például Arendt: Technik der Experimental Chemie, a veszprémi születésű Simonyi Zsigmondtól pedig a Jelentéstan alapvonalai, Magyar szótók és a Nyelvújítás történetéhez című munkákat. Vásárolták a kortárs magyar irodalmat, de az állományban szerepeltek a külföldi klasszikusok is. A tanév során Vaszary Béla tanulmányi elfoglaltsága miatt Burger Györgyre bízta mindkét iskola tanári könyvtárának kezelését.⁵ A későbbiek során a tanári könyvtár állományát a könyvállomány gyarapodásával a következő szak szerinti bontásban adták meg:

Nyelvek és irodalom

Történelem, földrajz

Természettudományok

Mennyiségtudományok

Jog- és államtudományok

Vegyességek (ezen belül: I. Jelentések, II. Ügyességek, III. Jegyzékek) elnevezett könyvtári állományrész, amelyben a különböző szervezetek, pl. kereskedelmi és iparkamarák éves jelentései, folyóiratok stb. szerepeltek.

Az 1898/99-es értesítő közli a felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára teljes leltárát: ekkor az állomány nagysága 299 db, értéke 641,45 forint volt. Az ifjúsági könyvtár 272 darabból állt 393,84 forint értékben.⁶

A 20. század első éveiben, ha szerényebb mértékben is, de folytatódott a könyvtárak gyarapodása a különböző tantárgyakhoz kötődő ismereteket közlő szakkönyvek beszerzésével. Az ifjúsági könyvtár részére a korszak divatos szerzőinek munkáit is megvették. Ötvös Károly: Magyar alakok, Rákosi Viktor: Elnémult harangok, Humoros elbeszélések, Egy tutaj története; Sajó Aladár: Katonáéknál, Kaszárnyatitkok, Rekruták, Császár kenyerén; Farkas: Diákhősök 48-ban; Mikszáth K.: Öreg szekér, fakó hám.⁷ Meg kell említeni, hogy rendszeresen ajándékoztak könyveket a nyomdák-könyvkereskedők és magánszemélyek, köztük az iskola tanárai.⁸

Az 1907/1908. tanévben közlik az ifjúsági könyvtár teljes állományjegyzékét. Az összesen 640 tétel megnevezése után a beszerzés időrendjére utaló leltári számot adják meg.⁹

A későbbiekben, Vaszary Béla igazgatóvá történő kinevezése után, az első világháború kitöréséig, Tivadar Ignác tanárt bízták meg mindkét könyvtárnál a könyvtárosi teendők ellátásával.¹⁰

A Vörösmarty Önképzőkör

Az első tanévtől Vaszary Béla¹¹ vezetésével működő önképzőkör Vörösmarty Mihály születésének 100. évfordulóján, az 1899/1900-as tanévben felvette a költő nevét.¹² Ekkor alakulhatott meg a tanintézet harmadik könyvtára. Ennek állományáról csak nagyon keveset tudunk, mivel állománya nem szerepel az iskolai értesítőkből. Sajnos, korabeli leltárkönyv – ugyanúgy, mint a tanári könyvtár és az ifjúsági könyvtár esetében –, itt sem maradt fenn. Létezéséről a megmaradt néhány könyvben szereplő önképzőköri bélyegzőlenyomat alapján van ismeretünk, illetve esetenként az önképzőköri munkáról közölt tanévi beszámolókból kaphatunk információt. Néha a helyi sajtóban közzétett újságcikk ad további felvilágosítást.¹³

Az alapítás évét is tartalmazó önképzőköri pecsét

Kitör az első világháború, költözik az iskola

A könyvtárak gyarapodása az első világháború kitörésével gyakorlatilag megszűnt, és mivel azok a hadikórház céljára lefoglalt Palotai úti iskolaépületben maradtak, így az állományt használni sem tudták. Nem volt könyvtárőr (könyvtáros) sem. A felsőkereskedelmi iskolát kiköltöztették a Palotai úti iskolaépületből. Az izraelita elemi iskolában kaptak három tantermet. A használhatóság gyakorlati megszűnése komolyan érinthette a tanári kart, hiszen a tanári könyvtár állománya a komoly szakirodalmi művek mellett jelentős sorozati kiadványokat: Révai Nagy Lexikon (1911–), Kossuth Lajos összes munkái (1880–), A Műveltség könyvtára, a Művészetek könyvtára stb. is tartalmazott.

A háború kitörésének évében a tanári könyvtár állománya mindössze hat kötettel nőtt, ebből is három ajándék volt. A folyóiratok közül csak a Hivatalos Közlöny és a Középiskolai Tanári Közlöny maradt meg.¹⁴ Az 1916/17-es tanévben 25 kötettel, az 1917/18-as tanévben csupán négy kötettel gyarapodott a tanári könyvtár. Az ifjúsági könyvtár állománya nem változott.^{15, 16}

Negyedszázados az iskola

Az alapításának negyedszázados jubileumát ünneplő *Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola* nem heverte ki a világháború pusztításait. Csak 1919. szeptember 15-én tudták megkezdeni a tanítást, akkorra sikerült visszakapni és kitakarítani a katonaság által lepusztított, lehasznált iskolaépületet – írta Mattuscheck Richárd, aki Vaszary Béla halála óta irányította a felsőkereskedelmi iskolát. A tél folyamán egyhónapos szünetet, majd a spanyolnátha-járvány miatt február hónapban újabb egyhónapos iskolaszünetet tartottak. Az ettől a tanévtől négy évfolyamossá fejlesztett iskola tanteremhiánnyal küzdött, a negyedik osztály miatt a tanácstermet meg kellett szüntetni, így a könyvtáraknak sem volt megfelelő hely.¹⁷

Az elkövetkező tan évekről számot adó iskolai értesítők sem a könyvtárak működéséről, azok esetleges fejlesztéséről, sem pedig a könyvtárakat kezelő tanár vagy tanárok személyéről nem adnak felvilágosítást. Az 1925/26-os tanévtől a *Veszprémi M. Kir. Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felsőkereskedelmi Iskola* elnevezést

Tanári könyvtári pecsét lenyomata az 1910-es évekből

kapó tanintézet értesítőjében is csak egyetlen mondat utal arra, hogy működnek az iskolai könyvtárak. E szerint az önképzőköri tagdíj nagyobb részét az ifjúsági könyvtár gyarapítására fordították.¹⁸

Az 1926/27. tanévben Steidl József (akit a diákok egyébként csak Zeusznak hívtak), vezette a Vörösmarty önképzőkört, amelynek bevételeiből ismét gyarapították az ifjúsági könyvtár állományát. Steidl tanár úr kezelte a könyvtárakat is, amelyek állományának összetételéről nincs információ.¹⁹

A következő tanévben, amikor továbbra is Steidl József kezeli a könyvtárakat és ugyanő a Vörösmarty Önképzőkör tanárelnöke, már ismerjük az önképzőköri tisztségviselőket, így a könyvtárosok nevét: főkönyvtáros Bauer József IV. évf., az alkönyvtáros Imre Jenő III. évfolyamos diák. Ebben az évben is a 2 P tagsági díjakat használták fel könyvek beszerzésére. A közlésből nem derül ki, hogy a vásárolt könyvek a köri vagy az ifjúsági könyvtárba kerültek. A tanári könyvtár gyarapodása 35 kötet 830 P értékben. Kizárólag szakkönyveket vásároltak, jelentős számban német nyelven. Nyolc szakfolyóirat is járt az iskolába, köztük a Közgazdasági Szemle, a Magyar Statisztikai Szemle, illetve a Magyar Könyvviteli Folyóirat. Ugyanakkor az ifjúsági könyvtár magyar művekkel gyarapodott: Gyulai, Vörösmarty, Teleki László, Rákosi Jenő, Jókai, Petőfi, Gárdonyi, Darnay Kálmán szerepelnek a szerzők közt. Összesen 63 kötetet vételeztek be 361 P 23 f értékben.²⁰ A következő tanév során hasonló mértékben és módon gyarapodtak a könyvtárak. Jellemzően csak szakkönyvet vettek a tanári könyvtár részére. A 41 kötetből csak 5 volt magyar nyelvű. A vásárlások összértéke 500 P. Ajándékba

10 kötetet kaptak 253 P értékben. Az ifjúsági könyvtár állománya 85 kötetrel gyarapodott.²¹

Újra gyarapodnak a könyvtárak

A közel négy évtizedes tanári munka után nyugdíjba vonult Mattuschek Richárd után dr. Wallner Ernő vette át az intézet igazgatását az 1929/30-as iskolaévben. Némileg javult a tanterem-ellátottság, mivel a polgári iskolai igazgatói szükségglakás felszabadulásával nyert új terembe költözhetett a tanári könyvtár. A IV. évfolyam tanterméből és a folyosóról ugyanide került az ifjúsági könyvtár. A „tanári könyvtár öre” a tanév folyamán az iskolához került Nyakas János lett, míg Steidl Józsefre az ifjúsági könyvtár kezelése maradt. A tanév végén végrehajtott leltározás szerint a tanári könyvtár állománya 1039 mű 1524 kötetben, 9812 P összértékben. A tanévi beszerzésre is a szakkönyvek túlsúlya a jellemző (A reklám kézikönyve, Magyar gyorsírási rendszerek, Modern földrajz és oktatása, Az irodaüzem racionalizálása, Az árusítás technikája és lélektana stb.), de már sokkal több művet vásárolnak magyar nyelven. Igen jelentős számú és értékes ajándékkönyvet is kapnak (26 mű). Köztük helyi szerző műve is fellelhető (Gutheil Jenő: Veszprém, Szent Imre városa). Gyarapodott a folyóiratok száma is, elsősorban az ajándékozásnak betudhatóan. Az ifjúsági könyvtárban a tanév végén 932 művet regisztráltak 1331 kötetben, 1906,50 P összértékben. Itt viszonylag csekély volt a gyarapodás, mindössze 15 művet vásároltak 31 kötetben.²²

Az 1930/31-es tanévben olyan könyvekkel gyarapodott vásárlással, illetve ajándékozással a tanári könyvtár, mint a Közgazdasági Enciklopédia III–IV. kötete, Révai Kereskedelmi, Pénzügyi és Ipari Lexikona III. kötet, Várkonyi: A modern magyar irodalom, Rakitovszky: Korszerű nevelési problémák, Hóman: A magyar történetírás új útjai, Krisch Jenő: Hollandia. (A Fiuméba került Krisch az intézet tanára volt az 1910-es évek elején.) A tanév végi állapot szerint a tanári könyvtár állománya 1102 mű 1593 kötetben, 11 154 P 38 f értékben. Az ifjúsági könyvtárban 934 mű volt 1334 kötetben. A tanári könyvtárat Nyakas János, az ifjúsági könyvtárat Steidl József tanár kezelte.²³

Az 1931/32-es tanévi iskolai értesítő közli a VKM 1931. évi 622–4–54–1931. sz. r. alapján elkészített iskolai ingó vagyron leltárát, melyben a tanári könyvtár is szerepel. Az intézeti ingó vagyron leltárát éveken keresztül rendszeresen közzéteszik. Az 1932. június 30-án felvett leltár alapján az állomány 857 db vásárolt és 760 db ajándékként kapott könyvből állt 11 528 P 93 f értékben. Az iskola profiljához kapcsolódó szakkönyvek (Mechanikus számvitel, Az írás mechanizálása, Radnai: Az egységes magyar gyorsírás tanításának módszere, Novák S.: A könyveléssel való bizonyítás és az új mechanikus könyvelőrendszerek, Kuncz: A magyar kereskedelmi és váltójog vázlata stb.) mellett megjelentek a hadtörténettel foglalkozó művek, köszönhetően a hadtörténetnek elkötelezett történelemtanárnak, Nyakas Jánosnak.

Az ifjúsági könyvtár döntően magyar szerzők műveinek a beszerzésére törekedett, beleértve a kortárs szerzők műveit is (Benedek Elek, Móricz Zsigmond, Rákosi Viktor, Herczeg Ferenc, Zilahy Lajos, Molnár Ferenc, Szabolcska Mihály, Gaál Mózes, Gárdonyi Géza). A könyvtári állomány 996 mű 1441 kötetben, 2342,20 P értékben.²⁴

Az 1932–33-as tanévről dr. Wallner Ernő iskolaigazgató azt írta, hogy öröndetesen gyarapodott az iskola ingó vagyona, ideértve a könyvtárakat is. Több mint száz könyvvel gyarapodott az állomány közel 580 pengő értékben. A tanévi könyvbeszerzésekre jellemző a földrajzi művek számossága. Sok ajándékkönyvet is kapott az iskola. Ezek zömmel szakmai munkák voltak, de a helyi kiadványok is szerepeltek az ajándékok között. Az ifjúsági könyvtár 61 kötetrel gyarapodott Nyakas János értő szerzeményezésének köszönhetően, aki a könyvtárak kezelése mellett az önképzőkört is vezette.²⁵ A következő tanévben is Nyakas János kezelte mind a két könyvtárat. A tanári könyvtár 105 kötetrel gyarapodott, és az összérték a tanév végén 12 768 pengőre nőtt. Ismét találunk helyi kiadványokat, ezek részben vásárlás, részben ajándékozás útján kerültek a könyvtárba. A folyóiratok száma sem módosult jelentősen. Vásárolták a Kereskedelmi Szakoktatás, a Magyar Statisztikai Szemle, a Természettudományi Közlöny, a Földrajzi Közlemények és a Földgömb című periodikákat, míg a Magyar Szemle, a Turistaság és Alpinizmus, a Testnevelés, a Magyarosan, valamint a Hivatalos Közöny ajándék volt. Az ifjúsági könyvtár 12 kötetrel gyarapodott, Verne, Wells, Gyóni Géza, Móricz Zsigmond műveivel.²⁶

Hasonló megállapítások tehetőek az 1934–35-ös iskolaévben is a könyvtárak fejlesztéséről. A tanári könyvtár állománya 64 vásárolt és 89 ajándék kötetrel gyarapodott. Az 1935. június 30-án felvett leltárban 1980 kötet szerepel, összértéke 13 645 P. A szerzeményezés széles spektrumot ölelt fel, de meglehetősen sok a hadászattal, hadtörténettel foglalkozó művek száma. Ismét találunk helyi kiadványokat: az iskola saját értesítői 1929-től (úgy tűnik, eddig ezek nem kerültek bevételezésre), Nagy: Tapolca településföldrajza, Veszprém építési szabályrendelete és a Veszprémi Fiú Felső Kereskedelmi Iskola utólag összeállított értesítője az 1918–19. iskolaévről. Az ifjúsági könyvtárba számos, ma is kötelezőként szereplő irodalmi mű került. Fekete gyémántok, Sárga rózsa, A fősvény, Toldi estéje. Az állomány nagysága 1697 kötet 1669,15 P értékben.²⁷ A következő tanévben a tanári könyvállomány 2124 kötetre növekedett a 66 vásárolt és a 78 ajándékba kapott könyvvel.²⁸

A következő években szinte kizárólagos a szakkönyvek beszerzése, elvéve talánunk szépirodalmi műveket. Érdekes megfigyelni, hogy míg a húszas években a Trianonnal foglalkozó munkák szinte minden tanévben előfordultak valamilyen formában a szerzeményezett művek között, addig a harmincas évek második felében szaporodnak a modern hadviseléssel foglalkozó kiadványok (Petróczy: Légvédelmi képes káté, Juhász: Háború. Ideiglenes útmutatás a légoltalom végrehajtására, Berkó: Készül a háború stb.). Az ifjúsági könyvtár csak csekély mértékben gyarapodott.

A rendelkezésünkre álló utolsó leltár (1942. december 31.) szerint a tanári könyvtár állománya 3755 kötet 21 225 pengő értékben, míg az ifjúsági könyvtár állomá-

nya 977 darab könyv 2235,96 P értékben. Az ifjúsági könyvtár továbbra is a tornaterem épületében van. A tanév során Czipf (utóbb: Csenedes) Antal kezelte a könyvtárakat a katonai szolgálatot teljesítő Nyakas János helyett.^{29, 30}

Ismét költözik a már fél évszázados iskola

A második világháború ismét elűzte az iskolát saját épületéből. Az 1944. szeptember elején megkezdett tanévben már az Angolkisasszonyok épületében tanultak az iskola diákjai októberig, akkor a tanítás megszakadt, s csak 45 áprilisában az iskola udvarán, majd a Szent Imre iskolában indult újra. Arról számolnak be az évkönyvben, hogy az iskolaépületben katonaságot szállásoltak el, és az csak 1945. augusztus végén szabadult fel. 1945. november 21-én költözhetek vissza a Palotai úti épületbe, ahol a „háborús cselekmények és az állandó katonai elszállásolás” miatt az iskola épülete annyira tönkrement, hogy a diákok és a tantestület tagjai a tanári szobán kívül csak két tantermet tudtak helyrehozni. A tél folyamán az egyes osztályok I. és III., illetve II. és IV. csoportosításban másnaponként jártak iskolába.³¹

Kifosztott könyvtárak a második világhégés után

Az 1945–46-os évkönyv a könyvtári állományok adatairól nem tud felvilágosítást adni, mivel a leltározást „az épületben tartózkodó orosz kórházi alakulat miatt elvégezni nem állt módunkban” – írta dr. Bernáth József igazgató. Az ifjúsági könyvtár maradványát Nyakas János tanár kezelte. A *Veszprémi Állami Kerkápoly Károly Kereskedelmi Középiszkola* az 1946–47. iskolai évről szóló évkönyvében olvasható az 1947. június 30-án felvett leltár eredménye. E szerint a tanári könyvtár 65 %-a eltűnt, megsemmisült. Állománya mindössze 1833 kötet, 35 845,52 Ft értékben. Az iskola számára a következő folyóiratok jártak:

Az 1945/46-os tanévben szerzeményezett első könyvben fellelhető tanári könyvtári pecsét

Magya-roosan, Magyar Nyelvőr, Kémikusok Lapja, Köznevelés, Embernevelés, Közgazdasági Értesítő, Kereskedelmi Élet, Szövetkezés és a Magyar Közlöny. A tanév során 22 kötettel gyarapodott az állomány. A tanári könyvtárat a hadifogságból visszatért Csenedes Antal, az ifjúsági könyvtárat Nyakas János kezelte. Az ifjúsági könyvtár háborús kárát 20%-ban állapították meg. Állománya 717 db 8 090 Ft értékben. A tanév során nem volt gyarapodás.³²

A veszprémi felső kereskedelmi iskola dokumentumai a könyvtári állományok döntő részé-

vel együtt a második világháború során megsemmisültek. Információt a könyvtári állományok minőségéről és mennyiségéről, gyarapodásukról, használatukról, a könyvtárak tanár kezelőiről csak a rendelkezésre álló iskolai értesítőkből, évkönyvekből kaphattunk. A szerzeményezést rögzítő leltárívek–leltárkönyvek is elvesztek, csak az utódiskolában, a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskolában őrzött néhány száz kötetes – részben ma is használt – régi könyvtári állomány mutatja az egykori könyvtárörök által kialakított gyűjtemények minőségét.

JEGYZETEK

- ¹ *Csiszár Miklós* (2001): Iskolánk története 1948-ig: A veszprémi állami polgári fiúiskoláról. In: Kossuth Krónika. Szerk.: Bándi Lászlóné. Veszprém, szept. 22.
- Meggyes István* (1995): A veszprémi Felső Kereskedelmi Iskola alapítása. In: A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola centenáriumi évkönyve 1895–1995. Veszprém.
- ² A Palotai úti iskolaépület rajza Blázy Imre rajztanár munkája. 1897-es datálású és az 1896/97-es iskolai értesítőben szerepel. Ennek az évnek a végére készült el a tervezettnél korábban (!) az iskola épülete. Blázy ebben a tanévben csak a polgári iskolában tanított.
- ³ A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Áll. Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1895–96. iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1896. Az értesítő nem jelzi, de az ifjúsági könyvtárat Vaszary Béla kezelte, aki egyúttal az első osztályfőnök is volt a felső kereskedelmi iskolában.
- ⁴ A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Áll. Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1896–97. iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1897.
- ⁵ A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Áll. Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1897–98. iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1898. A polgári és a felső kereskedelmi iskola 1915-ig közös igazgatás alatt állt, noha külön tantestülete volt, az egyes feladatköröket rugalmasan csoportosította át Udvarhelyi Gyula igazgató.
- ⁶ A veszprémi Állami Polgári Fiu- és Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1898–99-iki iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1899. A polgári iskola tanári könyvtáránál is alkalmazták a szakterületek szerinti bontást, de az eltér a felső kereskedelmi tanári könyvtárétól.
- ⁷ A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Állami Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1903–904. iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1904. Csak az éves gyarapodásokat közlik az értesítő Leltárak c. fejezetében
- ⁸ A veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1906–1907. iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1907
- ⁹ A veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1907–1908. iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1908.
- ¹⁰ A veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XVIII. értesítője az 1912–1913. iskolai évről. Szerk.: Vaszary Béla. Veszprém, 1913. Ebben a tanévben az iskola közigazdász-tanár Fodor Lajos saját munkáját ajándékozta két példányban az ifjúsági könyvtár részére. (Fodor Lajos: A társadalmi kérdések lényege.) Több jelentős publikációja volt, 1918-ban, fiatalon elhunyt.
- ¹¹ Vaszary Béla tanár verseskötete 1882-ben jelent meg Kaposváron. A Magyar Tudományos Akadémia pályázatán drámájával 1903-ban díjat nyer. A Franciszka című dráma 5 példányát ajándékozta Vaszary az iskola ifjúsági könyvtárának az 1904/1905. tanévi értesítőben közöltek szerint. Ezek a példányok elvesztek. Írjunk és beszéljünk magyarul munkáját Veszprémben 1906-ban adja ki, versei rendszeresen megjelennek a Veszprémi Hírlapban és a Veszprémvármegyében. (Ld. Szinyeyi József: Magyar írók élete és munkái [elektronikus dok.] – Budapest Arcanum Adatbázis, 2001., Sziklay János:

- Veszprém város az irodalomban és művészetben. – Celldömölk: Óvári Ferenc, 1931.) 1915-ben halt meg Veszprémben, a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola által helyreállított síremléke az Alsóvárosi temetőben van.
- ¹² A veszprémi Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1899–90-iki iskolai évről. Szerk.: Udvarhelyi Gyula. Veszprém, 1900.
- ¹³ A Veszprémvármegye című lap írta 1922. április 22-én, illetve a május 2-án megjelent számában, hogy a felső kereskedelmi iskola tanulói műsoros estélyt adtak a városi színházban, és „A tiszta jövedelmet részben az alakítandó cserkészcsapat, részben az önképzőkör könyvtára javára fordítják, ezért felülfizetéseket köszönettel fogadnak és hírlapilag nyugtáznak”.
- ¹⁴ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XX. értesítője az 1914–1915. iskolai évről. Szerk.: Vaszary Béla. Veszprém, 1915.
- ¹⁵ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXII. értesítője az 1916–1917. iskolai évről. Szerk.: Mattuscheck Richárd. Veszprém, 1917. A gyarapodást csak számszerűleg közlik, a dokumentumok címét nem adják meg.
- ¹⁶ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXIII. értesítője az 1917–1918. iskolai évről. Szerk.: Mattuscheck Richárd. Veszprém, 1918. Az iskola még mindig nem költözhet vissza saját épületébe, a könyvtárakat nem tudják használni.
- ¹⁷ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXV. értesítője az 1919–1920. iskolai évről. Szerk.: Mattuscheck Richárd. Veszprém, [é. n.]
- ¹⁸ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXI. értesítője az 1925–26. iskolai évről. Szerk.: Mattuscheck Richárd. Veszprém, 1926.
- ¹⁹ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXII. értesítője az 1926–27. iskolai évről. Szerk.: Mattuscheck Richárd. Veszprém, 1927. A polgári iskola diáklétszámának gyarapodása, a párhuzamos osztályok indítása miatt teremhiánnyal küzdenek. „Nincs helyiségünk az idegen nyelveknek csoportokban való tanítására, a gyakorló irodára, a cserkész otthonra, a könyvtárak számára.”
- ²⁰ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXIII. értesítője az 1927–28. iskolai évről. Szerk.: Mattuscheck Richárd. Veszprém, 1928. A sümegi Darnay Kálmánnak a Bakony és a Balatonvidék várai történetét feldolgozó, A bujdosó gyöngysor című könyve is szerepel a szerzemények között.
- ²¹ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXIV. értesítője az 1928–29. iskolai évről. Szerk.: Mattuscheck Richárd. Veszprém, 1929.
- ²² A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXV. értesítője az 1929–30. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1930.
- ²³ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVI. értesítője az 1930–31. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1931.
- ²⁴ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVII. értesítője az 1931–32. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1932.
- ²⁵ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVIII. értesítője az 1932–33. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1932. Rhé Gyula: Jelentés a Veszprémvármegyei Múzeum 1931–32. évi fejlődéséről, Sziklay János dr.: Veszprém város az irodalomban és művészetben, Az Unio bányászati és ipari r.t. várpalotai szénbányászatának ismertetése című művek szerepeltek köztük. Sajnos, a második világháborús események során valamennyi elveszett. Ez a megállapítás a következő tanévek helyi szerzőktől származó valamennyi könyvére vonatkozik.
- ²⁶ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXIX. értesítője az 1933–34. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1934. Helyi, vagy Veszprémhez köthető szerzők munkái: Lukcsics-Pfeiffer: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában, Gutheil Jenő: Veszprém és a királydíjas Veszprémi Dalegyesület, Cholnoky Jenő: A

Kárpátoktól az Adriáig, Krisch Jenő (az iskola tanára volt): A magyar kereskedelmi levelezés tanításának módszere.

- ²⁷ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XL. értesítője az 1934–35. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1935. A Tanácsköztársaság hónapjai alatt az iskola tevékenységét változtatni akarták, erre a kommün bukása miatt már nem került sor, de az 1918/19. tanévi értesítőt csak később készítették el, amelyből nem maradt fenn példány Veszprémben és az OSZK-ban sem található.
- ²⁸ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XLI. értesítője az 1935–36. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1936. A könyvek ajándékozói (78 kötet!) nem ad felvilágosítást az értesítő.
- ²⁹ A Veszprémi M. Kir. Állami Kerkápoly Károly Kereskedelmi Középiskola (III–IV. évfolyama: Fiú Felső Kereskedelmi Iskola) évkönyve az 1941–42. iskolai évről az iskola fennállásának 47. évében és az iskolával kapcsolatos Társulati Kereskedő Tanonciskola jelentése az 1941–42. iskolaévről. Szerk.: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1942. A tanév során számos könyvet kap az iskola, részben jutalmazásra, részben a könyvtár részére. Ajándékozók: dr. Szűcs Imre kegyesrendi tanár, Egyetemi Nyomda Bp., Egyházmegyei Ny. Vp., Fodro Ferenc és Pósa Endre helyi könyvkereskedők. Nyakas János tanár saját művét, a Sorsdöntő száz nap 1849-ben című hadtörténeti munkát ajándékozta az iskolának.
- ³⁰ A Veszprémi M. Kir. Állami Kerkápoly Károly Kereskedelmi Középiskola (IV. évfolyama: Fiú Felső Kereskedelmi Iskola) évkönyve az 1942–43. iskolai évről az iskola fennállásának 48. évében és az iskolával kapcsolatos Társulati Kereskedő Tanonciskola jelentése az 1942–43. iskolaévről. Szerk.: Dr. Wallner Ernő. Veszprém, 1943. Miniszteri rendeletre az ifjúsági könyvtárból 770 könyvet áthelyeztek a tanári könyvtárba, kiselejteztek 180 darabot. Címeiket nem közölnék.
- ³¹ A Veszprémi Állami Kerkápoly Károly Kereskedelmi Középiskola évkönyve az 1944–45. iskolai évről. 50. iskolai év. Szerk. Molnár József (gépirat).
- ³² A Veszprémi Állami „Kerkápoly Károly” Kereskedelmi Középiskola évkönyve az 1946–47. iskolai évről, az iskola fennállásának 52. évében. Szerk.: Dr. Rhosóczy József. Veszprém, 1947. Csak a leltározás végső számadatait közlik.

KÖZLEMÉNYEK

A veszprémi vár 18. századi vízműve

Veszprém kősziklára épült város, így nagyon kevés helyen volt lehetőség a vízvételre. A várban csak egyetlen kút volt. A török időben megrongálódott, és még mindig használhatatlan volt. A piarista rend már az 1750-es években tervbe vette a várbeli gimnázium építését, a püspökség pedig a püspöki palotáét. Nagyon hamar bebizonyosodott, hogy az építkezés nagy gondja a víz hiánya. Koller püspök mindent megtett azért, hogy ezen segítsen. Az Úrkútnál lévő káptalani két vízkerékkel rendelkező malom jobbágy molnármestere, Tumler (más írásmóddal: Tummler) György vállalkozott arra, hogy az egyik vízkerékre szivattyút szerel, és a vizet felnyomja a várba, és ott víznyerő helyet létesít. A szerződést 1766. január 2-án írták alá. 1767. január 21-én a berendezés csak félig kész állapotban volt, amikor a mester meghalt. A munkát a nála szakmát tanuló 18 éves Henrik fia fejezte be. 1767. szeptember 19-re a vízmű elkészült.

A veszprémi és az idevetődő idegenek dicshimnuszokat zengtek a szabadtéri díszkutat is tartalmazó rendszerről. Ezek a megnyilatkozások hozzájárultak ahhoz, hogy eltűzött vélemény alakuljon ki róla. Ezért az alábbiakban kijelöljük a vízmű valóságos helyét a kor műszaki berendezései között.

A feljegyzések szerint a vízművet Tumler György írni, olvasni nem tudó molnármester és a szakmát nála tanuló (a piaristák gimnáziumát 1760-1765-ig végezte) 18 éves fia, Henrik építette, aki már a céh tagja is lett. A létrehozásban résztvevő harmadik személy, Kiss Adorján szerepének tisztázásához szükséges, hogy vizsgálat tárgyává tegyük a korabeli oktatási viszonyokat. Ugyancsak szükséges ismerni a korabeli iparos emberek munkáját és az akkori idők „világ- (európai) színvonalát” jelentő hasonló alkotásokat.

Van egy közmondás, hogy a „molnár dolga az őrlés”. A régi molnárokra ez csak féligazság, mert hozzátehetjük még: és a malom javíthatása, karbantartása, esetleg még építése is. Ez nem csak 1760-ban, de még 1938-ban is így kiegészítve volt igaz.

Családunk egy műemlék jellegű malmot üzemeltetett. Részben már modernizálták, mivel 1870-ben a malomkövet Ganz-féle hengersizékes őrlőberendezésre cserélték, de a malom üzemképes állapotban tartásához mindennemű munkát a nagyapa végzett el. (A vízkerék és terelőzsilipek javítása, újra cserélése, a fogaskerék fából lévő eltörött fogainak pótlása, a vízcsatornák javítása stb.) Csak egyet kellett mással javíttatni, a hengersizék megkopott rovátkolt őrlőhengerét a célszerszámmal rendelkező hajmáskéri malomban „vágattuk”.

Tumler György (és fia is) nagyon ügyes kezű ember volt, minden „malomács”

munkát el tudott végezni, sőt, kellő útmutatással még átalakítani is, például a malomkerék helyett egy szivattyút meghajtatni vele.

Európa-szerte a 18. század elején kezdődött a műszaki oktatás megindítása. Nem voltak ezek egységes tantervű iskolák. Magyarországon a piarista rend a műszaki oktatás megvalósítására törekedett. A feljegyzések szerint 1760-ig évente mindig küldtek 1-2 rendtagot a „praktikus oktatást” folytató bécsi Terezianumba és a római Nazarénumba. A végzett tagok a mérnöki címet használták (régie elnevezése: inzsellér).

Az iskolából hazakerülteket a rend létesítményeiben felmerülő műszaki feladatok megoldására küldték (építés, víznyerés, földmérés), de felkérésre idegenek részére is végeztek ilyen munkákat. Így került Veszprémbe Kiss Adorján, aki a gimnázium építésével kapcsolatban felmerült problémák megoldása miatt jött ide. Értésült a vízhiányról, s a helyszíni szemléje során talált rá a víznyerő helyre és a meghajtó energiáját szolgáltatni tudó káptalani malomra, valamint a kivitelezését vállalni tudó két Tumlerre.

A gimnázium építészeti tervei nem maradtak fenn, a tervezője nem ismert. Nem egyszerű rutinmunkát jelentett még gyakorlott tervezőnek sem. Itt volt a legkeskenyebb a vár, az iskola nagy udvart kívánt, az épületet részben túlvitték a várfalon. Várfalat kellett bontani, ráépíteni, s ez alapos szilárdságtani megfontolást kívánt. Többször járt itt Ozwald Gáspár piarista építész is. (Ő volt a váci püspök, Migazzi építésze.) Feltehetően ő és Kiss Adorján volt a tervező. A fennmaradt írásokból megállapítható, hogy az építés (1773-1778) mai értelemben vett műszaki ellenőri feladatait Kiss Adorján látta el. (Egyidejűleg még a szenci iskolában is tanított.)

A műszaki felsőbb oktatás megindítását Eszterházy Ferenc nádor szorgalmazta. Az iskola céljaira 20 000 Ft-ot adományozott és felajánlott egy épületet szenci birtokán. A királynőhöz fordult engedélyezési kérelemmel. A kérelemben a piarista rendet javasolták az oktatás megszervezésére.

Mária Teréziát arról tájékoztatták, hogy a Terezianumban tanuló magyar piaristák „a praktikus oktatásban rátermettségüknek és szorgalmuknak fényes tanújelét adták”, s ezért engedélyezte, hogy Collegium Oeconomicum néven 1763-ban az iskola meginduljon. Ennek a főiskolának lett tanára Kiss Adorján, aki matematikát, geometriát és földmérést tanított. 1769-1772 között ő volt a rektor. 1776-ban az iskola leégett, így Tatára költözött egy Eszterházy-épületbe. Itt új nevet kapott: Seminarium Geometricum. Abban az időben a magyar ifjaknak még nem volt vonzó a műszaki pálya. A kevés jelentkező miatt az iskola 1780-ban „érdeklődés hiányában” végleg megszűnt, tanárai az országban szétszéledtek. Kiss Adorján Veszprémbe jött, s 1782-ben végleg itt telepszik le. A gimnáziumban matematikát tanít, megkeresőinek „mérnöki” munkákat végez. (Földmérés Füred és Aszófő között, a Gulács-hegy földmérése, földmérés Kővágóörsön..., és a Szent Anna-kápolna adminisztrátori teendőit végzi.) Veszprémbe halt meg 1801-ben. A Szent Anna-kápolnában temették el.

A bányászat is indított egy felsőfokú oktatást. A mai jogutódja a Miskolci Egyetem Bányamérnöki Kara. 1735-ben Mikovinyi Sámuel (1700-1750) tudós, mérnök,

térképész, akadémiai tanár megindította Selmecbányán a bányatiszt-képzőt. 1763-ban vette fel a Selmecbányai Bányászati Akadémia nevet.

Az úrkúti malom egyik vízkerekére felszerelt dugattyús szivattyú vizét egy 70 öl hosszú ólomcsövön át a 23 öl (43 m) magas várplatóra vezették fel. „A felvezetett víz a püspöki palota főbejáratától balra, a palota északi szárnyának kiugrása által alkotott sarokban egy csorgó kútból állandóan folyt, s így egészséges ivóvízzel látta el a vár lakóit. A felesleges vizet egy földalatti csatornán vezették el, amely boltozatos homlokzata előtt húzódtott. A palota északnyugati sarkánál, a palota északi falával párhuzamosan kelet felé fordult és a palota és a Gizella kápolna alkotta saroknál

visszakanyarodott a palota alá. Itt leöblítette a püspöki lakosztály WC-jét, majd a Gizella kápolna szentélye alá átlósan átvezetve, a kápolna és a nagypréposti palota sarkánál a felesleges és szennyvizet eltávolította a várból, s visszavitte a Sédbe.”

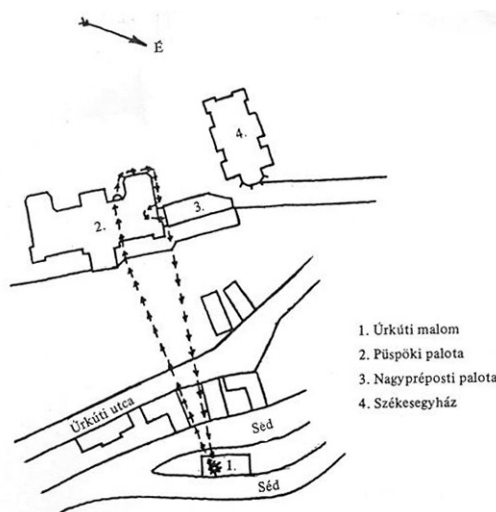
1814-ben a Tűztorony kiépítésekor a vizet levezették a piactérre is (Óváros tér), és oda egy díszes kivitelű csorgó kutat építettek. A helye körülbelül ott volt, ahol régen a korszós lány szobra állt.

Miután a vízmű elkészült és Koller püspök látta az ifjú Tumler tehetségét és ügyességét, jutalmul megígérte, segíti, hogy a bécsi Terezianumban továbbtanuljon. Ennek ellenére nem ismert az, hogy hol tanult, de a Kiss Adorjással való kapcsolata arra enged következtetni, hogy a szenci Collegium Oeconomicumban szerezte inzsellér képesítését.

Akkor még nem voltak külön szakok, a „praktikus” oktatás 2-3 éves volt, általában matematikát, mechanikát, geometriát, földmérést, hidraulikát, hidrológiát, polgári építészetet oktattak. Lehet, hogy az eddig szóba került személyek ugyanazokat a tárgyakat tanulták, de hajlamaik szerint Oswald Gáspár építésznek, Kiss Adorján földmérőnek, Tumler Henrik pedig vízmérnöknek (hidrológusnak) tartja magát, bár épületeket is tervez.

Tumler Henrik 1777-1784-ig immár végzett mérnökként a Budai Vízműnél dolgozik. A lexikon rövidegű megemlékezések nem tárgyilagosan említik őt (kútmeszternek nevezik).

Az első közcélokat szolgáló vízművet 1501-ben II. Ulászló király építtette a Budai vár ellátására. A vizet a Dunából szivattyúzták, a dugattyús szivattyúkat

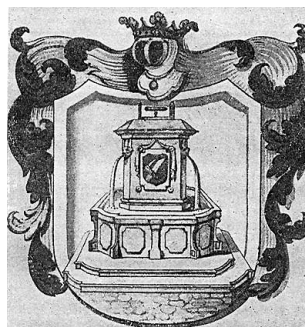
A Tumler-féle vízvezeték rekonstruált nyomvonala (Kralovánszky Alán nyomán)

lővontatású járgányokkal működtették. Az állomás a Fő utca 3-5. számú telken volt. Ez a vízmű a török időben megsemmisült, de romjai megmaradtak. 1748-1750-ben Mikovinyi Sámuel bízta meg a Budai vár vízellátásának megoldásával. Ő kétféleképpen biztosította a vizet. Rekonstruálta az 1501-ben épült vízkivételi művet és ezt a vizet kiegészítette a Budai-hegyekből lehozott két forrás vizével. (Városkút-Dokorkút, Svábkút). A szintkülönbségek miatt a fából készült ólom kötőelemekkel ellátott 2 db csövön szabadon folyt le a víz.

Tumler Henrik Budáról visszatérve a vármegye és a város mérnöke és vízügyi szakértője lett. Számos mocsaras terület lecsapolására, a Marcal szabályozására készített tervet. Épületeket is tervez, több malmot épít, Balatonfüreden fürdőházat, Veszprémben fecskendőházat és a hozzá tartozó épületeket. (Vár u. 1.) A vigyázótorony „feljebb emelését és állandó őrhelyé váló kiképzését” ő végezteti.

A korban eluralkodó termőföld-hiány enyhítésére Krieger Sámuel Balaton-lecsapolási tervet készít. Tumler alapos tudására és felkészültségére utal, hogy ennek vitájában részt vesz (képviseli a vármegyét), és bátran, határozottan rámutat ennek kivihetlenségére.

Mária Teréziában és II. Józsefben érik meg az a gondolat, hogy milyen fontos szerepe van a technika fejlődésének az ország előrehaladásában. Bevezetik, hogy nemcsak hadi hőstettekért és politikai szereplésekért adnak nemességet, hanem technikai fejlesztések eléréséért is. 1790-ben Tumler nemességi folyamodványt nyújt be. A veszprémi és budai vízművet és számos terület vízlecsapolásával elért föld termővé tételét nevezi meg produktumának. A folyamodványt támogató véleménnyel látja el Veszprém és Buda város, Veszprém és Somogy vármegye. A nemességet 1791-ben kapta meg.

Tumler Henrik 1790. évi nemesi kérvényében szereplő címerrajz, amely a budai kutat ábrázolja

CSETE ZOLTÁN

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Rainer Pál (1998): Egy ügyes mérnöki megoldás a XVIII. században. In: Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém.
- Zelovich Kornél (1922): József Nádor Műegyetem és a hazai technika története.
- Nagy Lajos (1967): A fővárosi vízmű története.
- Faller Jenő (1975): Események, képek a bányászat múltjából.
- Lukcsics Pál-Pfeiffer János (1933): A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában.
- Korompay György (1957): Veszprém.

A veszprémi Petőfi Színház. A falak egy évszázadról mesélnek

A Petőfi Színház 2008 őszen ünnepi épülete fennállásának századik évfordulóját. Az épület Magyarország első vasbeton konstrukciós épülete.

A színház élete, küldetése, sorsa sokáig összeforrt a magyar dráma sorsával. Az évszázad alatt fokozatosan vált a klasszikus és a kortárs magyar irodalom elismert és biztos bástyájává. A színház fontos, elismert központja Veszprém megye és a Balaton régió kulturális életének. A város, a megye, a régió és az ország lakói számára mindig is beszédtemát jelentettek a veszprémi bemutatók, az itt játszó művészek. A hosszú évek során a magyar színjátszás legnagyobb alakjai fordultak meg a veszprémi színpadon. A színházvezetés célja az, hogy a 100 éves épületben méltó módon vigye tovább mindazt a színházteremtő és művészi alkotóerőt, amely mindig is jelen volt a veszprémi teátrum életében, történetében és áthatja az évszázados falakat.

A színház a 100 éves jubileumát egy világirodalmi és egy magyar klasszikus mű díszbemutatójával ünnepi novemberben és decemberben. A centenárium tiszteletére tűzi műsorra Bulgakov: Moliére (Álszentek összesküvése) című darabját, amely Moliére és XIV. Lajos viszonyáról, a művész hatalommal szembeni harcáról szól. Magyar irodalmi klasszikusként pedig Kosztolányi Dezső Édes Anna című művét láthatják majd a nézők.

A veszprémi Petőfi Színház rövid története és új vezetésének jövőbeni céljai

Veszprémben a színházkultúra jelenléte a 19. század elejétől folyamatos, de mivel nem a legtöbb lelket számláló városok közé tartozott, és anyagi javai is csak ehhez mérten voltak, nem vetődött fel állandó színházépület építése. Az 1870-es évektől viszont évente egyre több társulat kereste fel a várost. Nagy jelentőségű a Székesfehérvári Nemzeti Színjátszó Társaság rendszeres vendégszereplése. Ezekben a társulatokban az ország legkiválóbb művészei szerepeltek: Blaha Lujza, Jászai Mari, Kürty Klára, Újházi Ede. A fennmaradt színlapok a Bánk bán, A tudós nők, Hoffmann meséi előadását, Szigligeti darabjait, Shakespeare-t, Gárdonyit hirdetik. A műsor és a felsorolt színészek egyaránt rangos, színvonalas előadásokra, élénk kultúrára engednek következtetni.

A vándortársulatok működését azonban akadályozta, hogy nem volt állandó színházépület, előadásaikat a Magyar Király Szálloda és főleg a Korona Szálló nagytermében tartották. 1814-ben a város polgársága összefogott a diáksággal és megszervezte a Stadttheater nevű színtársulatot. Az első írásos emlék ennek a társulatnak a

színlapja, innen számíthatjuk a veszprémi színjátszás kezdetét. A vidéki színészet rendezésére 1902-ben állandó színikerületet létesítettek. Veszprém az 1902 és 1905 között Székesfehérvár, Szombathely, Zalaegerszeg, Keszthely, Siófok helységekből megalakult kerülethez tartozott. A színházalapítás gondolatát Szomaházy István veszprémi születésű író vetette fel. 1905-ben megalakult a Színpártoló Egyesület. Fő védnökei Szeglethy György és dr. Óvári Ferenc voltak. Az egyesület betéti társaságként működött, és az alapító tagok által befizetett tőke kamataiból, a rendes tagok befizetései évi járulékaiból és adományokból tartotta fenn magát.

Több helyszín is felmerült a színház helyéül: a Casino telke, a Püspökkert, az Erzsébet liget és a vásártér. Végül 1908. május 18-án gr. Festetich Andor országos színészi főfelügyelő a Püspökkertet jelölte ki alkalmas helynek a színház építésére. A Püspökkert tulajdonosa Hornig Károly megyés püspök volt. 140 000 koronáért adta el a Színpártoló Egyesületnek a Korona Szállót és a 286 négyszögöl területet.

A színházépület megtervezésére Medgyaszay Istvánt kérték fel, aki 1877. augusztus 23-án Budapesten született. Apja korai halála miatt kőművesinasnak állt. Nagyon szorgalmas tanuló volt, így gyorsan halad a ranglétrán, főpallér lesz. 1896-ban befejezi az ipariskolát. 1899-ben a Műegyetem építészkarának hallgatója és a bécsi Akadémia mesteriskolájába is jár. Sok tapasztalatot szerzett külföldi útjain. 1959 áprilisában halt meg.

Több mint ötven évig tevékeny részese a magyar építészetnek. Jelentősége leginkább a vasbeton használatában van. Jól alkalmazta a népi elemek és a keleti motívumok ötvözését. A színház tervezésekor a művészi elve az volt, hogy „A népek világházküzdelmében csak erős és eleven kultúrával tarthatjuk felszínen magunkat. Ebben érintkezik a nemzeti cél a magasabb örök emberi céllal.”

Medgyaszay gyűjtőútjain, Párizsban, Münchenben, Berlinben tanulmányozta a vasbetonépítés eredményeit. Ezeket az eredményeket felhasználva tervezte meg a veszprémi színházat. Az egész mű költségvetése 366 000 korona volt. (A tervek elkészítése, a Korona Szálló modern átalakítása és a színház felépítése.) Az építkezést Csomay Kálmán építőmester vezette. Medgyaszaynak úgy kellett megterveznie a színházat, hogy kapcsolódjon a Korona Szállóhoz, amit szintén át kellett alakítani, úgy, hogy a Vendéglő, a Kaszinó épülete és az étterem azonos szinten legyen a nézőtérrel. A főbejárat helyét is meghatározták: a színház mindkét oldalán legyen ki- és bejárat, illetve jó időben a Püspökkert felé is kiengedhető legyen a közönség. Így került az előcsarnok a színpad alá.

Külön lépcsők vezetnek a karzatra és az oldalpáholyokba. A színház a körítőszerkezeti falaktól eltekintve teljes egészében vasbetonból készült. A tervező a kötöttségek ellenére mégis nagyon sok újítással élt. Ilyenek például a páholysort tartó, népi formaelemeket alkalmazó, előre gyártott konzolgerendák, a népművészeti ihletésű vasbeton ablakok és a központi fűtő-szellőző rendszer.

Nagy Sándor készítette a Megyeháza felőli homlokzaton lévő Hunor és Magor graffittót és a fölépcsőház színes, ovális üvegablakát, ami a népművészet dicsérete nevet viseli.

A színház külső hossza 46, szélessége 27, magassága a kert felől 17, és a zsinórpadlásnál 21 méter. A nézőtér hosszúsága 20, szélessége 16, belső magassága 12 méter. A színházban 16 páholy volt 52 darab üléssel. Az ülőhelyek száma 448, az állóhelyek száma 500, tehát a színház kb. 1000 férőhelyes volt. A színház épületében kapott helyet a Kaszinó is, így a színház, a Korona Szálló és a Kaszinó egy többcélú épületegyüttest alkotott.

A színház 1908. szeptember 17-én nyitotta meg kapuit Csiky Gergely Nagymama című darabjával Nádasy József igazgató rendezésében.

1917-ben a Színpártoló Egyesület – anyagi gondjai miatt –, átvételre felajánlotta a városnak a színházat és a vele kapcsolatos Korona Szállót. Egy évvel később a város létrehozta a Színügyi Bizottságot. 1919-ben a város Bokrossy Jenő városi főmérnököt jelölte ki a színház gondnokául. 1921-ben megszűnt a Színpártoló Egyesület, így a színház ügyei a városhoz, illetve a Színügyi Bizottsághoz kerültek. Innentől kezdve évtizedekig változó társulatok, ingadozó színvonalú, egyre gyérülő előadások jellemzik a veszprémi színikultúrát. Nyilvánvalóvá vált, hogy alkalmi vendégjátékokkal nem lehet színházi kultúrát teremteni. A város lakói saját szintársulatot követeltek, ezért 1961-ben Veszprém megye vezetőinek összefogásával megalakul az önálló veszprémi, (egytagozatú, prózai) színház, műsora központjában magyar művekkel, új magyar drámákkal.

Az önálló társulat első bemutatója 1961. október 13-án volt. Jókai Mór A köszívű ember fiai című regényének színpadi változatát mutatták be. A színház már működésének első éveiben is a magyar drámaírók legjobbjával keresett és talált kapcsolatot, s fokozatosan vált a kortárs magyar irodalom elismert és biztos bástyájává. Remekül sikerült klasszikus előadásoknak, ösbemutatóknak, sőt, világpremiereknek is tapsolhattak a nézők. Számítalan nagy magyar színész kezdte itt pályafutását, s itt értek színésszé, vagy másutt lettek elismert művészek.

A Petőfi Színház büszkélkedhet azzal is, hogy a színészkirály, Latinovits Zoltán két évadban, 1971 és 1973 között tagja volt a társulatnak. Országos híré előadások létrehozása fűződik a nevéhez. Itt játszotta el Illyés Gyula Különcében Teleki szerepét és Artur Miller Az ügynök halála című darabjában ő alakította Willy Lomant. Veszprémben rendezhette meg Németh László Győzelem és Gorkij Kispolgárok című drámáját, amelyeknek sikere, fogadtatása akkoriban forradalmian hatott a magyar színházi világban. Nevét a színház stúdiószínpada, a Latinovits Zoltán Játékszín viseli.

1977-ben elkészült a tanulmányterv a felújításról. A bővítéses rekonstrukciót a Középpülettervező Vállalat végezte. A jobb látási viszonyoknak megfelelően átalakították a nézőteret. Az új nézőtér 458 férőhelyes: 113-an férnek a páholyokba, és 345 ülőhely van a földszinten. A fölépcsőház megmaradt eredeti formájában. Két oldalon, ahol a régi bejárati ajtók voltak, vizesblokkokat, páholylépcsőket és a ruhatárakat alakítottak ki. A színpadot szerkezeti adottságai miatt nem növelték. Belsőépítészetiileg megpróbálták az eredeti szecessziós stílust megtartani. Kívülről eredeti állapotában állították helyre. Új elemei a bejárati előtető és a Petőfi-szobor (Marton László alkotása).

A restaurálást 1984 szeptemberében kezdték, és 1988 szeptemberében fejezték be. Az építész Szendrő Péter, a belsőépítész Szenes István, a statikus Fazekas István volt.

A színháznak Szilágyi Albert, Lendvay Ferenc, Turián György, Pétervári István, Hegyeshalmi László, Vándorfi László, Kolti Helga, Rácz Attila után 2008. január 1-jétől Bujtor István a kilencedik igazgatója.

A színházban Bujtor István kinevezése óta fél év alatt megduplázódott az előadás és nézőszám. Az országban, főképpen a Balaton régióba egyre több helyre hívják a színház előadásait vendéjátéokra. Az új vezetés céljának megfelelően az intézmény nem csak a megye, hanem továbbra is a régió elismert, népszerű színháza kíván lenni. Ennek szellemében készül a teátrum az őszi, 100 éves jubileumi programsorozata is színes városi rendezvényekkel, díszelőadásokkal, vendéjátékokkal.

VARGA RÓBERT

KÖNYVISMERTETÉSEK

A város élni akar. Veszprém 1919-29. Szerk.: Csiszár Miklós. Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2008. – 156 p. – A *Múltidéző* sorozat hatodik kötetében Csiszár Miklós ezúttal a veszprémi sajtó 1919-1929 között megjelent írásaiból válogatott, egy olyan időszakból, amikor az első világháborút követően szinte mindent újjá kellett építeni. A vesztes világháború, a trianoni békediktátum, az ötven napig tartó román megszállás Veszprémet is megnyomorították.

A felborult világ című fejezet írásai elsőként az 1919. augusztus 4-én kezdődött román megszállást idézik. E feszültséggel terhes időszak hangulatát jól tükrözi az a román hirdetés, amely a Veszprémi Hírlap szeptember 11-i számában jelent meg: „...abban az esetben, ha a Veszprémben állomásozó román katonák közül egy áldozatul esik, ezért a helybeli polgárság közül ötvenet fognak kivégezni. Ha román tiszta az áldozat, akkor megfelelően magasabb létszámú egyén kivégzésével vesznek elégtételt. Ha a helybeli román csapatok megtámadása esetén a veszprémi lakosság a támadókhoz csatlakozik, akkor a városi tanács összes tagjai halálbüntetéssel büntetendők és ez esetben Veszprém városát tüzéséggel porrá lövik”.

A román csapatok elvonulása után városszerte örömmünnepet ültek. Rövidesen a nemzeti hadsereg főparancsnoka, Horthy Miklós is megérkezett Veszprémbe. A városházán és a megyeházán tett látogatás után díszbédet adtak tiszteletére.

Rövidesen megalakultak a hazafias érületű egyesületek, a MOVE (Magyar Országos Véderő Egylet), az Ébredő Magyarok egyesülete. Ez utóbbi a színházban tartotta alakuló ülését „...a magyar nemzeti öntudat ébrentartására, az irodalom megtisztítására és a keresztény erkölcsök kifejlésére”. (1919. október 25.)

1919 decemberében a Veszprémi Takarékpénztárban elégették a Tanácsköztársaság alatt kibocsátott „szükségpénz” megmaradt példányait. Az 1919. augusztus 26-i hírlapi tudósítás már a kommün alatti szerepvállalásért kizárt tanítók-tanárok ügyéről számolt be.

Az országot megcsonkító trianoni béke után létrejöttek a békeszerződés felülvizsgálatát követelő szervezetek és rendszeresek voltak azok az ünnepek, megemlékezések, melyek elítélték a gyalázatos békét, s felemelték szavukat a hadifoglyokért, a hazájukból elűldözöttekért. A veszprémi vasútállomás három vágányán álló vagon-sorban még 1921 augusztusában is 33 erdélyi magyar család 118 tagja élt embertelen körülmények között. Az 1930-as népszámláláskor regisztrált 17 792 veszprémi lakosból 1109 a trianoni békekötés következtében elcsatolt területekről érkezett.

Jellemző az akkori idők nehézségeire, hogy az újságok rendszeresen közölték, hogy a különböző jegyekre ki, mikor és mennyi árut vásárolhat, burgonyát, cukrot, vásznat, egyebet.

1920. július 8-án arról olvashatunk, hogy 10-én este 7 és 8 óra között a 31. kór-

hárvonattal érkeznek haza Jutasra a szibériai magyar hadifoglyok. Létszámuk 329 tiszt és 142 legénységi egyén. A hadifoglyok elé különvonat viszi a veszprémieket. „...*Legyünk ott minél többen sokat szenvedett magyar véreink fogadásánál, s vigyük el nekik szívünk szeretetét, amelyet ők nagyon, de nagyon megérdemelnek mitőlünk.*” Ezt követően egy volt szibériai hadifogoly emlékezéseit olvashatjuk.

Egy 1921. június 26-i tudósítás szerint a veszprémi polgármesteri hivatalban szerény, de érzésben annál gazdagabb kis ünnepség keretében helyezték letétbe azt az ezüst díszkürtöt, amely a trianoni békediktátum következtében feloszlott 31. gyalogezredé, a hős 31-eseké volt. Ezt 1918 nyarán ajándékozta Veszprém város közönsége saját házi ezredének.

1923. december 9-én a város lakossága a Petőfi Színházban emlékezett arra a 111 iparos-mártírra, akik márvány emléktábláját aznap leplezték le. (Az I. világháború városi emlékművének, a várbéli hősök kapujának felavatására azonban csak 1939. június 18-án került sor, melyen öt márványtáblán 380 veszprémi polgár neve szerepelt.)

A városban a két világháború között gazdag egyesületi élet bontakozott ki. A jeruzsálemhegyi Petőfi-kör 25 éves jubileumát 1920 augusztusában ünnepelték, majd 1922. november 5-én – a nagy költő közelgő 100. születésnapjának előestéjén – fényes ünnepségek keretében Komjáthy László polgármester a városi tanács nevében a színházat Petőfiről nevezte el.

1922. augusztus 31-én a Magyar Turista Egyesület veszprémi csoportjának megalakulásáról olvashatunk, amely elsősorban a Bakony és a Balaton értékeinek felfedeztetését tűzte ki célul. Ezt nem sokkal előzte meg március 4-én a veszprémi Nemzeti Kaszinó 80 éves (!) jubileumi közgyűlése.

A sokféle egyesület számát egy 1927-es keltezésű cikk 56-ra taksálja, de ezek egy része, mint megjegyzi, csak névleg létezik. Némi humorral fűszerezve olvashatjuk, hogy „...*az egyesületek arra valók, hogy a mulatozásnak lehessen nevet adni és asszonyi jóváhagyással ki lehessen maradni*”. Sokan még a tagsági díjakat sem tudták fizetni.

Veszprém iskolaváros is. A diákélet eseményei szép számmal szerepelnek az újságok hasábjain. 1922-ben Péter és Pál napján Te Deum során szentelték fel a piarista gimnázium cserkészeinek zászlaját, mely Pettkó Zsigmond főgimnáziumi rajztanár és Homoray Béla iparművész tervei szerint készült, s a Mária Társulat lelkes hölgyei hímezték.

1928 októberében az Angolkisasszonyok intézetében a Bánk bánt adták elő a növendékek.

A Muzsikáló veszprémiek című válogatásban a város országos viszonylatban is nívós zenei életéből kapunk ízelítőt. 1925 augusztusában a soproni országos dalverseny I. csoportjának első díját nyerte a Veszprémi Dalegyesület. A siker hírére óriási tömeg fogadta a vasútállomásra érkező dalosokat.

A Hétköznapok – ünnepnapok – mindennapok fejezetben hosszasan olvashatunk az 1925-ben megnyílt Veszprémvármegyei Múzeum (ma Laczkó Dezső Múzeum) avatási ünnepségeiről, amelyen jelen volt Horthy Miklós kormányzó és Klebelsberg

Kunó kultuszminiszter is. 1925-ből azt is megtudhatjuk, hogy a Szent Anna-templomot restaurálták, a padlószintet egy méterrel megemelték, a környezetet úgyszintén, hogy a víz ezentúl ne folyhasson be a templomba.

A két világháború között a város sportélete is felvirágzott. 1920-ban megalakult a „Szemere” lövészegylet. Rövidesen már sakkversenyt is rendeztek Veszprémben (1922). A húszas évek közepén már kerékpár-kölcsönzőről is olvashatunk, hiszen „igen sokan tanulnak kerékpározni... Csak ne a Várban, ne a Kossuth és Gizella téren, ne a megyeház előtt, a korzón üzzék, ahol ti. nagy a forgalom s őket is könnyen érheti baleset...”. Skaliczky fővárosi vívómester vezetésével a gimnázium tornatermében megkezdődtek a vívóedzések.

Az ipar és a kereskedelem eseményei közül kiemelkedik az 1923. évi ipari és gazdasági kiállítás, amelyen 21 fővárosi és mintegy 300 vidéki cég állította ki munkáit.

1929-ben nagy hidegek voltak, –20 és –30 fok közötti hőmérsékleteket mértek. Néhány vicc erről a korabeli lapokban:

– A hírlapok házassági rovatai nagyon üresek. Ki tud ilyen hidegben beolvadni egy idegen családba?!

– Befagyott a vízvezeték: emelkedni fog a bor ára.

– Mi ez a nagy fagy a tisztviselők fizetésrendezéséhez viszonyítva? Az már tíz éve befagyott állapotban van.

A Veszprémi Hírlap egy 1925-ös keltezésű cikke szerint „...a városnak még mindig nem érénye a köztisztaság. Mióta a dinnyeszezon tart, azóta naponként 5-ször hanyat vágódhatik a gyanútlan járókelő a dinnyehéjon... Egész Európát lángba boríthatná az utcán röpködő papiros és szalma.” A hatóságok azonban intézkedtek: „...e téren örvedetes javulás észlelhető városunkban. Minden hétfőn szerdán és szombaton a vártól ki a Move pályáig a főútvonalakat felsöprik és megöntözik”.

A legújabb helyi divatról pedig azt olvashatjuk, hogy „...a szoknya elől rövid, hátul hosszú. De azt kevesen tudják, hogy az új fazon neve veszprémi ruha lesz. T. i. a veszprémi házokról van mintázva. Azok is elől földszint – rövidek és hátul négy emelet – hosszúak”.

A szépen szerkesztett kötet lapjait forgatva elsőként az a kérdés tolu fel bennem, mikor készül el végre a régóta emlegetett városmonográfia. Ezekből a különböző korok hangulatképeit felvillantó kötetekből mikor fog végre megszületni a város történetét tudományosan is bemutató, összegző mű?

SEBŐ JÓZSEF

* * *

Hogya György: Örömlányok és bordélyházak Veszprém városában. Veszprém: Viza Kft. 2008. – 116 p. – Több éves feltáró munka előzte meg Hogya György veszprémi jeles helytörténeti kutató dolgozatát. Túlzás nélkül állítható, hogy még a felnőtt férfiak és nők társadalma is diszkréten, bizalmasan kezeli az örömlányok és a bordélyok vagy nyilvános házak témáját. A helytörténettel foglalkozók is össze-

ráncolták a homlokukat, amikor értesültek Hoga György rendhagyó vállalkozásáról. Az már az anyaggyűjtés során látható volt, hogy több évtized után sem könnyű megszólaltatni olyan embereket, akik erről személyes tapasztalattal rendelkeztek.

A kiadó Viza Kft. nyomdatulajdonosa, Borbás János a könyv borítóján így fogalmaz: „*A ,sikamlós pályára’ tévedt helytörténész bölcs férfiúi szemlélettel tárja elénk városunk történetéhez szervesen tartozó témakört. Hitelesen, dokumentumok sokaságával alátámasztva visz körbe bennünket... az első hivatalos bordélyházaktól napjaink takargatott valóságáig.*”

Porga Gyula, Veszprém alpolgármestere az előszóban írja, hogy az „igen olvasmányos mű rövid történeti áttekintést követően fokozatosan, lépésről lépésre vezet be olvasóját az örömlányok és ügyfelek, valamint a hivatalosság sokszor ellentmondásos viszonyrendszerébe”.

Az első fejezetben a szerző történeti áttekintést ad a bordélyházak rendszerének európai kialakulásáról. Ismereteink szerint az első hivatalos, állami házat Solon, Athén bölcs törvényhozója alapította Kr. e. 594-ben. Fontos állomásnak tekinthető, hogy a birodalomalapító Romulus Rómában megteremtette a férfiak és nők közötti hivatalos házasságot, a védelmére hozott négy törvényt pedig érc táblába vésette. VII. Gergely a papok számára bevezette a cölibátust, a házassági tilalmat. A prostitúció első átfogó szabályozása Franciaországban IX. (Szent) Lajos idején történt, aki megengedte a prostitúciót. Spanyolországban a 11. századtól szigorúan üldözték és büntették. Még a 18. században is a házasságtörésért a férfiak bot-, a nők pedig korbácsütést kaptak. Elrettentésül Veszprémben általában vásári vagy piaci napokon hajtották végre a városbíró ítéletét.

Londonban a fürdők voltak a prostitúció alkalmi helyei. A legtöbb német városban városi intézmény volt a bordélyház, mert ez „a házasság tisztaságának és a szűzlányok tisztességének megóvása érdekében” történt. A IV. (Kun) László alatti budai zsinat cikkelyeiből kitűnik, hogy hazánkban is elburjánzott a prostitúció. A pozsonyi bordélyházat említik elsőként 1373-ban. Veszprém vármegye törvényhatósága első, 44 paragrafusból álló szabályrendeletét a bordélyházakról és a kéjelgés felett való rendőri felügyeletről 1891 májusában adta ki. 1915-ben Magyarországon 489 bordélyházban 3490 hivatalos kéjnot tartottak nyilván. Pest városa 1867-ben adta ki mindenre kiterjedő szabályrendeletét. A humanus, erkölcsi ítéletet nem mondó szerző érdekesítő olvasmányában azt is világossá teszi, hogy az örömlányok, kéjhölgyek vagy prostituáltak nem égetnivaló boszorkányok.

Veszprémben a Komakút és környéke, valamint a Betekints- vagy Klastromvölgy – különösen az 1879-ben átadott honvéd lőtér miatt – voltak a legkedveltebb „közsétaterek”. A Jeruzsálemhegyi Kádár, majd Pázmándi utcákban voltak egykoron a bordélyházak.

1889 közepén a papság és a lakosság képviselői folyamodványban „erkölcsi undorral és megbotránkozással” tiltakoztak a városi tanácsnál a bordélyházak ellen. A „Veszprémi erkölcsök”-ről a Veszprémi Újság írt 10 folytatásból álló cikksorozatot 1902-ben, amelyből idéz a szerző. A bordélyházak megszüntetését célozta az 1926. évi belügyi rendelet. A szerző közli a megyeszékhely feltárt bordélyosainak

névsorát és a Pázmándi utcai bordélyház épületének alaprajzát, s ezekkel bizonyos betekintést adva az ottaniak napi életvitelébe. Feltételezhetően a ház 1938-ban szűntette be tevékenységét.

Az Emberi Jogok Szervezete 1949-ben Egyezményben rögzítette a nemzetközi tapasztalatot, amely szerint a prostitúció és az azt kísérő „rossz” veszélyezteti az egyén, a család és a társadalom jólétét. Hazánk az Egyezményhez 1950-ben csatlakozott. A rendőrségi üldöztetésnek az 1999. évi törvény vetett véget, amely értelmében a prostitúció legitim tevékenységnek tekinthető és nem üldözhető. A prostituáltak számára „türelmi zóna” kijelölését is elrendelte a településeken, ahol felajánlhatják szexuális szolgáltatásaikat. Jelenleg a diszkrét és az utcai-országúti prostitúció körvonalai rajzolódnak ki.

(A könyv a veszprémi Skála Áruháznál lévő könyvesboltban vásárolható meg.)

BÁNDI LÁSZLÓ

Tájékoztató a Veszprémi Szemle Várostoprténeti Közhasznú Alapítványról

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 74/A. § és a Közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. tv. alapján a Veszprémi Szemle című folyóirat kiadására, valamint veszprémi és egyéb helyismereti események szervezésére (konferenciák, felolvasó ülések stb.), a várostoprténettel kapcsolatos tudományos-ismeretterjesztő tanulmányok, könyvek stb. megjelentetésére 2008. május 22-én határozatlan időtartamra szólóan Alapítvány létesült.

Az alapítvány nyitott, ehhez bármely hazai és külföldi természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet pénzbeli vagy természetbeni adománnyal csatlakozhat, amennyiben az Alapítvány céljaival egyetért és az alapító okirat rendelkezéseit elfogadja. Az alapítvány politikai tevékenységet nem folytat és nem támogat.

Az alapítvány működése nyilvános. Induló vagyona 100 ezer Ft. Az Alapítvány jellege: nonprofit, közhasznú.

Az Alapítvány kezelője és legfőbb döntést hozó szerve a négytagú Kuratórium.

A Kuratórium tagjai:

1. Faa Judit elnök 8220 Balatonalmádi, József Attila u. 101. A/3.
(Ez egyben az Alapítvány bejegyzett postai címe is.)
2. Bándi László 8200 Veszprém, Muskátli u. 6.
3. Dr. Csiszár Miklós 8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
4. Dr. Tölgyesi József 8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
(Ez egyben a szerkesztőség címe is.)

Faa Judit vagyok, a Veszprémi Szemle Alapítvány kuratóriumának elnöke, de jelenleg elsősorban egy tündéri kislány édesanyja. Veszprémben születtem közel négy évtizede egy egyszerű polgári családba. A Kossuth Lajos Általános Iskolába jártam, majd tettem egy kitérőt Arácson a Széchenyi Ferenc Kertészeti Szakközépiskolába. Későn érő típusként a kertészeti után 180 fokos fordulattal a nyomdaipar rejtelseit kezdtem elsajátítani. Fiatalon egyszer próbáltam elszakadni Veszprémtől, de hamar rá kellett jönnöm, hogy én Veszprémben vagyok igazán itthon. Joggal merül fel a kérdés, hogy milyen módon kerültem kapcsolatba Veszprém

helytörténetének kutatásával és magával a Veszprémi Szemlével? Édesanyámék a „hosszú utcán” és a Bajcsy-Zsilinszky utcán nőttek fel. Számtalan emléket osztottak meg velünk, amelyek nyitottá tettek a régmúlt megismerésére. Bár az se elhanyagolható tény, hogy az első és azóta is legjobb barátnóm édesapja Balogh Gyula (bácsi), aki számomra az első ismert képeslap- és régiséggyűjtő. Ezért az sem véletlen, hogy 2002-ben éppen az ő képeslap-gyűjteményéből készült albummal indítottuk útjára a régi képeslapos album sorozatunkat. Komolyabban ez a könyv és az összeállításakor megismert emberek, történetek fordítottak a helytörténeti kutatás felé. A mai napig sokan csodálkoznak rám, hogy miért vállaltam el ezt feladatot (bár ez inkább küldetés). De számomra fontossá vált a Veszprémi Szemle léte, mert mint veszprémi polgár, el kell ismernem, és lehetőségeimhez mérten támogatnom kell azokat a nagy tudású embereket, akik időt nem kímélve kutatják hazánk történelmét, és ezzel erősítik azt a tanítást, amely szerint ismernünk kell a múltunkat, a gyökereinket ahhoz, hogy tudjuk, merre van a helyes út a jövő felé. És nekünk, veszprémieknek, kötelességünk az itt felnövekvő generációnak mindezt átadni.

Bándi László (Hajós, 1942. április 23. -) Középiszkolába a pápai Türr István Gimnáziumba járt (1960), magyar-történelem szakon a pécsi Tanárképző Főiskolán szerzett oklevelet (1975). A katonaság után (1964) Veszprémben ifjúsági területen dolgozott (1972), majd a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetőhelyettese, illetve a balatonfüredi kirendeltség vezetője (1976). Veszprémben nevelőtanár az Államigazgatási Főiskolán (1980). A Veszprémi Járási Hivatal tanulmányi felügyelősége után (1984) a Veszprém Megyei Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet igazgatójának nevezték ki. 1993-tól ügyvezetője a Rehabilitációs

Központ Alapítványnak, ezt követően nyugdíjazásáig az Allianz Hungária Biztosító Zrt. Közép-dunántúli Igazgatósága oktatási referense (2003). Fő kutatási területe: a helytörténet és a honismeret. 2002-től a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke.

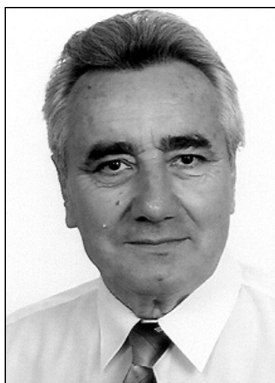
Művei: Történeti emlékek Veszprém megyében (Veszprém, 1980), Veszprém város fénykép-térképe (Kézirat, Veszprém Megyei Levéltár, 1985), A veszprémi nyomdászat két évszázada (Veszprém, 1989), Emlékhelyek Veszprém megyében (Veszprém, 1996), A veszprémi várkút feltárási és felújítási dokumentumai (Veszprém, 2002), Balatonfüred emlékjelei (főszerkesztő, Veszprém, 2005), A veszprémi Szent Miklós-szeg (volt Kálvária-domb) feltárási és felújítási dokumentumai (Veszprém, 2006).

Dr. Csizsár Miklós a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület titkára 2004-től. A Veszprém Megyei Neveléstörténeti Társaság és az MTA VEAB Neveléstörténeti munkabizottság tagjaként aktívan részt vesz a helyismereti-neveléstörténeti kutatásban. 2002–2005 között az Iskolakönyvtáros című periodika, 2005-től a Veszprémi Szemle szerkesztőségének a tagja. 1975-től dolgozik a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Veszprém Megyei Szervezetében, melynek 1985-1990 között az elnöke volt. Tagja volt a Kortárs Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon szerkesztőségének. Az 1996/97-es tanévtől létrehozója és szerkesztője a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola évente megjelenő iskolai értesítőinek.

Felesége halála után folytatja a veszprémi Gizella Napokra megjelenő Múltidéző várostörténeti sorozat köteteinek az összeállítását. Több helyismereti-helytörténeti és neveléstörténeti kiadvány szerkesztője, illetve lektora. Az említett szakterületekhez kötődő munkáinak, cikkeinek, előadásainak, könyvismertetéseinek száma meghaladja a százat.

Munkásságáról: A könyvek társaságában. Aktív pihenésre készül Csizsár Miklós / Toldi Éva = Napló, 2006. szept. 2. 7. p. (fényképes riport)

Tölgyesi József. Főiskolai docens, a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán a Szerkesztőségek Titkársága vezetője, a Neveléstörténet című folyóirat főszerkesztője. Pedagógiai tárgyakat tanít a szlovákiai Selye János Egyetemen (Komárnoban és Losoncon). Tagja a Magyar Pedagógiai Társaság vezetői kollégiumának és neveléstörténeti szakosztályának, titkára a Veszprém Megyei Neveléstörténeti Társaságnak és az MTA Veszprémi Területi Bizottság neveléstörténeti munkabizottságának. Szerkesztőbizottsági tagja a Selye J. Egyetem Edukáció-Eruditio című szakmai folyóiratának.

Több évtizede foglalkozik helytörténettel, honismerettel, valamint művelődés- (ezen belül nevelés-)történettel, hazai és külföldi konferenciák szervezésével.

Helytörténeti munkáiban átfogóan elsősorban Veszprém megyei vonatkozásúakat, valamint településekhez, személyekhez, intézményekhez, pedagógiai szervezetekhez kapcsolódó témákat dolgoz fel. Publikációs munkássága: kb. 20 önálló kötet, több tucatnyi szerkesztett mű és számos cikk, tanulmány. (Orosz, német és angol nyelveken is.)

A Veszprémi Szemlét – amelynek a kezdetektől szerkesztője –, 1993-ban javasolta alapján indította útjára Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.